

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
кафедра психології
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ імені Г.С. КОСТЮКА НАПН України
лабораторія організаційної та соціальної психології
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ НАПН України
лабораторія психології мас і спільнот
ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ
кафедра психології**

МАТЕРІАЛИ

III Всеукраїнської науково-практичної конференції

ІНТЕГРАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РОЗВИТКУ

***10-11 жовтня 2019 р.
м. Запоріжжя***

Запоріжжя
2019

УДК 159.9 (033)
ББК Ю9л0

*Рекомендовано до друку вченою радою Запорізького національного університету
Протокол № 2 від 27.09.2019*

Редакційна рада:

Карамушка Л.М. член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора з науково-організаційної роботи та міжнародних наукових зв'язків Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України, завідувач лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Губа Н.О., кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології Запорізького національного університету

Коробка Л.М., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії психології мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України

Пріб Г.А., доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри психології Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

Ткалич М.Г., доктор психологічних наук, професор кафедри психології Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

Інтеграційні можливості сучасної психології та шляхи її розвитку. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (10-11 жовтня 2019 року, м. Запоріжжя). – Запорізький національний університет. – Запоріжжя: ЗНУ, 2019. – 120 с.

У збірнику представлені матеріали доповідей та повідомлень учасників III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інтеграційні можливості сучасної психології та шляхи її розвитку», що розкривають сучасний стан та перспективи розвитку психологічної науки і практики в галузі організаційної психології в Україні та за її межами.

© ЗНУ, 2019
© Автори, 2019

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ГЕНЕЗА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	6
Апухтіна В.В. Формування довільної регуляції діяльності та її мозкових механізмів в онтогенезі	6
Баранова А.М. Формування лідерського потенціалу в юнацькому віці	8
Біловоденко І. Занижена самооцінка як чинник соціальних страхів у ранньому дорослому віці	9
Вагабова А.О. Психологічні аспекти переживання любові в міжособистісних стосунках	10
Джавага А.В. Усвідомлене батьківство як одна з основних детермінант формування особистості у перинатальний період	12
Дмитрієва А.О. Взаємозв'язок стилю дитячо-батьківських відносин та формування страхів в молодшому шкільному віці	13
Зайченко Л.В. Вплив рівня самооцінки на рівень самотності у підлітків	15
Іщук О.В., Мельникова Г.О. Теоретичний аналіз феномену «щастя» та його вплив на життя людини	16
Калюжна Є.М., Коваленко А.О. Фактори особистісної та професійної ідентичності у період юності та ранньої дорослості	17
Касьян А.І. Дослідження особливостей гендерної ідентичності жінок методом незакінчених речень	19
Лукаевич О.А. Психологічна сутність ціннісних орієнтацій особистості	20
Малина О.Г. Психологічні детермінанти розвитку логоневрозу у дітей	22
Mosol N.O. Perinatal psychological support	23
Поталова С.В. Специфіка становлення відповідальності у підлітків – вихованців закладів інтернатного типу	25
Світла К.І. Взаємозв'язок інтернет-залежності та тривожності у підлітковому віці	27
Скрипаченко Т.В. Психологічні складові самореалізації особистості	28
Сова А.Ю. Мотивація людини, що має адиктивні розлади	30
Тарасова А. Дослідження емоційного інтелекту в психології	31
Терещенко К.В. Проблема толерантності особистості у суспільних науках	33
Хоменко О.В. Взаємозв'язок тривожності та успішності діяльності спортсменів	34
Юхименко А.С. Сучасні підходи до вивчення феномену довіри в галузях психології	35
СЕКЦІЯ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНА ТА ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА	38
Грединарова Я.І. Цінність самоактуалізації в професійному розвитку особистості в умовах змін	38
Дубяга Я.І. Особливості емоційних реакцій фахівців Державної служби зайнятості України під час виконання професійних обов'язків	40
Застука С.В. Психологічний аналіз стадій та причин синдрому емоційного вигорання	41
Ishchuk O.V. The strategic approach to coping scale by s. e. hobfoll as a psychodiagnostic tool of modern organizations context	43
Карамушка Л.М. Дослідження негативних психічних станів освітнього персоналу у контексті забезпечення його психологічного здоров'я	44
Креденцер О. Задоволеність працею персоналу освітніх організацій: вплив організаційно-професійних та соціально-демографічних характеристик	46
Лагодзинська В.І. Креативність, як важлива детермінанта забезпечення психологічного здоров'я персоналу організацій: теоретичний аналіз проблеми	47
Матвієнко Л.І. До проблеми професійного вигорання та його профілактики	49
Поплавська А.П. Психологічні чинники готовності до управління в умовах змін менеджерів середньої ланки	50
Севрук Д.В. Організаційна культура як чинник лояльності співробітників промислового підприємства	51
Tsyhanenko, H. Soft skills of Employment Center specialists: psychological nature	51

Шусев О.С. Ефективні психологічні якості особистості керівника освітньої організації	53
Якупова О.Ю. Теоретичний аналіз організаційних стратегій створення умов балансу «робота – життя» персоналу	54
СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА ВЗАЄМИНАХ	57
Guba N.O Sinielnik R. Psychological violence in a conjugal relationships	57
Васютинський В.О. Психологічна структура атрибуції молоддю міжособових провин	59
Вінков В.Ю. Особливості функціонування соціально-психологічних механізмів формування уявлень молоді про життєвий успіх	60
Коробка Л.М. До проблеми соціально-психологічної підтримки осіб, які зазнають стигматизації в різних суспільних середовищах	63
Кудаєва О. Вплив гендерних настанов соціального оточення на професійне самовизначення підлітків	64
Сліченко А.М. Соціально-психологічні характеристики взаємин в поліетнічних сім'ях	66
Ткалич М.Г., Мисів Л.В. Ціннісний портрет сучасних українців: аналіз сімейних цінностей	68
Чернова В.В. Дослідження впливу новин на формування стресу в осіб похилого віку	69
СЕКЦІЯ 4. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ	72
Волобуєва О.С. Обґрунтування компонентної структури особистісно-професійної ідентичності	72
Гладких Ж.Г. Формування толерантної свідомості особистості як складової комунікативної компетентності сучасного викладача	73
Гогунська Є.В. Особливості ціннісних орієнтацій у особистісно-професійному становленні студентів-психологів	75
Горбань Г.О. Особливості становлення психологічної компетентності майбутніх фахівців освітньої галузі	76
Козич І.В. Тренінг як засіб формування конфліктостійкості майбутніх психологів	77
Корнейчук Т. Роль соціальної активності у професійному самовизначенні старшокласника	79
Кулеша-Любінець М.М. Психічне здоров'я студентської молоді: емпіричне дослідження	80
Павлюк О.Г. Теоретичний аналіз структури професійної самосвідомості курсанта ВНЗ МВС України	82
Пінчук Л.О. Особливості формування професійної Я-концепції в майбутніх медичних працівників середньої ланки	83
Позднякова В.А., Скрипаченко Т.В. Психологічні особливості мотивації студентів у процесі навчання у ВНЗ	85
Пономаренко О.В. Неформальна освіта дорослих у США та Канаді: теорія та практика	86
Співак Д.В. Психологічні технології розвитку образу «Я» майбутнього фахівця сфери соціальної роботи на етапі професійної підготовки	89
Станкевич К.Ю. Перспективи розробки ефективного інтенсивного курсу вивчення англійської мови з урахуванням динаміки та особливостей когнітивних та психічних процесів людей з флегматичним типом темпераменту	90
Стрюкова Ю.В. Дослідження соціально-психологічних особливостей професійних установок студентів	92
Турбар Т.В. Дуальна форма здобуття освіти як важлива умова підвищення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців	93
Харченко В. Е., Іщук О. В. Сприйняття реформи загальної середньої освіти в Україні педагогічними працівниками м. Запоріжжя	94

СЕКЦІЯ 5. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ	97
Байдарова О.О. Особливості груп взаємопідтримки осіб, які пережили психотравмівні події	97
Грандт В.В. Вплив стресу на появу психосоматичних захворювань	98
Коцило Д.О. Використання процедури медіації у вирішенні сімейних конфліктів	100
Ластовляк А.В. Провокативна терапія в усуненні панічних атак	102
Мотуз С.С. Критичний огляд класичних психотерапевтичних підходів	103
Петрова Е.О. Подолання страхів шляхом рефреймінгу як база для особистісного розвитку	105
Савченко Н.В. Аналіз концепту «шкіра» в контексті поняття «тілесність» з позицій психоаналітичного підходу	106
Спіцина Л.В., Струс Н.Ю. Завдання і можливості супервізії в психологічній практиці	108
Шевченко Н.Ф. Психологічна допомога в подоланні психотравмуючої ситуації, спричиненою хворобою	109
СЕКЦІЯ 6. ВІЙСЬКОВА ПСИХОЛОГІЯ	112
Воляннюк А.В. Порівняння системи військової психології та визначення її ролі у збройних силах України та США	112
Іщук О.В., Ткач В.Г. Основні принципи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій	114
Коваль Г.В. Спільність як соціально-психологічний чинник волонтерської діяльності	116
Мельниченко О.В. Особливості посттравматичного стресового розладу у учасників збройних конфліктів	118

ФОРМУВАННЯ ДОВІЛЬНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ МОЗКОВИХ МЕХАНІЗМІВ В ОНТОГЕНЕЗІ

В.В. Апухтіна

викладач кафедри соціальної педагогіки Запорізького національного університету

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Процеси регуляції поведінки проходять довгий шлях становлення в онтогенезі. Уже з другого місяця життя дитина не є реактивною істотою, регулюючи свою поведінку, проявляючи власну активність у спілкуванні з дорослим та дослідженні оточуючого світу, поступово розгортає пізнавальну, комунікативну, а декілька пізніше, у другому півріччі життя, й предметно-маніпулятивну діяльність.

Ранні дослідження мозкового забезпечення керівних функцій знаходяться під впливом поглядів на фронтальні зони кори як на функціонально неактивні у період немовлячий та раннього дитинства, у зв'язку з чим процеси довільної регуляції діяльності вважались не придатними до оцінки до другого десятиріччя життя. Багаточисельні дослідження у наступному довели невиправданість цієї точки зору.

Метою дослідження є вивчення формування довільної регуляції діяльності та її мозкових механізмів в онтогенезі.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Вік 6-8 місяців є критичним для розвитку психіки, так як пов'язаний із появою багатьох новоутворень у поведінці дитини, експресивних засобів: міміки, поява виразних комунікативних жестів, активізація лепету та виникнення різноманітних голосових реакцій. У віці 6-8 місяців також вдається виявити перші ознаки виникнення мовленнєвого керівництва діями дитини (С.В. Яковлева, Мачинская Р.И., Семенова О.А.). Водночас, дані про прогресивні зміни лобних зон мозку в період від 9 до 12 місяців відсутні. Швидше можна говорити про «вбудовування» лобних структур в функціональні системи за рахунок дозрівання їх зв'язків з іншими зонами мозку. Так М.А. Bell і N.A. Fox провели лонгітудне дослідження немовлят з 7-го по 12-ого місяцю життя. Було продемонстровано, що можливість дитини тривало довільно утримувати увагу до цільового об'єкту, безпосередньо пов'язана зі ступенем розвитку електричної активності у фронтальних відділах кори і зі зростанням когерентності між передніми і задніми зонами кори в другому півріччі життя.

Вік раннього дитинства (від 1 року до 3 років). М.І. Posner і М.К. Rothbart показали, що протягом третього року життя здатність вирішувати конфліктні завдання зазнає істотних змін. Дітям пропонувалося реагувати на появу на одній зі сторін екрану предмету натисканням на один з двох ключів, який в одній серії перебував з того ж боку від дитини, що і об'єкт, а в іншій серії – з протилежного боку. Дворічні діти були схильні повторювати відповідь, але, навіть незважаючи на це, дослідники виявили значну різницю у виконанні двох серій: в конфліктному завданні діти робили більше помилок. М.О. Бернштейн, досліджуючи розвиток координації рухів в онтогенезі, зазначає, що вік 3 років є періодом анатомічного завершення дозрівання всіх вищих моторних систем дитини. У цьому періоді з'являються і починають зростати як в кількісному, так і в якісному відношенні руху рівня предметних дій. М.О. Бернштейн позначає цей рівень як чисто корковий, тім'яно-премоторних, що вимагає для свого функціонування наявності розвинених зв'язків з пірамідної і екстрапірамідної системами.

Дошкільний вік (від 3 до 7 років). Як вже було показано, вік 3 років є переломним для психічного розвитку дитини. У цьому віці відбуваються суттєві зміни у формуванні регулюючої функції мовлення. У дослідженнях, проведених О.Р. Лурія і Є.В. Суботським було показано, що тільки після 3 років дитина стає остаточно здатною здійснювати свої дії навіть у тих випадках, коли інструкція вступає в конфлікт з безпосереднім враженням. У той же час, коли інструкція передбачає виконання програми послідовно розгортаються «асиметричні» дії (В.В. Лебединський; Є.В. Суботський), виконання її дитиною 3-3,5 років виявляється схильним до впливу інертного стереотипу. Тільки до 4-4,5 років виконання «асиметричної» програми стає доступним дитині.

Молодший шкільний вік (від 7 до 12 років). Початок молодшого шкільного віку знаменується подією, яка в психології прийнята позначатися як криза 7 років. Ситуація шкільного навчання вимагає від дитини високого рівня довільної організації діяльності. У той же час значимі зміни на поведінковому рівні не супроводжуються в 7 років якими-небудь вираженими морфологічними перетвореннями з боку префронтальних відділів кори великих півкуль. Навпаки, для лобних зон вік 7-8 років є «холодним періодом». Винятком є дані P.R. Huttenlocher, A.S. Dabholkar, згідно з якими в цей період починається зниження числа синапсів в префронтальній корі, що на думку авторів лежить в основі формування на наступних стадіях онтогенезу більш спеціалізованих систем зв'язків фронтальної кори з іншими структурами мозку. W.D. Gaillard та ін., досліджуючи продукування слів у дітей 8-13 років і у дорослих, показали тенденцію до більш широкого і інтенсивного залучення кори лобних відділів в цій діяльності в дитячому віці, розглядаючи це як віддзеркалення пластичності мозку, що розвивається. Дослідження S.A. Bunge показали, що гальмування відповіді у дітей 8-12 пов'язано з активацією задніх, а не префронтальних відділів кори, як це спостерігається у дорослих випробуваних.

Висновки. Керуючі функції програмування, регуляції та контролю проходять тривалий шлях розвитку в онтогенезі, при чому на різних вікових етапах змінюється характер взаємодії мозкових структур та їх вплив, що напряду пов'язано з дозріванням лобних відділів кори та провідних шляхів.

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

А.М. Баранова

аспірантка кафедри психології ІПК ДСЗУ

Актуальність дослідження. Сьогодні особливо цінується людина, яка успішно діє у швидкозмінюваному суспільстві, активно реагує на його виклики, самостійно приймає рішення, організовує індивідуальну та колективну роботу й відповідає за її результати. Затребуваною у сучасному світі є та особистість, котра, будучи творцем власного життя, може водночас стати організатором якісних проектів для спільноти, реалізувати свій лідерський потенціал у суспільних інституціях та державних структурах. Тому, актуальність дослідження проблеми лідерства продиктована стрімким зростанням попиту на цілеспрямованих, здатних ефективно мислити та швидко діяти лідерів. Нині все частіше науковці звертаються до вивчення складних особистісних утворень, одним з яких є лідерський потенціал. Дослідження вчених у цій галузі є вагомим внеском у психологічну теорію, однак не дають вичерпної відповіді на всі питання, що стосуються структури особистості лідера, детермінант формування та прояву лідерського потенціалу взагалі та формування лідерського потенціалу в юнацькому віці зокрема.

Мета дослідження полягає у теоретичному вивченні особливостей формування лідерського потенціалу у юнацькому віці.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Аналіз окремих наукових робіт (Л. Василенко, Ю. Ільїної, Л. Музиченко, Л. Мартинець, М. Савчин, Т. Сольської, І. Єрмакова та ін.) засвідчує, що найбільш оптимальним періодом для становлення і розвитку лідерського потенціалу особистості є юнацький вік, особливістю якого, з одного боку, стає прагнення особистості до самостійності, ініціативності, індивідуалізації життєвих перспектив, а з іншого - у схильності до налагодження суспільних контактів. У цей період відбувається розширення життєвого простору, соціального оточення. І з цієї точки зору, юнацький вік надзвичайно важливий у становленні особистості. Це, перш за все, виявляється у виникненні особливого комплексу потреб, що виражається в прагненні вийти за рамки школи і долучитися до життя дорослих. У цьому віці афективні конфлікти викликаються зіткненням протилежних мотивів. Суперечності стосуються самооцінки, народжують підсвідому невпевненість, зниження активності і т.д. Однак юнацький вік є найбільш сприятливим часом для розвитку емоційних аспектів самосвідомості.

Зауважимо, що особливо складно самовизначитися в такому динамічному світі юнаку, для якого цей час є ключовим у становленні та розвитку, оскільки в цьому віці закладаються і формуються основи лідерського потенціалу, який, в свою чергу, розкривається в дорослому житті. Отже, психологи стверджують, що юнаку для того, щоб бути успішним в сучасному інформаційному суспільстві, необхідно володіти цілою низкою лідерських компетенцій: управління своїм мисленням, почуттями, поведінкою, впливом на інших людей, вмінням приймати рішення тощо, з яких і формується лідерський потенціал.

Беручи до уваги те, що важливим питанням формування лідерського потенціалу є виховання, що означає процес цілеспрямованого управління формуванням і розвитком особистості відповідно до вимог суспільства, науковці стверджують, що формування лідерського потенціалу відбувається у процесі, організація якого визначається як закономірна, послідовна, безперервна зміна моментів розвитку взаємодіючих суб'єктів. Крім того, цей процес передбачає створення належних умов, завдяки яким стане можливим формування лідерського потенціалу юнаків.

Висновки. Таким чином, наукові дослідження з проблематики лідерства дають нам багато інформаційного простору, для вивчення цієї проблеми з різних ракурсів. Теоретичні та емпіричні дослідження з проблем лідерства дають змогу простежити розвиток науки в рамках вивчення теми лідерського потенціалу та проблем його формування у юнацькому віці.

Враховуючи основні теоретико-методологічні положення теорії і практики, зазначимо, що цілеспрямоване формування лідерського потенціалу учнівської молоді відбувається головним чином у процесі виховання, а також у процесах розвитку, навчання, спілкування, діяльності особистості. Юнацький вік є сприятливим для формування лідерського потенціалу, оскільки у цей час відбувається процес життєвого самовизначення, формуються переконання, почуття обов'язку і відповідальності.

ЗНИЖЕНА САМООЦІНКА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНИХ СТРАХІВ У РАНЬОМУ ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

І. Біловоденко

магістрант кафедри психології Запорізького національного університету

Шевченко Н.Ф.

Наук. кер.: д. психол. н., проф. Запорізького національного університету

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Глобальні трансформаційні процеси в сучасному суспільстві, тотальність загроз, їх масштаби і різноманіття, відображаються в свідомості кожного члена суспільства, що виражається у втраті адаптаційних механізмів, збільшення почуття безсилля, незахищеності, депресії, тривоги і страху. Страх, будучи одним із чинників емоційних розладів, мають свої патогенні особливості в кожному віковому періоді, суттєво знижують стресостійкість та гальмують особистісне зростання. Особливої значущості проблема соціальних страхів набуває в ранньому дорослому віці, оскільки цей віковий період характеризується включенням людини в усі види соціальної активності, оволодінням багатьма соціальними ролями, спрямуванням зусиль на професійне навчання, створення сім'ї, досягнення професійного успіху.

Проблема соціальних страхів та вікових особливостей їх прояву досліджувалася В.А. Гузенко, Л.М. Грошевою, Н.В. Карпенко, Д.Ю. Кияшко, Н.І. Пов'якель, О.О. Прилутською, О.М. Скляренко). Значна кількість наукових праць присвячена дослідженню певних видів соціальних страхів: страх відокремлення (К.Л. Мілютіна), страх успіху (Г.В. Турецька), суспільні страхи (Л.М. Грошева, Ю.В. Щербатих), страх випробування (О. Кондаш); зв'язок соціальних страхів з рівнем мотивації досягнень (В.А. Гузенко), соціально-психологічним типом особистості (В.А. Мініярова), специфіка психокорекції соціальних страхів осіб студентського віку (А.С. Петрова).

Водночас, вивчення психологічних чинників соціальних страхів осіб раннього дорослого віку не були предметом спеціального дослідження.

Мета дослідження – висвітлити результати емпіричного дослідження самооцінки як чинника соціальних страхів у ранньому дорослому віці.

Методика та організація дослідження. В дослідженні використано: методика «Соціальні страхи» (авт. Л.М. Грошева), «Методика дослідження самооцінки» (авт. С.А. Будасі); математико-статистичні методи обробки експериментальних даних (IBM SPSS-20) – кореляційний аналіз за К. Пірсоном.

Дослідницьку вибірку склали 86 осіб раннього дорослого віку; вік досліджуваних – 21-28 років. В дослідженні взяли участь молоді працівники освіти, підприємці, студенти заочного відділення різних факультетів Запорізького національного університету.

Результати дослідження. Соціальний страх виникає в результаті взаємодії індивіда з соціумом, заміщуючи біологічний страх в контексті сучасної суспільної формації. Соціальний страх – еволюційно сформована поведінкова схильність адаптивного характеру, що є результатом соціалізації особистості, детермінується об'єктивними та суб'єктивними чинниками і носить ситуативний та особистісний характер (С.А. Кухарський, А.С. Петрова).

Результати попереднього емпіричного дослідження за методикою Л.М. Грошевої засвідчили наявність широкого спектру соціальних страхів в ранньому дорослому віці. Аналіз числових даних дозволив констатувати наявність виражених проявів таких соціальних страхів, як страхи невдачі та поразки, неприйняття і пригнічення, втрати. Визначено наступну ієрархію соціальних страхів в ранньому дорослому віці: страх неприйняття і пригнічення; втрати; невдачі та поразки; самостійності; страх комунікації.

Самооцінка – елемент самосвідомості, емоційно-ціннісного ставлення людини до себе, мінлива і зазнає змін в залежності від успіху чи неуспіху соціальної взаємодії. Вона безпосередньо впливає на самоповагу та «Я-образ» і є індикатором адекватності самоусвідомлення. Показник заниженої самооцінки (за методикою С.А. Будасі) склав 62,79% від загальної кількості респондентів, що вказує на викривлення самоусвідомлення в значній кількості осіб раннього дорослого віку.

В 23,26% досліджуваних зафіксовано адекватний рівень самооцінки. За адекватної самооцінки суб'єкт правильно співвідносить свої можливості і досягнення, досить критично ставиться до себе, прагне реально дивитися на свої невдачі та успіхи, намагається ставити перед собою досяжні цілі. Тобто, адекватна самооцінка є підсумком постійного пошуку реального бачення себе: без занадто великої переоцінки, але і без зайвої критичності щодо свого спілкування, поведінки, діяльності, переживань.

В 13,95% респондентів зафіксовано завищений рівень самооцінки. На основі неадекватно завищеної самооцінки у людини виникає неправильне уявлення про себе, ідеалізований образ власної особистості і можливостей, своєї цінності для навколишніх, для загальної справи. В таких випадках людина ігнорує невдачі та справедливі зауваження заради збереження звичної високої оцінки самого себе, своїх вчинків і справ. Якщо ж висока самооцінка пластична, змінюється відповідно до реального стану справ, це може сприяти розвитку особистості, тому що вона змушена докладати максимум зусиль для досягнення поставлених цілей, розвивати власні здібності і волю.

Кореляційний аналіз показав, що змінна *самооцінка* має такі зв'язки з соціальними страхами: страх невдачі та поразки ($r=0,765$ при $p\leq 0,01$; $r=0,633$ при $p\leq 0,01$; $r=0,537$ при $p\leq 0,01$); страх неприйняття і пригнічення ($r=0,881$ при $p\leq 0,01$; $r=0,346$ при $p\leq 0,05$; $r=0,471$ при $p\leq 0,01$); страх втрати ($r=0,297$ при $p\leq 0,05$); страх самостійності ($r=0,694$ при $p\leq 0,01$; $r=0,288$ при $p\leq 0,05$); страх комунікації ($r=0,660$ при $p\leq 0,01$; $r=0,289$ при $p\leq 0,05$; $r=0,360$ при $p\leq 0,05$).

Висновки. Результати дослідження підтвердили припущення про те, що рівень самооцінки особистості прямо впливає на вираженість соціальних страхів. Так, в досліджуваних з заниженою самооцінкою переважає середній та високий рівні соціальних страхів. І навпаки, в осіб з завищеною самооцінкою переважає низький рівень соціальних страхів (зокрема, страхи невдачі та поразки – $r=0,537$ при $p\leq 0,01$; неприйняття і пригнічення – $r=0,471$ при $p\leq 0,01$; комунікації – $r=0,360$ при $p\leq 0,05$). Зазначене доводить, що занижена самооцінка є чинником соціальних страхів в ранньому дорослому віці.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕЖИВАННЯ ЛЮБОВІ В МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКАХ

Вагабова А.О.

Асистент кафедри практичної психології МДУ, аспірант ЗНУ

Актуальність дослідження. Сучасний розвиток психологічної науки характеризується продуктивними науковими дослідженнями в різних аспектах психічної діяльності особистості. Трансформації соціального простору певним чином коригують напрями дослідження того чи іншого психологічного феномену. На сьогодні однією з малодосліджуваних проблем залишається переживання почуття любові. Безумовно, є цілий комплекс трудів, присвячених їй, однак багато цікавих наукових результатів не продукують практичної цінності.

Мета дослідження. Вивчення психологічних особливостей переживання любові, як фактора становлення та розвитку особистості.

Результати аналізу проблеми. Протягом довгого часу любов зводилася або до статевого інстинкту, або заперечувалася та принижувалася фізіологічна сторона любові та трактувалася як суто «духовне» почуття. Сьогодні любов частіше вивчають в контексті енергетичного ресурсу, який впливає на розвиток особистості.

Феномен любові представлений в роботах О. Кернберга, З. Фрейда, Е. Еріксона як певне психологічне утворення несвідомого характеру, обумовлене переживаннями дитинства та дитячо-батьківськими відносинами, що включає до себе сексуальні потреби людини. Е. Берн, Е. Фромм, А. Адлер головною функцією любові виділяли позитивний вплив на формування й зміцнення Я-концепції особистості. Вони вважають, що незадоволення потреби в любові перешкоджає розвитку особистості та становленню Я-концепції.

А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл приділяли увагу дослідженню сенсу любові. Дослідники виокремлювали дефіцитарний (потреба бути коханим) та буттєвий сенс любові, безпосередньо пов'язаний із самореалізацією, саморозвитком особистості, де любов виступає однією з головних цінностей особистості. Представники когнітивно-біхевіорального підходу вивчали любов як умовно-рефлекторну реакцію, в поєднанні фізіологічного збудження та інтерпретації цього порушення, як прояву любові. Іншими представниками психологічної науки розглядалися різні види переживання любові, залежно від об'єкта, на який спрямовано почуття, розрізнення між переживанням закоханості та любов'ю (Л.Я. Гозман), вікові особливості ставлення до любові (Є.В. Вараксіна) тощо.

Серед вітчизняних психологів на сьогоднішній день проблему любові досліджує С.Д. Максименко, виділяючи любов як опредмечену нужду, яка будучи реальною силою, створює особистість й визначає її існування; П.С. Ваксютенко, вивчає особливості емоційно-чуттєвої сфери особистості; С.В. Климань розглядає любов як відповідальність, передусім зважаючи на формування діалогічного простору взаємовідносин між «я» та «іншим»; С.В. Отчич диференціює поняття любові та закоханості; О.А. Кондрашихіна, аналізує особливості формування любовних аддикцій; А.А. Коцюба розглядає психологічні чинники, що визначають простір нормативної любові, критерії психічного та тілесного здоров'я, що відповідають за встановлення повноцінного контакту в стосунках любові.

Нашим першим дослідним інтересом під час вивчення проблеми переживання любові є пошук смислоутворювальних факторів почуття любові у жінок в місцях позбавлення волі. За результатами нашого дослідження ми визначили, що суб'єкт неспроможний повною мірою відчувати й розуміти власні переживання, якщо домінує емоційно-почуттєвий або раціональний компонент переживання. Цього висновку ми дійшли завдяки виявленню смислових систем переживання любові через їх відображення в індивідуальному світогляді особистості. Для цього ми використовували методики граничних смислів (Д.О. Леонтьєв), проективного малюнка із текстовою метафорою на тему «Для мене любов – це», та методики «Рівень співвідношення «цінності» та «доступності» в різних життєвих сферах» (О.Б. Фанталова). Отримані результати первинного дослідження дали нам змогу тренінгову програму щодо розширення уявлення про смислове значення переживання любові, зміни особистісного ставлення до себе, позитивного сприйняття своїх особливостей та якостей, розширення емоційно-чуттєвої сфери особистості, можливостей прояву емоцій та почуттів, усвідомлення ресурсів переживання почуття любові, що в свою чергу сприяє особистісному розвитку суб'єкта.

Висновки. Дослідження, що присвячені проблемі любові, не дають на змоги повною мірою розкрити її як переживання почуття. Особливості вивчення цього феномена є дуже залежним від соціальної ситуації розвитку суспільства і особистості. Під час аналізу праць дослідників минулого століття ми стикаємося з певними суперечностями розуміння цього

переживання. Так як розвиток особистості є динамічним процесом, то й зміст переживання любові, як однієї з головних цінностей людини, зазнає трансформації, що спонукає нас більш ґрунтовно займатися дослідженням цієї проблеми.

УСВІДОМЛЕНЕ БАТЬКІВСТВО ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПЕРИНАТАЛЬНИЙ ПЕРІОД

Джавага А.В.

*кандидат юридичних наук, магістр 1 року навчання спеціальності «Психологія»
Запорізького національного університету*

Науковий керівник: Іщук О. В.

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Запорізького національного університету*

Актуальність дослідження. З'являючись на світ, людина стає частиною системи суспільних відносин і процесів та починає взаємодіяти з іншими суб'єктами цієї системи. В ході такої взаємодії формується особистість людини. Однак, сьогодні завдяки відкриттям в медицині, нейробіології, психології, педагогіці доведено, що формування особистості починається ще задовго до народження людини. Так внутрішньоутробний розвиток є не просто фізичним дозріванням плода, це період активного психічного розвитку, особливий етап становлення особистості. В цей період закладається не тільки фізичне, але й психічне здоров'я дитини та визначаються такі важливі характеристики особистості, як ставлення до себе й оточуючих, емоційний та інтелектуальний потенціал, певною мірою, характеристики особистості і характер людини.

Значною мірою на формування особистості людини впливають її батьки, оскільки саме вони мають найбільш тісний зв'язок із майбутньою дитиною та здатні забезпечити найсприятливіші умови для її розвитку. В той же час, демографічна ситуація, велика кількість дітей, полишених батьками, абортів, дітей-сиріт і дітей-інвалідів свідчать про необхідність вивчення усвідомленого батьківства як комплексного явища, особливо на стадії перинатального розвитку людини, оскільки саме батьки закладають подальший вектор становлення особистості дитини.

Мета статті – теоретичне дослідження впливу усвідомленого батьківства у перинатальний період на становлення особистості дитини.

Результати дослідження. Ще до народження малюкам властиві різноманітні відчуття. Томас Верні надав беззаперечні докази того, що емоційний, психологічний та інтелектуальний розвиток особистості починається ще у внутрішньоутробний період, і те як жінка почуває та поводить себе під час вагітності відіграє значний вплив на формування та подальший розвиток особистості дитини.

Зокрема, зі зміною психоемоційного стану вагітної жінки в її кров викидаються біологічно активні речовини, клітини малюка в свою чергу здатні відчувати зміни у складі крові, таким чином малюк реагує на настрій матері. Її радість, хвилювання, страх чи тривога впливають на ритм серцебиття, кровообіг і обмін речовин малюка: якщо мати радіє, кров розносить гормони радості ендорфіни, в разі смутку і тривоги – гормони стресу – катехоламіни. Пам'ять про емоційний і фізіологічний стани перинатального періоду, закріплюється і залишається в пам'яті малюка і після народження. Саме тому забезпечення нормального психо-емоційного стану матері у перинатальний та постнатальний періоди, починаючи від зачаття до 1-го року (Г.М. Філіпова) або до досягнення дитиною 3-річного віку (О.М. Фатєєва) є важливою умовою формування здорової особистості дитини.

Батьки є головним природним вихователем дитини, а виховний клімат сім'ї – основним чинником у формуванні особистості, що зумовлює необхідність підготовки батьків до народження дитини не тільки фізично і психологічно, а й теоретично. Через це на сьогодні існує нагальна потреба залучення молодих людей до формування усвідомленого батьківства.

Авторський колектив (О. Безпалько, І. Зверева, З. Кияниця, В. Кузьмінський) розглядає усвідомлене батьківство як соціально-психологічний феномен, що, базуючись на певній системі знань, умінь, навичок, почуттів, якостей, реалізується у відповідальній поведінці батьків, спрямованій на виховання і розвиток дитини, формування її гармонійної особистості.

Онипченко О. вважає, що усвідомлене батьківство – це цілеспрямована системна діяльність, яка передбачає створення спеціальних умов, що сприяють виробленню та удосконаленню когнітивної, емоційної та операційної складових батьківства, а також особистісної позиції молоді щодо майбутнього батьківства для створення сприятливих умов гармонійного розвитку дитини.

На думку В. Кравця, усвідомлене батьківство – «...це повне взяття на себе відповідальності за процес зачаття й народження здорових дітей».

Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про те, що проблеми підготовки молоді до формування усвідомленого батьківства вивчаються достатньо широко (Л. Буніної, І. Братусь, М. Єрміхіної); усвідомленого батьківства в психологічному аспекті (Р. Овчарова, М. Єрміхіна, І. Кон), однак формування в молоді уявлення про усвідомлене батьківство здійснюється частіше за все в рамках окремих його складових, таких, як: статеве виховання; демографічне виховання тощо, в той час як комплексна соціально-педагогічна діяльність з формування усвідомленого батьківства молоді в Україні на сьогодні майже відсутня.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що перинатальний період є важливим періодом формування особистості людини велику роль у якому відіграють уявлення батьків про місце матері та батька у процесі розвитку дитини. Крім того, батьківство є базовою життєвою місією, важливим станом та значною соціально-психологічною функцією кожної людини. Характер батьківства відображається на якості нащадків, стає гарантом особистого щастя людини та основою майбутнього суспільства, саме тому батьківство кожної людини повинно бути усвідомленим.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТИЛЮ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН ТА ФОРМУВАННЯ СТРАХІВ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Дмитрієва А.О.

*студентка 4 курсу факультету СПП,
Запорізький національний університет*

Науковий керівник: Губа Н.О.

психол.н., доц. Запорізького національного університету

Актуальність дослідження. Батьківські відносини - система різноманітних почуттів по відношенню до дитини, поведінкових стереотипів, що практикуються в спілкуванні з нею, особливостей сприйняття і розуміння характеру та особистості дитини, її вчинків. Стиль дитячо-батьківських відносин впливає на подальший розвиток дитини, формування страхів та її самостійне доросле життя. Страхі дітей в молодшому шкільному віці майже повністю залежать від атмосфери в родині та стилю відносин між батьками та дитиною.

Теоретико-методологічне обґрунтування проблеми. Багато вчених (Д. Баумрінд, А.Личко, Е.Ейдеміллер та ін.) займались дослідженням дитячо-батьківських відносин та проблемою впливу цих відносин на психічний розвиток дитини.

Мета дослідження. Вплив стилю дитячо-батьківських відносин на формування страхів в молодшому шкільному віці.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Існує чимало класифікацій стилів дитячо-батьківських відносин. В основі класифікації Д. Баумрінд лежить концепція трьох стилів дитячо-батьківських відносин. Перший стиль – авторитарний, в якому батьки прагнуть контролювати дитину, вимагають від неї виконання встановлених правил. Вони цінують слухняність дитини і застосовують каральні заходи в разі, якщо діяльність і бажання дитини не відповідають батьківській установці. Наступний стиль – авторитетний, що характеризується направленістю батьками діяльності дитини в більш раціональному ключі, а саме: заохочення її сумнівів і обговорення своїх сумнівів з дитиною щодо власної виховної політики, враховуючи власні права як дорослих і індивідуальні інтереси дитини. Такі батьки віддають перевагу контролю у сфері дитячо-батьківських відносин, але без репресивних заходів. І останній стиль – ліберальний, в якому батьки дозволяють дитині регулювати її власні інтереси, поведінку і активність, не застосовуючи строгих заходів проти дитячих імпульсів і бажань, висуваючи лише кілька правил щодо спільного життя в родині і поведінки в соціумі. Такі батьки є для дитини джерелом задоволення його бажань і безкарності.

Багатьма вченими, які займалися проблемою дитячо-батьківських відносин, підкреслюється, що порушення системи сімейного виховання, дисгармонія відносин «мати - дитя» є основним фактором, що обумовлює виникнення страхів у дітей.

А.Личко і Є.Ейдеміллер виділили шість типів сімейного виховання дітей:

1. Гіпопротекція - відсутність необхідної турботи про дитину. Тобто, дитина практично надана сама собі, відчуючи себе покинутою.

2. Домінуюча гіперпротекція – черезмірна, нав'язлива турбота про дитину, яка повністю блокує її самостійність та ініціативність. Гіперпротекція може проявлятися у вигляді домінування батьків над дитиною, що проявляється в ігноруванні її реальних потреб і жорсткому контролю над поведінкою дитини.

3. Потураюча гіперпротекція - проявляється в бажанні батьків задовольняти всі потреби і капризи дитини. Батьки виправдовують свою дитину, будь-якими засобами намагаються звільнити від заслужених покарань.

4. Емоційне відторгнення - неприйняття дитини у всіх його проявах. Цей тип проявляється у вигляді ігнорування потреб дитини.

5. Жорстокі взаємини - емоційна ворожість до дитини. Дитина відчуває себе тягарем для батьків.

6. Підвищена моральна відповідальність – батьки вимагають від дитини прояв високих моральних якостей. Батьки, що дотримуються такого типу виховання, доручають дитині турботу і опіку над іншими членами сім'ї.

Аналізуючи ці дві класифікації, можна побачити, який значний вплив мають батьки на розвиток дитини та на її становлення як особистості. Більшість представлених стилів можуть формувати в дитини різного роду страхи, які в подальшому будуть впливати на її самооцінку, спілкування в соціумі та психічний розвиток.

Висновки. Отже, стиль дитячо-батьківських відносин впливає на подальший розвиток дитини, формування страхів та її самостійне доросле життя. . В першу чергу, потрібно створювати емоційний комфорт у відносинах між батьками та дитиною. Батьки повинні поглиблювати свої знання в дитячій психології, щоб розуміти, який вплив вони мають на розвиток особистості та індивідуальності своєї дитини.

ВПЛИВ РІВНЯ САМООЦІНКИ НА РІВЕНЬ САМОТНОСТІ У ПІДЛІТКІВ

Зайченко Ліна

студентка 3 курсу факультету СПП ЗНУ

Науковий керівник: Лукаевич О.А.

к.психол.н., доцент

Запорізького національного університету

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. В сучасному суспільстві вчені звертають велику увагу проблемі самотності серед підлітків. Нажаль, тенденції демонструють збільшення числа людей, які відчують себе самотніми. Психологи виділяють ряд чинників, які впливають на її появу, серед яких, чи не найвпливовішим є рівень самооцінки.

Мета дослідження – дослідити та проаналізувати зв'язок між рівнем самооцінки та рівнем самотності підлітків.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Проблему самотності вивчають протягом століть, але єдиної думки стосовно того, що ж таке самотність: біда чи щастя, норма чи патологія не існує. Найбільше уваги вивченню даного поняття приділяли екзистенціалісти (Н. А. Бердяєв, М. Бубер, А. Камю, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер, К. Ясперс), які трактували самотність особистості як реалізацію принципу замкнутості антропологічного універсуму, згідно з яким внутрішня ізольованість людини є основою будь-якого індивідуального буття.

В подальших дослідженнях І. Кант, Ф. Ніцше, Е. Фромм стверджували, що самотність може походити від падіння моральних норм. На думку К. Хорні самотність є наслідком прояву ідеології ринкових відносин, коли люди конкурують один з одним.

Найбільшою проблемою зведення всіх варіантів трактувань до одного поняття самотності є те, що з одного боку, воно являє собою глобальне поняття, яке охоплює велику кількість соціальних сфер, а з іншого боку, воно є індивідуальним, яке властиве певній особистості і відрізняє її від інших.

Вивчаючи причини почуття самотності у підлітків з'ясовано, що воно залежить від того, як людина до себе відноситься. У багатьох людей поява цього стану пов'язана саме з низькою самооцінкою.

Існує дві точки зору, яким чином самооцінка впливає на самотність:

- причиною самотності є внутрішнє психічне самовідчуження;
- низька самооцінка супроводжується системою установок і поведінкою, які ускладнюють задовільну соціальну взаємодію і, таким чином, створюють передумови для самотності.

Індивіди, які невисоко оцінюють себе, очікують, що й інші так само до них відносяться. Такі люди гостріше багатьох інших реагують на пропозиції і відмови у встановленні особистих контактів з оточуючими. Разом з тим люди з низькою самооцінкою особливо чуйні до звернень і прохань з боку, реагуючи підвищено вороже на тих, хто особисто їх відкидає. Ф.Д. Зімбардо стверджував, що ці люди надмірно чутливі до критики і розглядають її як підтвердження власної неповноцінності. Вони ж, як з'ясувалося, не готові сприймати компліменти на свою адресу, більш невпевнено ведуть себе в спілкуванні і підвищено обережні.

Д. Бернс відмічає, що образ «Я» та самооцінка людини нерозривно пов'язані. Якщо спостерігається неадекватна завищена самооцінка це породжує конфлікт між дуже

високими сподіваннями та великою невпевненістю в собі. В результаті, не вдається налагодити відносини з людьми, особливо з ровесниками.

Необхідно звернути увагу, що самооцінка у підлітків ситуативна, нестійка, схильна до зовнішніх впливів у молодшому підлітковому віці, і більш стійка у старшому підлітковому віці. Підлітки нерідко оцінюють себе нижче за тими показниками, які здаються їм найважливішими.

Саме занижена самооцінка зумовлює у багатьох підлітків почуття самотності. У самій низькій самооцінці закладений ризик самотності, яка може в подальшому підірвати почуття власної гідності у людини.

В цілому ж низька самооцінка в підлітковому віці породжує взаємопов'язаний комплекс психологічно несприятливих чинників, що перешкоджають встановленню особистих взаємин з оточуючими людьми: самозневажливу свідомість і поведінку, відчуття власної некомпетентності та багато іншого.

Висновки. Причини виникнення самотності в підлітковому віці можуть бути різні: особливості вікового періоду, індивідуальні особливості людини, соціальні фактори, звички. Визначено, що найрозповсюдженішим є вплив рівня самооцінки на рівень самотності в цьому віковому періоді. У підлітків з неадекватно заниженою самооцінкою рівень самотності є високим, вони почувають себе самотніми як серед близьких людей, так і серед великої групи людей.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ «ЩАСТЯ» ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Іщук О.В.

*к.психол.н., доцент кафедри психології
Запорізького національного університету*

Мельникова Г.О.

*магістрантка 1го року навчання спеціальності «Психологія»
Запорізького національного університету*

Актуальність дослідження. Дослідження феномену «щастя» засновано на вивченні того, як люди оцінюють власне життя, виявленню факторів, що допомагають або заважають їм отримувати задоволення від буття. Вважаємо, що дослідження сутності щастя призводить до формування пропозицій з покращення якості нашого життя.

Безперечну важливість окресленого нами феномену підтверджують події в світовому суспільстві, адже, наприклад, в липні 2011 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію, закликаючи країни-члени ООН, оцінювати щастя свого народу та використовувати його як орієнтир в політиці держави. Вслід за цим, 2 квітня 2012 року, відбулося перше засідання вищого рівня ООН «Щастя та благополуччя: визначення нової економічної парадигми» під головуванням прем'єр-міністра Джигме Тінлей з Бутану, першої та поки єдиної в світі країни, що офіційно прийняла валове національне щастя замість валового внутрішнього продукту в якості основного показника розвитку.

Метою даної наукової роботи є теоретичний аналіз поняття щастя та його вплив на життя сучасної людини та суспільства в цілому.

Результати теоретичного дослідження. Історія психологічних експериментальних вивчень феномену «щастя» поки є відносно нетривалою, оскільки можливості дослідження даної галузі виникли досить нещодавно. Наприклад, в 1960-ті рр. американські дослідники з організаційної психології почали перейматися питанням про щастя та задоволеність життям серед персоналу різноманітних підприємств. Це призвело

до появи ранніх робіт, які тепер стали вже класичними, таких авторів як: Хедлі Кентріл, Норман Бредберн, Дональд Т. Кемпбелл, Філіп Ернст Конверс, Моріс Уїлсон, Руут Веєнховен, Деніел Канман, Ед Дінер, Норман Шварц, Майкл Аргайл.

Вважаємо, що немає потреби доводити тезу – більшість людей, якщо не всі, хочуть бути щасливими. Щастя визнається як найважливіша складова якості життя, набагато значуща, ніж, наприклад, гроші, здоров'я або сексуальне життя. З загальної точки зору психологів, щастя визначається як внутрішнє усвідомлення емоції і саме так його визначає американський нейропсихолог Антоніо Дамасіо. Іншими словами, якщо ви щасливі, то ви одночасно і відчуваєте, і усвідомлюєте це відчуття.

Як зазначають дослідники з різних наукових галузей, відчуття щастя може посилюватися з віком за наявності трьох фундаментальних елементів, а саме: здоров'я, друзі та радість. Розглянемо основні з них більш детально.

Здоров'я. Як свідчить світова статистика, понад 80% людей старших за п'ятдесят років, що ведуть самотній і нездоровий спосіб життя, страждають хронічними захворюваннями. Натомість, подібні хронічні хвороби спостерігаються лише у 5% людей з гарним так званим «соціальним капіталом», тобто міцними соціальними зв'язками, які звикли одержувати радість та задоволення від своєї роботи або активного відпочинку.

Друзі. Найбільші шанси мати щастя є у людей, що мають не менше чотирьох, але не більше дванадцяти близьких стосунків, де відчувають повну довіру і сподіваються знайти надійну допомогу в колі сім'ї та друзів.

Радість. Статки, тобто об'єм доходу і матеріальної власності робить бідних щасливішими, а багатих – нещаснішими. Приріст статків (виграші, заробітки, кар'єра, підвищення зарплати, економічне зростання в цілому) деякий час дійсно приносить людям щастя, але, насправді, це ненадовго і кожен з часом починає знову відчувати його постійну нестачу, прагнучі заробити якомога більше та як результат – отримати для себе більше щастя.

Висновки. Підсумовуючи, можемо зазначити, що феномен «щастя» вже не є суто уможлядним, лише філософським конструктом, тепер дане поняття вивчається та отримує підтвердження в різних галузях, таких як фізіологія, наприклад через пошук «гормонів щастя» та мозкових структур, що відповідають за їх продукцію та регуляцію емоційного стану людини, та звичайно ж в психології. Вважаємо даний напрям перспективним для психологічного вивчення та будемо продовжувати створювати теоретико-методологічні аналітичні огляди й напрацьовувати емпіричну основу подальших наукових досліджень сутності щастя.

ФАКТОРИ ОСОБИСТІСНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПЕРІОД ЮНОСТІ ТА РАНЬОЇ ДОРΟΣЛОСТІ

Калюжна Є.М.

*доцент кафедри психології
Інституту підготовки кадрів ДСЗУ, к. психол. н.,*

Коваленко А.О.

*магістрант кафедри психології
Інституту підготовки кадрів ДСЗУ*

Суспільство сьогодення змінюється надто інтенсивно, зокрема, і в онтогенетичному розвитку людини: збільшується не тільки період дитинства і юності, а й етап допрофесійного і професійного навчання. Це пов'язано з навчанням у ВНЗ і з подальшим

пошуком роботи.

Обираючи свій життєвий шлях, людина опиняється перед вибором з безлічі можливих варіантів. В цей час стають особливо важливими такі поняття як індивідуальність самовираження, автентичність, самоактуалізація. Саме в юності відбувається становлення життєвого задуму у вигляді особистісного і професійного самовизначення.

Ідентичність особистості як головне ціннісне утворення поступово формується приблизно до 20 років, чому сприяє включення особистості в соціальні групи: шкільні, студентські, професійні. Саме ідентичність дозволяє особистості визначати її систему цінностей: потреби, плани на життя, форми поведінки відповідно до обраних ролей тощо.

Ідентичність – це головна умова психічного здоров'я людини. У разі, якщо вона не сформується, людина не знаходить себе та свого місця в суспільстві. Отже, пошук ідентичності це доволі складний та непростий процес.

Поняття ідентичності та кризи ідентичності вперше обґрунтовано Еріком Еріксоном. На його думку, ідентичність особистості ґрунтується на двох одночасних спостереженнях: сприйнятті безперервності і тотожності свого існування в часі та просторі і усвідомленні того, що це визнається оточуючими. Криза ідентичності, за Е. Еріксоном, це період формування особистості, в який людина втрачає відчуття тотожності особистості і безперервності в часі, вона знаходиться у пошуках себе, свого місця і ролі в соціумі. У більшості випадків такий період найгостріше протікає в юності та ранній дорослості.

Проблематику особистісної та професійної ідентичності також досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці: Г.Р. Адамі, А.А. Азбель, Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, У. Джемс, Е.Ф. Зеєр, Є.П. Єрмолаєва, І.А. Зязюн, В. П. Зінченко, Є. О. Климов, В.Н Колюцький, Г.С. Костюк, І.Ю. Кулагіна, Дж. Марсія, Дж. Мід, В.Ф. Моргун, В.В. Рибалка, С.Л.Рубінштейн, О.П. Саннікова, О.Л. Солдатова, Л.Б. Шнейдер та інші.

Відповідно до моністичної теорії багатовимірного розвитку особистості, розробленої В.Ф. Моргуном, соціальні ситуації розвитку і провідні діяльності розглядаються як змістовні спрямованості діяльності особистості відповідно до окремого періоду життя. Переходи між періодами та фазами відзначаються кризами розвитку особистості, серед яких однією з найвідповідальніших, на думку автора, є криза молодості, що визначає перехід до самостійного дорослого життя.

Так, В.В. Рибалка вважає, що профільне і професійне навчання та виховання має здійснюватись з урахуванням розвитку і реалізації всіх складових особистості. Цей підхід реалізується через орієнтацію на системну модель особистості, зокрема, на її психологічну структуру. На думку автора, для запобігання розчаруванню в обраній професії, швидкому емоційному вигоранню і професійним захворюванням, слід враховувати темперамент людини та його відповідність виду трудової діяльності.

О.П. Саннікова розглядає людину як «носія» певної інформації, моралі, етики, професійних знань. Людина може ці знання не використовувати, не приймати, не переживати, тобто, інформація не переходить у змістово-особистісне утворення; залишається або на рівні декларації або на рівні нереалізованих природних можливостей. Перше порушує особистісну гармонію невідповідністю поведінки нею ж задекларованим нормам (прояв професійних деформацій), друге проявляється у нереалізованих надіях, завдатках до невибраної професії й тому нерозвинених.

За О.Л. Солдатовою, юність – це перехідний період від дитинства до дорослості, за якого диференціюється психічний розвиток і становлення особистості, оскільки особистісний розвиток відбувається через саморозвиток та самовдосконалення. Провідна діяльність цього етапу – особистісне та професійне самовизначення.

Дослідниця Л.Б. Шнейдер під професійною ідентичністю розуміє багатогранний психологічний феномен, який надає людині тотожність, цілісність та визначеність і

розвивається під час професійного навчання одночасно з самовизначенням. Авторка зазначає, що професійна ідентичність являється самореферентністю.

Таким чином, переважна більшість науковців вважають, що при виборі майбутньої професії необхідно враховувати всі складові особистості, включаючи цінності, прагнення, темперамент. Такий підхід допоможе у подальшому житті уникнути розчарувань та професійного вигорання і збереже цілісність людини.

У зв'язку із цим, потребують уточнення і доопрацювання питання самоактуалізації, кризи переходу до дорослості, пов'язані з саморозвитком і визначенням цілей, з підготовкою молодих людей до активної діяльності, в тому числі, професійної.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК МЕТОДОМ НЕЗАКІНЧЕНИХ РЕЧЕНЬ

А.І. Касьян

*аспірантка кафедри психології
Запорізького національного університету*

Постановка проблеми. Гендерна ідентичність є одним з найважливіших аспектів самосвідомості. У роботах С.Л. Бем, І.С. Кльоциної, А.В. Мікляєвої та ін. зазначається, що це продукт соціального конструювання і, як базова структура соціальної ідентичності, гендерна ідентичність характеризує людину з погляду її приналежності до чоловічої або жіночої групи, при цьому найбільш важливе значення має те, як сама людина себе категоризує. З точки зору І.С. Кльоциної, однією з основних характеристик гендерної ідентичності є засвоєння особистістю гендерної ролі (способів поведінки людей у залежності від їхніх позицій у статевій диференціації), а також розвиток гендерної самосвідомості (усвідомлення своєї схожості та відмінності із представниками своєї статі на відміну від протилежної).

В дослідженнях М.Г. Ткалич виокремлено *структурні компоненти гендерної ідентичності особистості*, до яких належать: гендерні уявлення (когнітивний компонент), гендерна самооцінка (афективний компонент) і гендерні плани, способи та структура поведінки (конативний компонент), які репрезентуються і реалізуються у трьох об'єктивних просторах гендерної буттєвості особистості (середа, організм, діяльність) як гендерні стереотипи та еталони, гендерна тілесність, гендерні ролі. Гендерні уявлення, гендерна самооцінка і гендерні плани, способи і структура поведінки обумовлюють варіант гендерної ідентичності особистості.

Мета нашого дослідження – емпірично дослідити особливості гендерної ідентичності жінок. Це є частиною нашого дослідження гендерно-рольового конфлікту жінок репродуктивного віку.

Результати дослідження. У дослідженні взяли участь жінки репродуктивного віку від 18 до 49 років (n=134). Методом дослідження виступила методика незакінчених речень “Я – жінка” Л.М. Ожигової. М.Г. Ткалич пропонує аналіз результатів за цією методикою відповідно до такої структури: 1) змістовно-когнітивний компонент; 2) мотиваційно-діяльнісний компонент; 3) емоційно-оцінний компонент. Проаналізуємо результати саме за цією структурою.

Змістовно-когнітивний компонент гендерної ідентичності жінок в основному наповнений фемінними характеристиками, частково відображає міжособистісні ролі (коханої, коханого, матері, дружини, та ін.); спрямований на стосунки з родиною,

близькими, їх добробут та здоров'я, на відчуття власної фемінності та їхнє визнання та підтримку оточуючими.

Мотиваційно-діяльнісний компонент гендерної ідентичності жінок пов'язаний з потребою у щасті, коханні, визнанні та підтримці, сім'ї та особистих стосунках. Жінки більше зосереджені на інтимних, родинних та міжособистісних взаєминах і власних відчуттях.

Емоційно-оцінний компонент гендерної ідентичності має більше особливостей, ніж інші: саме в цьому компоненті проявляється гендерна диференціація ролей і спрямованості особистості на усвідомлення і реалізацію власної гендерної ідентичності. Окрім цього, забарвленість сприйняття жіночого гендеру більш негативна і зосереджена на фемінному. На перших позиціях у жінок знов ставлення до неї інших, міжособистісні взаємини, родинні проблеми. Жінки зосереджені на взаєминах часто переживають негативні емоції щодо ставлення до них чоловіків, в тому числі через те, що багато про це думають і аналізують поведінку чоловіків та порівнюють зі своєю.

Висновки. Було встановлено, що в основному гендерна складова ідентичності жінок наповнена особистісними характеристиками, стереотипними уявленнями про фемінне і маскуліне, нормами статево-типової поведінки (в основному у взаємодії з протилежною статтю, ролі матері), і, в більшості своїй, відображає особистісний, міжособистісний рівень. Жінки мало ототожнюють себе з матеріальним статусом, заробітком, досягненням цілей, набагато більше, з почуттями (любов, ніжність), ставленням (повагою) до неї інших людей, цінністю неї як жінки (в першу чергу), людини і особистості.

ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

Лукаевич О.А.

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Запорізький національний університет*

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Проблема ціннісних орієнтацій активно вивчалася у 70-80 рр. ХХ ст. у психології, філософії, соціології, потім інтерес до неї трохи згас, а тепер він знову виник і продовжує зростати. З того часу відбулися значні соціальні та економічні зміни в суспільстві. Суспільство, в якому ми живемо, стало нестабільне, у порівнянні з умовами 70-80-х рр. ХХ в., тому дана проблема набуває особливої значущості, оскільки саме в період нестабільності відбувається деформація системи ціннісних орієнтацій індивідів, що має принципове значення для вибору особистістю тієї чи іншої поведінкової стратегії, а значить визначає майбутній стан суспільства.

Дослідженнями в області вивчення ціннісних орієнтацій займалися такі зарубіжні вчені як М. Рокич, Ш. Шварц, А. Маслоу, Г. Олпорт, Е. Шпрангер та вітчизняні вчені, а саме: О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, В.Б. Ольшанський, В.О. Ядов, Б.С. Братусь, Ф.Ю. Василюк, Є.І. Головаха, О.І. Донцов, А.В. Сірий, М.С. Яницький, Н.А. Журавльова, А.А. Ручка, І.М. Попова.

Метою дослідження є концептуалізація поняття "ціннісні орієнтації", аналіз існуючих наукових поглядів на сутність даного феномену.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Ціннісні орієнтації особистості, як і будь-яке інше багатозначне наукове поняття, по-різному визначається у науковій літературі. Під ціннісними орієнтаціями розуміють цілі, прагнення, бажання, життєві ідеали, систему певних норм (В. Б. Ольшанський), установки на ті чи інші цінності матеріальної або духовної культури суспільства (В. О. Ядов), складні узагальнені системи ціннісних уявлень (І. М.

Попова, А. А. Ручка), форми пізнання світу людиною (Е. Шпрангер). Така кількість визначень свідчить про те, що поняття “ціннісні орієнтації” ще потребує конкретизації.

Ціннісні орієнтації як предмет психологічного дослідження займають місце на перетині двох великих предметних областей: мотивації та світоглядних структур свідомості. У цьому зв'язку звернемося до точки зору М. Рокича, який визначає цінності як стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування краще з особистої чи соціальної точок зору, ніж протилежний або зворотний спосіб поведінки, або кінцева мета існування.

Ш. Шварц дає визначення цінностей, що включає наступні формальні ознаки:

- цінності — це поняття або переконання;
- цінності мають відношення до бажаних кінцевих станам або поведінці;
- цінності мають надситуативний характер;
- цінності керують вибором або оцінкою поведінки і подій;
- цінності впорядковані за відносною важливістю.

Звідси ціннісні орієнтації являють собою особливі психологічні утворення, що складають ієрархічну систему та існують в структурі особистості тільки в якості її елементів. Неможливо уявити собі орієнтацію особистості на ту чи іншу цінність як якесь ізольоване утворення, що не враховує її пріоритетність, суб'єктивну важливість щодо інших цінностей, тобто не включене в систему.

Як зазначає Д. О. Леонтьєв, індивідуальна ієрархія ціннісних орієнтацій являє собою послідовність окремих “блоків”, та наводить можливі угруповання цінностей, що представляють собою дихотомічні ціннісні системи. Зокрема, серед термінальних цінностей протиставляються: конкретні життєві цінності — абстрактні цінності; цінності професійної самореалізації — цінності особистого життя; індивідуальні цінності — цінності міжособистісних відносин; активні цінності — пасивні цінності. Серед інструментальних цінностей Д. А. Леонтьєв виділяє такі дихотомії: етичні цінності — цінності міжособистісного спілкування — цінності професійної самореалізації; індивідуалістичні цінності — конформістські цінності — альтруїстичні цінності; цінності самоствердження — цінності прийняття інших; інтелектуальні цінності — цінності емоційного світовідчуття.

У теорії А. Маслоу, на відміну від підходу Ш. Шварца, групи цінностей утворюють вертикальну ієрархію, тобто залежать один від одного. Він виділяє дві групи цінностей: Б-цінності (цінності буття) та Д-цінності (дефіцієнтні цінності). “Д-цінності” обираються людьми заради виживання, їх реалізація є абсолютною необхідністю, та виступають передумовою функціонування “Б-цінностей”.

Г. Оллпорт, вважаючи, що джерелом більшості цінностей особистості є мораль суспільства, виділяє ряд ціннісних орієнтацій, не продиктованих моральними нормами, наприклад, допитливість, ерудиція, спілкування. Моральні норми і цінності формуються і підтримуються за допомогою зовнішнього підкріплення, та виступають в якості умов досягнення внутрішніх цінностей особистості.

Висновки. Систематизуючи дані, вважаємо, що ціннісні орієнтації - важливий елемент структури особистості, що детермінують мотивацію її поведінки в соціумі; це індивідуальне відображення в свідомості людини цінностей суспільства, що формується під певним впливом соціального середовища. Протягом життя людини одні цінності підкріплюються, інші відкидаються чи видозмінюються, і, нарешті, формується індивідуальна ієрархія ціннісних орієнтацій людини, що виступає орієнтиром діяльності індивіда.

Психологічні детермінанти розвитку логоневрозу у дітей

Малина О.Г.

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Запорізький національний університет*

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Психологічні причини і механізми розвитку заїкання залишаються предметом дискусій фахівців різного профілю - логопедів, невропатологів, психологів. Традиційно заїкання визнають дискоординаційним судомним порушенням мовлення, що виникає у процесі спілкування за механізмом системного неврозу, і клінічно представлено первинними, власне мовленнєвими, і вторинними психовегетативними розладами, значення яких у дітей дошкільного віку зазвичай невелике, а у дорослих переважно провідне і домінуюче.

Мета дослідження полягає у визначенні провідних психологічних детермінант розвитку логоневрозу у дітей.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Н.М. Асатіані, Л.І. Белякова, І.О. Калачова поділяють точку зору, що заїкання - це поліморфний хворобливий стан, при якому судомне порушення мови є лише одним із симптомів. Тому людину, що страждає на заїкання, слід розглядати як хвору, що в більшості випадків потребує комплексного терапевтичного впливу.

Переважає більшість дослідників відзначають, що виникнення заїкання у дітей співпадає з періодом активного розвитку фразового мовлення. Цей період характеризується недостатньою стійкістю і значною вразливістю мовної функції, філо- та онтогенетично молодшою від інших ВПФ. Тому гальмування, яке виникає внаслідок дії надсильного подразника в мовних зонах головного мозку дитини, може викликати "зрив" мовлення у формі заїкання. Виниклий недолік мовлення при несприятливому перебігу фіксується за механізмом умовно-рефлекторного зв'язку. Посилюючись з роками, він особливо починає проявлятися в емоційно значущих ситуаціях у відповідь на негативні, що увійшли в патологічний рефлекторний ланцюг, умовні сигнали. До уроджених чинників відносять важкі нервово-психічні та інфекційні захворювання батьків. Такі захворювання як шизофренія, туберкульоз, сифіліс тощо, шкідливі хімічні чинники виробництва, підвищена радіоактивність у багатьох випадках вражають передусім нервову систему ще ненародженої дитини. Шкідливо можуть відбитися на стані нервової системи дитини і різного роду травми, переживання, несприятливі умови життя в роботі матері в період вагітності, родові травми.

У цілому для перебігу логоневрозу характерна недостатність рухової сфери, виражена в різному ступені. Мовлення пред'являє високі вимоги до тонко диференційованої моторної діяльності, досконалість якої залежить від цілісності і ступеня зрілості центральної нервової системи. У частини дітей із логоневрозом дослідження не виявляють органічного ураження мозку. В той же час вони характеризуються такими рисами поведінки, як підвищена вразливість, тривожність, низький рівень адаптації до нових умов, що свідчить про особливий, більш вразливий стан центральної нервової системи, ніж у нормі.

У мовленнєвому розвитку дітей відзначаються періоди, коли їх нервова система відчуває велику напругу. Для розвитку логоневрозу особливе значення має період інтенсивного формування мовлуння. У цей період для багатьох дітей характерна поява фізіологічних ітерацій. Виявляється значна невідповідність між поки ще недостатньо оформленим мовним диханням і психічними ресурсами виголошення складних фраз.

Психічна сторона мовлення в цей період випереджає можливості її моторної реалізації. Дані досліджень дозволяють віднести явище ліворукості до однієї з уроджених схильних причин виникнення логоневрозу. Є вказівки також на те, що логоневроз нерідко виникає при переучуванні ліворукості на користування правицею. У тих випадках, коли переучування відбувається грубо, а також в неадекватно стислі терміни, у дитини з'являється ризик появи логоневрозу. Слід врахувати, що при ліворукості у дітей спостерігаються висока загальна емоційність, боязкість, тривожність і інші показники, які нерідко ведуть до невротичних реакцій при впливі різних патогенних подразників. Ослаблення гармонійної взаємодії між симетричними структурами мозку у заїкуватих робить центральну нервову систему особливо вразливою, що, в першу чергу, відбивається на їх мовній функції.

Чинники ризику логоневрозу виступають також порушення режиму сну і харчування, недостатня поінформованість батьків про те, що малюк повинен жити і виховуватися у спокійних умовах. Сильні звукові подразники (телевізор, приймач, гучні окрики дорослих і т.п.), велике скупчення людей, духота негативно позначається на стані нервової системи дитини. Тривалі психотравмувальні подразники можуть стати причиною важкого невротичного стану, на тлі якого з'являється логоневроз.

Однією з провідних детермінант розвитку логоневрозу у дітей є гостра психічна травма, спричинена стихійними лихами, катастрофами, видовищними заходами, сімейними сварками, фізичними травмами та медичними маніпуляціями та хронічні конфліктні ситуації, які безпосередньо пов'язані з високою емоційною збудливістю дітей дошкільного віку.

Висновки. Вивчення та уточнення психологічних детермінант логоневрозу у всьому їх різноманітті представляє не тільки значний науковий інтерес, але, перш за все, є необхідним при диференційованому підході порушень мовлення і психоневротичних захворювань, на тлі яких вони, як правило, розвиваються. Тільки такий підхід може забезпечити подальше плідне дослідження логоневрозу у дітей і дасть можливість проводити обґрунтовану комплексну терапію хворих, що страждають на дефекти мовлення.

PERINATAL PSYCHOLOGICAL SUPPORT

Natalya Mosol

*PhD in psychology, Associate Professor,
Docent of Psychology Department,
Zaporizhzhia National University*

Introduction. Population, birth and mortality rate are key indicators of the health of the nation and can be predictors of the health of the next generation. Perinatal care is aimed to protect the health of mothers during pregnancy, childbirth and postpartum period and significant for promoting health of the population. Current socioeconomic and demographic situation in Ukraine necessitates the implementation of effective actions and measures aimed at maximizing the health of the nation. The improvement of the perinatal care system is the priority task of social policy.

The goal of the theses is to define features of perinatal psychological support.

Main results. Perinatal care includes having access to a range of good-quality information and services: family-planning counseling, information, education, communication and services, including access to safe and effective contraceptive methods; education and services for prenatal care, safe delivery and post-natal care, especially breast-feeding and infant and women's health

care, parental education. Perinatal period can be defined as the start determining the potential of human health.

It is important to emphasize the role of psychological component of the perinatal care. Pregnancy and the postpartum periods are highly vulnerable times for women and families. It is a time of increased stress due to the enormous changes that accompany this period. Becoming a parent requires complex adjustments to the many changes – physical, emotional, social and relational. Recent studies and Mental Health surveys in many countries indicate growing demand for psychological assistance during pregnancy and postpartum period. The role of perinatal psychological support is crucial. Up to one in five women and one in ten men are affected by mental health problems during pregnancy and the first year after birth. Unfortunately, only some of these are diagnosed. Without appropriate assessment and support, the negative impact of mental health problems during the perinatal period can have long-term effects and influence not only women, but their partners and children too.

Perinatal psychological support is a complex of measures aimed at providing psychological assistance to women and families at the stage of planning pregnancy, during pregnancy and after birth of a child. The cooperation of psychology and medicine professionals is just being established in our country. There is a growing interest to perinatal psychology that is a relatively new interdisciplinary scientific field. The main agenda of perinatal psychology is to promote health and well-being of future generations.

The perinatal period is a start of personality development, though psychological impacts are more difficult to quantify. Scientific studies have proved that fetal development provides not only physical but also mental health of the child and such characteristics as attitudes to ourselves and others, emotional and intellectual potential, action pattern when faced with difficulties and, to some extent, characteristics of our identity (D. Chamberlain, S. Grof, T. Verny, S. Ward). As a result of research-based data prenatal period was defined as a stage of personality ontogenesis.

The practice of perinatal psychology is aimed to support women and families planning pregnancy, providing support and education during pregnancy and the postpartum periods. Perinatal psychology practice combines the following activities: psychological diagnostics, psychological correction, counseling, psychotherapy.

The main areas of perinatal practices are: perinatal education (training of future parents, preparation for childbirth and parenthood, forming of parental awareness), individual and family counseling and psychotherapy, psychological support. Psycho-correction work helps future mothers to prepare for psycho-physiological maternity stress, forms readiness for motherhood, and promotes the development of parenting competence. Parenting has the primary influence on children's development. Only a small number of parents report effective education and support. There are very few programs to prepare and educate new parents.

Thus, perinatal support is a system of joint professional activity, aimed at creating favorable social and psychological conditions for women and families during pregnancy, childbirth and also during the first year(s) after birth. The object of perinatal psychological support is the psycho-emotional state of (future) parent(s), the subject is the socio-psychological conditions for successful pregnancy and the formation of readiness for parenthood.

Conclusions. An analysis of existing perinatal psychology practices makes it possible to determine the following forms of prenatal psychological support of women and families: preparation for childbirth and parenting; individual and family psychological counseling and psychotherapy, psycho-correction work.

So far the important tasks of prenatal psychological support are: educational work, formation of readiness for future parenthood, development of parental competence, correction of the psycho-emotional state of pregnant woman, harmonization of relations in the family, establishing positive parent-child relationship. The critical importance of the early years for

lifelong health, learning and behavior, and the recognition of parents as children's first teachers are foundational concepts in providing the effective family services and parental education. The analysis of international and Ukrainian practices shows that both state and public services can provide effective programs for families and parents.

СПЕЦИФІКА СТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПІДЛІТКІВ – ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

Поталова С.В.

*викладач Запорізької гімназії №31
м. Запоріжжя (Україна)*

Науковий керівник: Шевченко Н.Ф.

д. психол. н., професор

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

Проблема відповідальності залишається гострою на тлі економічної та політичної нестабільності в суспільстві, зростання правопорушень серед дітей та підлітків. Зовнішні умови, відбиваючись через призму свідомості та самосвідомості, систему цінностей і стосунків юної особистості, виявляються у соціальних чи асоціальних настановах, у відповідальній чи безвідповідальній поведінці.

Критичним для розвитку відповідальності є підлітковий вік. Легковажне або негативне ставлення до соціальних цінностей і своїх обов'язків, несформованість совісті зумовлюють особистісні проблеми у підлітків, є причиною і наслідком девіантної та делінквентної поведінки, виховних проблем. На становлення в дитини відповідальності значною мірою впливають ситуація в сім'ї, найближче оточення. У зв'язку з цим особливо актуальною постає проблема вивчення відповідальності в підлітків, які залишились без батьківського піклування, або потребують спеціальних умов виховання через особливості фізичного чи психічного стану.

Вітчизняними та зарубіжними науковцями вивчалися: відповідальність як властивість активного суб'єкта життєдіяльності (Л.І. Дементій); відповідальність як особистісна якість (В. Франкл, К. Роджерс, А. Ленгле, Ж. Піаже, Л. Колберг, Х. Хекхаузен, Дж. Роттер); умови і методи формування різних видів відповідальності (О.О. Бодальов, К.К. Муздибаєв О.П. Патинок). Т.С. Гурлевою досліджено психолого-педагогічні умови формування відповідальності у важковиховуваних підлітків. Вивченням історичних форм виховання дітей-сиріт у контексті сучасної опіки в Україні здійснювалося В.С. Резнік та Л. Чумак. У науковому напрацюванні Ю. Кахіані вивчались історичні факти виникнення закладів інтернатного типу в Україні.

Водночас, аналіз літератури засвідчив недостатність наукових праць, в яких би вивчалася проблема становлення відповідальності в підлітків, які виховуються в інституційних закладах.

Мета дослідження – висвітлити результати теоретичного аналізу проблеми становлення відповідальності в підлітків, які виховуються в закладах інтернатного типу.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Період підлітковості становить пік сензитивності для розвитку відповідальності (Т.С. Гурлева, І.С. Кон, М.М. Марусинець, О.Т. Сму́к). Становлення відповідальності пов'язано з розвитком психологічних новоутворень і провідних мотивів підліткового віку – почуттям дорослості, потреби у спілкуванні з ровесниками й у довірі до дорослих, прагненні до самопізнання, самозмінам, експериментуванням, пошуком смислу особистого життя, орієнтацією на власну совість,

своє майбутнє та ідеал.

Формування особистості дитини, яка виховується в інституційному закладі опіки, відбувається в стані соціальної та психічної депривації (втрати, позбавлення, обмеження можливостей для задоволення життєво важливих потреб), яка негативно впливає на розвиток емоційно-особистісної сфери, спілкування, самоприйняття і самооцінки (О.В. Чистяк). Основною формою депривації цієї категорії дітей є дитячо-батьківські відносини, в які можуть бути включені інші форми (сенсорна, соціальна, емоційна, когнітивна).

Підлітковий вік посилює всі недоліки поза сімейного виховання, виступаючи як квінтесенція і відображення генезису особистості поза системою дитячо-батьківських зв'язків. Серед психологічних особливостей підлітків, які виховуються в закладах інтернатного типу, відзначають: в емоційно-чуттєвій сфері – стриманість емоцій, схильність до почуття провини, наявність акцентуацій характеру; в пізнавальній сфері – заниженість вербальної і зорової пам'яті, образного і логічного мислення, уваги; спад адаптивних здібностей – поведінкової регуляції, комунікативних і моральних якостей (Т. Дьяконова).

До зазначених психологічних особливостей підлітків, які виховуються в закладах інтернатного типу, можна також додати несамостійність, тобто неспроможність брати відповідальність за свої рішення (А.М. Прихожан, Н.М. Толстих). Все це може виступати підґрунтям формування безвідповідальності: невміння самостійно контролювати і планувати свої дії; споживацьке ставлення до життя; тривожність і невпевненість у собі; бідність мотивів поведінки; звужена перспектива минулого і майбутнього.

Ще однією ознакою не сформованої відповідальності виступає «захисна екстернальність» (А.О. Реан). Стимул-реактивне педагогічне управління розвитком поступово привчає індивіда до того, що визначальними в житті й діяльності є зовнішні умови, а не внутрішні прагнення й переживання. Так виникає екстернальність, вона ж – і безвідповідальність (С.Д. Максименко).

Почуття відповідальності, відношення до власного життєвого часу, проживання за груповими моральними нормами, орієнтація на групову совість і поруку відкладають відбиток на самосвідомість дітей за еталоном поведінки педагогів і обслуговуючого персоналу. Злиття з конкретною людиною (вихователем, педагогом тощо), а також із групою людей (інтернатське «ми») часто блокує, а іноді і зовсім унеможлиблює розвиток автономності підлітка, його ініціативності й відповідальності за власну поведінку.

Висновки. Проблема формування відповідальності в підлітків, які залишились без батьківського піклування, потребує подальшого вивчення, а також розробки заходів з оптимізації соціалізації підлітків, методів надання їм психолого-педагогічної допомоги, реабілітації подолання наслідків психічної та соціальної депривації. Психолого-педагогічні умови для формування у підлітків відповідальності мають забезпечувати вияв самостійності, критичності зростаючої особистості, можливостей вияву нею власної індивідуальності, вибору варіантів поведінки і форм самоствердження і творчої самореалізації.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТРИВОЖНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Світла Катерина

студентка 3 курсу факультету СПП ЗНУ

Науковий керівник: Лукасевич О.А.

к.псих.н., доцент ЗНУ

Актуальність дослідження з теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

В реальній дійсності існує безліч чинників, які стоять на перешкоді до самовираження та діяльності людини. В сучасному суспільстві, інформаційна мережа Інтернет відкриває великі можливості та надає перспективи для реалізації цих потреб. Серед підлітків оперування ресурсами мережі стає домінуючим, що в свою чергу, викликає такий вид психологічної залежності від віртуального інформаційного простору, як Інтернет-залежність. Поміж зазначеної вікової групи, останні роки стрімко ростуть показники рівня тривожності. Можна припустити, що серед цих феноменів існує певна залежність. Так як дана проблема достеменно не досліджена, обрану тему можна вважати актуальною.

Мета дослідження – провести теоретичний аналіз феноменів Інтернет-залежності та тривожності, дослідити їх взаємозв'язок у підлітковому віці.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Підлітковий вік визначають, як своєрідний переломний момент у розвитку індивіда, і захоплення Інтернетом може сприяти як прогресу в становленні підлітка, так і формуванню залежності від Інтернету, а це – гальмує розвиток.

Перш ніж провести аналіз феномену Інтернет-залежності, необхідно ознайомитися з поняттям «залежність». Терміни «залежність», «адиктивна поведінка» та «адикція» розглядаються переважно як тотожні у багатьох дослідженнях. На думку Л.А. Ільницької, адикцію в сучасній науковій літературі визначають як пристрасть до якоїсь речовини або роду діяльності, яка включає безконтрольне прагнення приймати цю речовину або практикувати вид діяльності для досягнення бажаного психічного ефекту.

Поняття «Інтернет-залежність» вперше запропонував в 1995 році А. Голдберг для позначення розладу поведінки в результаті використання Інтернету і комп'ютера, що згубно позначається на багатьох сферах діяльності людини: навчальній, робочій, побутовій, психологічній та інших.

А.Є. Войскунський зазначає, що залежність від Інтернету розуміється досить широко та різнобічно, тому включає в себе такі форми прояву:

- жагу та пристрасть до роботи з комп'ютером: іграм, програмуванню;
- пошук інформації у видалених базах даних;
- прив'язаність до опосередкованим Інтернетом азартним іграм, електронним покупкам та онлайн аукціонам;
- залежність від соціального застосування Інтернету, тобто спілкування в чатах, телеконференціях, групових іграх і т.д.;
- залежність від обговорення сексуальної тематики в чатах та порнографічних сайтів у мережі.

Що стосується симптомів Інтернет-залежності, то оперуючи результатами досліджень К. Янг, М. Орзак та О.Є. Войскунського, можна виділити наступні:

- нав'язливе бажання перевіряти електронну пошту та постійне очікування наступного виходу в Інтернет;
- скарги оточуючих на те, що людина багато часу проводить в Інтернеті та витрачає на це чимало коштів;

- фізичні симптоми: враження нервових стовбурів руки; сухість в очах; головні болі; оніміння пальців руки, що тримає «мишку»; болі в спині; порушення режиму сну; зневага до особистісної гігієни; нерегулярне харчування;
- небажання відволікатися навіть на короткий час від роботи в Інтернеті, а в разі необхідності це зробити – відчуття незадоволеності та роздратування;
- зловживання кавою та іншими тонізуючими засобами;
- схильність та здатність забувати під час роботи в Інтернеті про навчання, службові обов'язки, домашні справи та інше;
- небажання сприймати критику стосовно такого способу життя.

Дослідженням феномену тривожності займалися З. Фрейд, Р. Немов, В. Давидов, А.М. Прихожан та інші.

В українському словнику-довіднику з психологічної термінології, поняття тривожності розглядається як індивідуальна властивість особи, риса характеру, що проявляється схильністю до надмірного хвилювання, стану тривоги у ситуаціях, які загрожують, на думку цієї особи, неприємностями, невдачами тощо.

В системі наукового знання існує достатньо велика кількість класифікацій зазначеного феномену, проте, частіше розглядають та звертаються до підходу Ч. Спілбергера, який здійснив розподіл тривожності на стан та властивість особистості. Він виділяє два види тривожності:

1. Ситуативна - спричинена певною конкретною ситуацією, яка несе в собі елементи загрози, небезпеки або шкоди та об'єктивно викликає занепокоєння.

2. Особистісна тривожність – розглядається як риса особистості, яка проявляється в повсякчасній схильності до переживання тривоги в різних життєвих ситуаціях, навіть таких, які об'єктивно не несуть небезпеки чи загрози. Характеризується така тривожність невизначеним відчуттям страху, а також схильністю сприймати будь-яку ситуацію як ту, що є небезпечною та несприятливою.

На основі аналізу міркувань дослідників, що вивчали цю проблему, можна простежити, що високий рівень Інтернет-залежності в підлітковому віці корелює з багатьма індивідуально-психологічними особливостями, в тому числі й з тривожністю.

Висновки. На основі аналізу наукової літератури встановлено, що в підлітковому віці між Інтернет-залежністю та тривожністю існує взаємозв'язок. У подальшому планується проведення дослідження відношень між цими феноменами, що є надзвичайно корисним та необхідним для наукової сфери.

ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Скрипаченко Т.В.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології

Запорізького національного університету

Актуальність дослідження та теоретико-методологічне обґрунтування проблеми
 Дослідженням самореалізації займалися представники різних психологічних шкіл. Однак до сих пір не існує єдиної концепції самореалізації. Методологічна основа проблеми дослідження самореалізації особистості полягає в недостатній визначеності цього поняття. На сучасному етапі розвитку уявлень про самореалізацію є можливість навіть класифікувати це поняття за формою – чи є це явищем, процесом, потребою, якістю або чимось іншим. Одні дослідники продовжують вважати самореалізацію явищем, що обумовлене

притаманною природі людини зумовленістю бути самоактуалізованою істотою, а інші, відхиляючи цю зумовленість, говорять про процесуальну детермінацію.

Мета дослідження Проаналізувати складові самореалізації особистості та визначити їх зміст.

Результати теоретичного аналізу проблеми Психологічна структура самореалізації особистості пов'язана із тим, що самореалізація – це складна функціональна система, яка представлена комплексом психологічних складових.

Згідно цього підходу, самореалізація – це сукупність інструментально-стильових та мотиваційно-змістовних характеристик, які забезпечують постійність прагнень та готовність до самовираження особистості в різних сферах життєдіяльності в процесі онтогенезу.

Вихідним в цій системі є настановчо-цільовий компонент, в якому інтегруються конкретні цілі, установки, наміри та загальна програма інструментально-змістовного забезпечення, та реалізація того чи іншого відношення в конкретних умовах поведінки й діяльності.

Мотиваційно-змістовний аспект цієї системи представлений когнітивними, мотиваційними та організаційними характеристиками. Він здійснює селекцію та пріоритет тих чи інших змістів предметних відносин та намірів, глибину та точність когнітивних значень та їх роль в поведінці людини (креативність-консервативність), вибір домінуючих прагнень, орієнтованих на інших людей (соціоцентричність) або на себе (егоцентричність), визначення пріоритетної зони прикладення та ефективність самореалізації особистості згідно поставленої мети та результатів, що припускаються в різних сферах життєдіяльності: предметно-діяльнісній, соціально-комунікативній або суб'єктно-особистісній, а також конструктивність чи деструктивність.

Інструментально-стильова підсистема - є єдністю динамічних, емоційних та організаційних змінних. При цьому більшість з них складається із протилежних ознак. Тому цей аспект самореалізації має достатньо чітко окреслені полюси. Головна мета цієї підсистеми – забезпечення регуляторно-енергетичної функції саморегуляції.

Крім того, між цими підсистемами в психологічному блоці є певні зв'язки, які вказують на індивідуальні особливості самореалізації особистості.

Загальножиттєвий процес індивідуальної самореалізації складається з одиничних (відокремлених в часовому, просторовому та якісному відношенні) актів здійснення себе особистістю. В одному акті людина проявляє себе як творець, в іншому – інтерпретатор, виконавець тощо. Внаслідок цього чітко можна визначати якість лише одиничного акту діяльності, стосовно життя як цілісності адекватними будуть тільки узагальнені судження: ким проявляє себе особистість у більшості актів самореалізації.

Спираючись на більшість існуючих типологій, можна визначити таку класифікацію форм самореалізації особистості:

- Самореалізація-адаптація (процес об'єктивації сутнісних сил, провідною метою якого є максимальне пристосування до оточуючого середовища);
- Самореалізація-пізнання (діяльність з об'єктивації сутнісних сил, підпорядкована постійному розширенню та накопиченню знань про світ і про себе);
- Самореалізація-виконання (втілення особистісних сутнісних сил із виробництвом об'єктів за матеріальним чи ідеальним взірцем);
- Самореалізація-новаторство (форма особистісного самоздійснення, провідною метою якого виступає створення об'єкту, який раніше не існував);
- Самореалізація-гра (форма самореалізації, єдиною метою якої є сам процес об'єктивації сутнісних сил).

Висновки Отже самореалізація є комплексним психологічним явищем, компоненти та форми якої представляють собою способи існування та вираження різних модифікацій змісту самореалізації особистості.

Мотивація людини, що має адиктивні розлади

Сова А.Ю.

магістр 2 року навчання, ЗНУ

Актуальність проблеми. У сучасному світі розширюються форми адиктивної поведінки, знижуються вікові межі її прояву, активно здійснюється пошук методів позбавлення від адикцій. У контексті розробки методів позбавлення від їх проявів необхідно розглянути мотиваційну сферу людини із залежною поведінкою, її направленість та можливі дефекти. За даними МООЗ України за 2016 рік майже 700 тис. людей мають психічні розлади через вживання алкоголю чи наркотичних речовин.

Важливість нашого дослідження зумовлена не лише прогресуючим підвищенням відсотка людей з адиктивними розладами, але і тим, що схильність до таких розладів може бути генетично зумовленою, та небезпечною для загальної демографічної обстановки. Враховуючи те, що люди з адиктивними розладами, мають безладне сексуальне життя, а діти що народжуються в таких сім'ях або які мали батьків із залежностями різного характеру ризикують не тільки повторити їх життєвий шлях, але і мати захворювання, що погрожують їх подальшому життю.

Мета теоретичного дослідження: виявити мотиваційні особливості людей, що мають адиктивні розлади, зокрема хімічні (субстанційні) залежності.

Результати теоретичного аналізу. Аналіз психологічної та медичної (психіатричної) літератури дав нам змогу визначити основні особливості дослідження адиктивної поведінки та певних мотивів щодо її проявів. Одна з перших масштабних робіт стосовно адиктивної поведінки належить К. Бриль-Краммеру. Він описав запійні форми алкоголізму, зазначаючи про те, що алкоголізм – «мимовільне зло», та звичка вживати алкоголь зумовлена важкими переживаннями та життєвими ситуаціями. А згодом ця звичка трансформується у залежність.

Спираючись на медичну термінологію, адиктивність – нав'язлива потреба у повторенні певних дій, що супроводжується, у разі порушення звичного для пацієнта графіка, явно вираженими фізіологічними та психологічними відхиленнями (В. Менделевич).

Наш аналіз спирається на функціональні прояви мотивації та формування залежної поведінки, тому ми маємо зазначити, що саме мотивація виконує чотири важливі функції: відображувальну, збуджуючу, регуляторну та контролюючу. В.Т. Кудрявцев відзначає, що:

- 1) формування системи спонукань особистості можливого адикта та їх актуалізація у конкретних життєвих ситуаціях виконує відображувальну функцію;
- 2) виникнення мотиву та формування мети поведінки – збуджуючу;
- 3) вибір шляхів досягненні цілей, прогноз можливих наслідків та прийняття рішення щодо такої поведінки – регуляторну;
- 4) контроль та корекція дій, аналіз існуючих наслідків, покаяння або формування захисних механізмів – контролюючу.

В.В. Гульдман, досліджуючи порушення структури мотивів, їх опосередкований характер та ієрархічну побудову, виокремив два основних механізми формування мотивів протиправних дій: порушення опосередковування потреб та порушення їх

опредмечування. Якщо перекласти ці механізми на адиктивну поведінку, ми можемо сказати про те, що порушення опосередковування потреб полягає у несформованості або у руйнування у адиктивних людей соціально детермінованих способів реалізації потреби. Це, за нашим аналізом, може проявлятися під впливом певних соціальних або психологічних процесів (афективне збудження, дезадаптація), порушення зв'язку суб'єктивної можливості реалізації потреби із свідомо прийнятим наміром, ціллю, оцінкою ситуації, минулого досвіду, прогнозуванням майбутнього тощо, а також за умов скорочення кількості ланок у загальній структурі діяльності, що приводить до найбільш швидкої (або спрощеної) реалізації потреби. Усе це має сенс, коли ми бачимо як людина, прагнучи позбавитися стресу, замість свідомої рефлексії або осмислення причини стресу, починає запивати проблеми алкоголем, палити, або вживати наркотичні речовини. Потреби (позбавлення від подразників) набувають характеру потягів, а відтак, формуються афектогенні та ситуаційно-імпульсивні мотиви.

Афектогенні мотиви характеризуються тим, що безпосереднім мотивом поведінки стає прагнення до негайного позбавлення від джерела психотравмуючих переживань. Емоційне збудження, що зумовлене об'єктивною або суб'єктивною неможливістю раціонального вирішення конфлікту, руйнує основні види контролю та опосередкування поведінки. Знімається табу напевні форми поведінки, наприклад залежні, тож акт адикції стається неминучим.

У ситуаційно-імпульсивних мотивах актуальна потреба задовольняється «найближчим об'єктом» без урахування існуючих норм, минулого досвіду, конкретної ситуації, можливих наслідків своїх дій. Якщо у «вольовій» девіантній поведінці соціальні та правові норми долаються тим чи іншим способом у свідомості людини, то імпульсивна поведінка характеризується тим, що ті самі норми взагалі не актуалізуються як фактор, що опосередковує поведінку.

Висновок. Проведений нами теоретичний аналіз дає визначити чіткий зв'язок між адиктивною поведінкою та певними мотиваційними появами. Однак, виникає потреба визначення основних груп мотивів, за якими формуються адиктивні розлади. Саме це, на нашу думку, є основною роботою психологів та соціальних педагогів з попередження розвитку дезадаптаційної мотивації та вміння людей вирішувати проблеми, а не уникати їх за допомогою залежностей.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПСИХОЛОГІЇ

Тарасова Анастасія

магістр 2-го курсу спеціальності "Психологія"

Науковий керівник: Мосол Н.О.

к.психол.н., доцент

Актуальність дослідження. Поняття «емоційний інтелект» почало активно використовуватись у психології порівняно недавно, завдяки працям таких дослідників як Г. Гарднер, Д. Гоулман, Дж. Майер та ін. Введення поняття емоційного інтелекту у психологічну науку сприяло зростанню кількості наукових досліджень, присвячених даній тематиці. Не зважаючи на те, що поняття виникло більше тридцяти років тому, єдиної концепції, щодо розуміння цього терміну немає і різноманіття суміжних понять і теорій емоційного інтелекту тільки збільшується. Проте можна зустріти й суміжні поняття – емоційна культура, емоційний коефіцієнт. Тож детальніше розглянемо ці поняття і чим вони відрізняються від емоційного інтелекту.

Мета – розглянути поняття емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень.

Спочатку розглянемо термін «емоційна культура» (Л.Б. Нікіфорова). Під емоційною культурою розуміється складна інтегративно-динамічна якість особистості з багату емотивністю, що охоплює процеси самоуправління та саморегуляцію емоційним станом та емоційними реакціями, а також здатність до емпатії, що дає змогу усвідомлювати власні переживання та переживання навколишніх, а отже, функціонально забезпечувати адекватний вияв поведінки та активне включення суб'єкта в певний суспільний простір.

В інших дослідженнях емоційна культура трактується як «яскраве вираження та розвиток почуттів» (В.Л. Поплужний, В.Я. Семке); «вияв і певний рівень культури емоцій» (Л.М. Сбітнєва, Л.Е. Соколова); «різноманітність переживань» (О.С. Белкін); «цілісна система емоційно-вольової культури особистості» (І.М. Сілютіна).

Реувен Бар-Он вводить в обіг термін «емоційний коефіцієнт» (EQ) як засіб вимірювання емоційного інтелекту на основі моделі, яку він розробляв, і самої цієї моделі. Дослідник визначає емоційний інтелект як сукупність некогнітивних (емоційних і соціальних) здібностей, знань і умінь, що впливають на можливість індивіда успішно відповідати вимогам навколишнього середовища і протистояти його тиску (емоційно-соціальний інтелект). Модель емоційного інтелекту Бар-Она складається з п'яти сфер і п'ятнадцяти шкал. Так, *внутрішньоособистісна сфера*, як здатність розуміти і керувати собою, включає в себе самоаналіз, асертивність, незалежність, самоповагу і самоактуалізацію. Наступна, *міжособистісна сфера* характеризує здатність взаємодіяти з іншими людьми і складається з трьох шкал: емпатії, соціальної відповідальності та міжособистісних відносин. Розглядаючи *сферу адаптивності*, виділяють три шкали: оцінку дійсності, гнучкість та вміння вирішувати проблеми. *Сфера управління стресом*, як здатність протистояти стресу і контролювати свою імпульсивність, налічує дві шкали: толерантність до стресу та контроль імпульсивності. І насамкінець, *сфера загального настрою* має дві шкали: оптимізм та задоволеність життям.

За Д. Гоулменом, емоційний інтелект – це здатність людини витлумачувати власні емоції і емоції оточуючих з тим, щоб використовувати отриману інформацію для реалізації власних цілей (модель емоційних компетенцій). Він виділяє такі складові EQ:

1. Самосвідомість
2. Самоконтроль
3. Емпатія
4. Навички відносин
5. Мотивація.

Д. Гоулман підкреслює, що успіх у бізнесі гарантував не когнітивний, а емоційний інтелект. Він визначає такі характеристики людей з розвиненим емоційним інтелектом:

1. Вони добре розуміють власні емоції (самосвідомість).
2. Вони добре керують власними емоціями (самоконтроль).
3. Вони з емпатією ставляться до емоцій інших людей (соціальне розуміння).
4. Вони добре справляються з емоціями інших людей (управління взаємовідносинами)

Дж. Майер, П. Селовей, Д. Карузо розробили теорію емоційно-інтелектуальних здібностей. Вони розглядають емоційний інтелект як форму соціального інтелекту, яка включає здатність відслідковувати свої власні почуття та емоції, а також почуття та емоції інших людей; розпізнавати їх та застосовувати цю інформацію для керування власним мисленням та діями.

Висновки. Емоційний інтелект ми визначаємо як здатність людини розуміти власні емоції, керувати ними, розуміти емоції оточуючих і керування емоціями інших людей

(управління взаємовідносинами). Отже, емоційний інтелект містить в собі визнані в будь-якому середовищі норми людської поведінки. Він може бути застосованим до всіх культур, професійних груп та інших аспектів людського буття. Так як емоційний інтелект -це функція яку ми можемо розвинути, і вона необхідна нам протягом усього життя, у будь-якій сфері діяльності, то важливим є інформування про емоційний інтелект та способи його розвитку, а також практичний аспект –організація навчання та розвитку емоційного інтелекту відповідно до віку, як на рівні дошкільної освіти, так і для дорослої аудиторії.

ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У СУСПІЛЬНИХ НАУКАХ

Терещенко К. В.

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії організаційної та соціальної психології
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*

Актуальність дослідження. В умовах соціальної нестабільності та посилення міграційних процесів в країні усе більш актуальною стає проблема толерантного ставлення до представників різних соціальних груп. Отже, набуває гостроти питання всебічного дослідження феномену толерантності особистості.

Проблему толерантності у різних її вимірах розглядали вітчизняні та зарубіжні вчені Г. Бардієр, О. Брюховецька, О. Грива, Л. Король, С. Литвинова, Г. Олпорт, Л. Орбан-Лембрик, Л. Почебут, О. Руда, А. Скок, Г. Солдатова, Л. Шайгерова, М. Уолцер та ін. У сучасних умовах дослідження на тему толерантності набувають особливого значення у зв'язку з поширенням етнічної, релігійної, культурної та расової нетерпимості.

Мета дослідження – аналіз змісту поняття «толерантність» у суспільних науках.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Поняття «толерантність» походить від лат. «tolerantia» – терпимість, стійкість, витривалість. У наукових дослідженнях зазначено, що толерантність є багатоаспектною, багатофункціональною, багаторівневою категорією та предметом наукових інтересів багатьох наук, – філософії, біології, медицини, психології, політології, культурології, історії, етнології, соціології, юриспруденції, педагогіки, – що вказує на її міждисциплінарний характер.

У суспільних науках толерантність розглядають як філософську категорію (В. Лекторський), установку (А. Реан), соціальну цінність (О. Олексюк), психологічну стійкість (Л. Почебут), здатність (А. Скок), толерантну свідомість (О. Асмолов), особистісну якість (А. Ремньова, Ю. Яценко). Наприклад, дослідниці Г. Солдатова та Л. Шайгерова виокремлюють такі чотири аспекти вивчення толерантності особистості: як психологічної стійкості, як системи позитивних установок, як сукупності індивідуальних якостей, як системи особистісних та групових цінностей.

Толерантність у соціально-психологічному вимірі, на думку вітчизняної вченої В. Москаленко, передбачає терпимість до різних думок, неупередженість в оцінці людей і подій. Згідно з поглядами іншої вітчизняної дослідниці А. Скок, толерантність являє собою здатність індивіда сприймати без агресії думки, судження, особливості поведінки і зовнішності іншої людини.

Разом з тим, на думку вчених, толерантність не є пасивною рисою та виходить за межі суто терпимості. Дійсно, згідно з поглядами Ю. Яценко, толерантність – це, перш за все, особистісна якість, що виражається в активній моральної позиції і психологічної готовності до побудови конструктивної взаємодії з іншими людьми, що відрізняються від неї соціальної, культурної, конфесійною приналежністю, інтересами, потребами, світоглядом.

Акцентуючи активну життєву позицію та самоповагу толерантної особистості, Л.Г. Почебут визначає толерантність як стійкість до тиску з боку інших, доброзичливість, захист своєї гідності та своїх інтересів, при повазі до інтересів іншої людини.

Згідно з визначенням Г. Солдатової та Л. Шайгерої, толерантність – інтегральна характеристика індивіда, що визначає його здатність у проблемних та кризових ситуаціях активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем з метою відновлення своєї нервово-психічної стійкості, успішної адаптації, недопущення конфронтації і розвитку позитивних взаємовідносин з собою та з навколишнім світом.

Спираючись на вищезгадане, толерантність, на нашу думку, слід розглядати як інтегральну характеристику та активну позицію особистості, що проявляється у шанобливому ставленні до інших людей та до себе.

У наукових дослідженнях виокремлюють функції, види, рівні, компоненти, межі та критерії толерантності. Дійсно, толерантність особистості як багатоаспектний феномен має складну структуру та відіграє різноманітні функції, у тому числі миротворчу, регулюючу, аксіологічну, психологічну, виховну, пізнавальну, культурозберігаючу, комунікативну, феліцитологічну та ін. (Г. Бардієр, Н. Солинін).

Висновки. Таким чином, у підсумку толерантність особистості можна представити як комплексну, багаторівневу структуру. Складність, неоднозначність та багатогранність феномену толерантності свідчать про доцільність використання міждисциплінарного підходу для дослідження цього явища.

ВЗАЄМОЗ'В'ЯЗОК ТРИВОЖНОСТІ ТА УСПІШНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТСМЕНІВ

Хоменко О. В.

магістр спеціальності «Психологія»

Науковий керівник: Лукасевич О. А.

к.психол.н, доцент

Актуальність дослідження. Питання впливу тривожності на успішність спортсменів є недостатньо дослідженим та вивченим. У сучасному спорті великі не тільки фізичні, але й психічні навантаження, а тому ключовим є те, у якому психологічному стані до змагання підійшов спортсмен. Це прямопропорційно впливає на здатність перенести передзмагальну тривожність і як наслідок продемонструвати свої здібності, їх високий рівень та показати високі результати.

Успішність виступів на змаганнях спортсменів високої кваліфікації визначається рівнем психологічної підготовленості, можливістю регулювати свій стан, розпізнавати емоції і контролювати себе, що підтверджується психологічними дослідженнями. Однією з перешкод успішності виступів може стати особистісна і ситуативна тривожність. Проте темі взаємозв'язку тривожності і успішності діяльності спортсменів не було приділено достатньої уваги. Це свідчить про актуальність теми, необхідність розробки системи профілактичних і корекційних заходів.

Теоретико-методологічне обґрунтування проблеми.

Взаємозв'язок успішності та психологічної підготовленості спортсменів досліджували В. П. Кузнецова, Е.В. Зефірова, Д.С. Завірохін, А.М. Ахатов, І.В. Работін, Г.Д.Горбунов, Х.Лавринів, І. Козак, О. Павлишин, Н. Лисак.

Вплив тривожності на успішність вивчали Ю.О. Бабаян, О.О. Коновалюк, Н.О. Мельник, М.М. Волошин, Л.М. Назарець, Гуменюк І.М.

У США відомим дослідником тривожності є К. Спілбергер. Він виділяє

два поняття, дві форми тривожності - тривога як стан (СТ) і як властивість (ЛТ)

Аналогічним чином пропонує розрізняти тривогу і тривожність Левітів, з тією різницею, що остання розглядається їм як риса характеру.

Мета. Теоретично дослідити взаємозв'язок між ситуативною тривожністю та успішністю діяльності спортсменів в передзмагальний період.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Тривожність як сигнал небезпеки попереджує можливі труднощі, дає змогу мобілізувати сили і тим самим досягти найкращих результатів. Повна відсутність тривоги є перешкодою нормальній адаптації і заважає продуктивній діяльності.

Надмірно високий рівень тривожності розглядається як дезадаптивна реакція, що виявляється в загальній дезорганізації поведінки і діяльності. Тому оптимальний рівень тривожності розглядається як необхідний для мобілізації функціональних ресурсів органів і систем, що дозволяє реалізувати досягнутий рівень підготовки в конкретній ситуації протиборства з конкретним противником.

Сьогодні існують гіпотези, що тривожність може чинити позитивний і негативний вплив на результати у змаганнях, але єдиної думки у науковців з цього приводу до сих пір немає.

Сучасний спортсмен, який хоче досягти спортивних досягнень, потребує допомоги спортивного психолога під час підготовки до змагань, який повинен розуміти вплив особистої та ситуативної тривожності на результат. Спортивний психолог допомагає знизити тривожність за рахунок застосування психологічних технік, пришвидшення адаптації спортсмена чи перенаправлення енергії у необхідне русло. Запобігти перевантаженню і синдрому перетренованності можливо у разі дотримання психогігієни та надання психопрофілактики.

Як діагностичний інструментарій у дослідженні взаємозв'язку тривожності та успішності спортсменів можуть використовуватися такі методи: шкала Спілбергера-Ханіна для визначення особистісної та ситуативної тривожності; опитувальник САН - система оцінки самопочуття, активності, настрою; тест «Діагностика мотивації успіху і боязні невдачі» - визначення балансу мотивів.

Висновки. Результати аналізу літератури і досліджень з обраної теми дозволяють визначити, що вивчення тривожності і успішності у спортсменів є актуальним і важливим для тренерів і спортивних психологів. Більш того, знання про вплив тривожності є одночасно інструментом спортивного психолога. Завдяки дослідженню і рекомендаціям можна покращити результати виступів на внутрішній і міжнародній арені.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ДОВІРИ В ГАЛУЗЯХ ПСИХОЛОГІЇ

Юхименко А. С.

магістр психології

Запорізький національний університет

Науковий керівник: Іщук О. В.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Запорізького національного університету

Актуальність дослідження. Довіра як психологічний феномен увійшла до предметного поля вітчизняних досліджень у 60-х, а почала розповсюдження у 80-х рр. ХХ ст. Певні її аспекти, в основному соціально-психологічні, постають досить глибоко вивченими на даний момент, однак характер розгляду даної проблеми можна назвати одностороннім. В

українському науковому суспільстві зберігається інформаційний вакуум щодо зарубіжних поглядів на концепції довіри. У той же час розуміння цього предмету має значну роль у системі як фундаментальних, так і прикладних психологічних знань.

Мета дослідження полягає у визначенні та систематизації наукових підходів, які досліджують феномен довіри, в залежності від предметної специфіки цих психологічних галузей.

Результати дослідження розподілені за фундаментальними та прикладними напрямками проаналізованих наукових джерел.

Соціальна психологія. Найбільш розробленою у вітчизняній науці є проблема довіри в соціально-психологічних дослідженнях. Наприклад, І. Кон, Л. Гозман, О. Кроник, В. Лосенков, В. Сафонов розглядають довіру як елемент міжособистісних відносин в діаді й малій групі. Відповідно до концепції дружби І. Кона, підтриманої А. Мудриком та І. Полонським, дружні стосунки спираються на довіру як на обов'язкову норму поведінки. А. Хараш розглядає явище довіри в дискурсі психології спілкування, категоризуючи стадії та рівні формування довірливості («доверительность») у суб'єкт-суб'єктній взаємодії. А. Купрейченко, В. Москаленко, Т. Скрипкіна вивчають довіру як самостійний соціально-психологічний феномен, що відображає суб'єктивне особистісне ставлення людини. У залежності від контексту дослідження, можна розмежувати в працях цих авторів такі прояви довіри, як довіра до себе, міжособистісна та соціальна довіра. Складовою соціальної адаптації та функціонування в суспільстві вона виступає у С. Ворожбіта, О. Донченко, В. Васютинського, В. Москаленко. Зокрема, О. Донченко, В. Васютинський розглядають особливості довіри з точки зору соціальних статусів та ролей. Г. Циганенко досліджує довіру разом із процесами та механізмами ідентифікації в малій групі.

Психотерапія та консультування. Категорії довіри торкаються в своїх працях такі класики психологічної науки, як А. Бандура, К. Роджерс, Г. Салліван, А. Маслоу, Е. Еріксон, Дж. Роттер, Ф. Перлз, Д. Віннікот. Даний феномен розглядається з двох боків: по-перше, як характеристика особистості довіра пов'язана з психологічним здоров'ям людини і може виступати його маркером. По-друге, довіра є важливим елементом терапевт-клієнтських відносин. З цієї точки зору заслуговує на увагу висновок Дж. Френка про те, що саме взаємна віра пацієнта та психотерапевта є вирішальним фактором ефективності терапії. К. Роре, М. Vasquez аналізують клієнтську довіру та її вплив на професійні стосунки в рамках проблеми терапевтичної етики. Дослідження Ph. Richards, M. Davison висвітлює вплив ціннісних орієнтацій, а саме співпадання релігійного світогляду клієнта та терапевта, на формування довіри клієнта. У статтях S. Bucci, A. Harris, A. Seymour-Hyde, K. Berry, D. Ligiero, C. Gelso, J. Krupnick можна прослідити взаємозв'язок між впливом стилів прив'язаності клієнта та психотерапевта на ефективність терапії з одного боку, та питаннями довіри в терапевтичному альянсі з іншого.

Нейропсихологія. Дослідження G. Bellucci, S. Chernyak, K. Goodyear, S. Elickoff, F. Krueger вивчають нейропсихологічні кореляти рішення довіряти в лабораторному експерименті. Вони підкреслюють активацію передньої острівцевої кори, вентрального та дорсального полосатого тіла, внутрішньотім'яної борозди. У свою чергу, T. Baumgartner, M. Heinrichs, A. Vonlanthen, U. Fishbacher, E. Fehr, A. Feierabend, K. Lutz пов'язують фактори процесу формування довіри також із функціонуванням мигдалеподібного тіла та виділенням окситоцину.

У контексті **організаційної психології та психології лідерства** довіра постає як елемент ділових відносин, фактор ефективності командної праці та психологічного благополуччя робітників. Н. Jiang, Н. Shen досліджують роль організаційної довіри у плинності кадрів. Довіра до лідера в ієрархічних відносинах аналізується М. Bligh, J. Kohles, які підкреслюють її значення як основи продуктивних робочих стосунків.

Політична психологія акцентує цей феномен з точки зору політичної довіри та довіри до уряду («governmental trust»). Роль довіри у підтримці громадянами політичних реформ висвітлюють E. Trudinger, L. Steckermeier. K. Там досліджує особливості взаємозв'язку між довірою до уряду та мотивацією громадян до екологічного активізму.

Педагогічна психологія містить огляд взаємозв'язку між довірою та авторитетом. З точки зору М. Кондратьєва, Ю. Степкіна, А. Хараша, С. Якушевої, ступінь довіри до педагога детермінує факт виникнення авторитету та є необхідною умовою його подальшого розвитку.

Психологія маркетингу вивчає фактори довіри споживачів до бренду. Так, С. Mal, G. Davies, A. Diers-Lawson визначають, що довіру або недовіру до бренду формують фінансовий статус та добросовісність рішень компанії.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз досліджень виявив, що феномен довіри вивчається в контексті багатьох галузей психологічної науки, які розглядають його розрізнені аспекти. На даний момент знання з цього предмета мало систематизовані, важко відстежити міжгалузеві зв'язки між різними підходами. Велика частина зарубіжних емпіричних надбань ще не була популяризована в українському науковому просторі. Відповідно, перспективою подальших досліджень є категоризація вже наявних концепцій, зіставлення понять довіри та пошук універсального підходу до його визначення, визначення міждисциплінарних зв'язків психологічного вивчення довіри з дослідженнями іншими науками та детальний аналіз явищ, пов'язаних із довірою.

ЦІННІСТЬ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЗМІН

Грединарова Я.І.

аспірантка кафедри психології Запорізького національного університету

Актуальність дослідження. Професійна самоактуалізація в останні роки є предметом активного наукового пошуку. Зацікавленість цією проблемою зумовлена тим, що саме в професійній діяльності можливо досягти максимального розкриття особистісного потенціалу, самореалізації особистості в професії, професійної самоактуалізації. Проблема професійного розвитку, вдосконалення, самоактуалізації особистості в професійній діяльності широко представлена в роботах таких науковців як В.С. Агапов, Т.Ю. Базаров, О.І. Бондарчук, О.М. Борисова, І.В. Ващенко, О.В. Винославська, А.О. Деркач, О.П. Єгоршин, Л.М. Карамушка, Г.В. Ложкін, Л.М. Мітіна, М.Г. Ткалич, В.В. Третьяченко та ін. Сучасні суспільні, економічні та технологічні трансформації внесли серйозні зміни у процес професійного розвитку особистості та розуміння і реалізацію самоактуалізації в професійній діяльності.

Метою нашого дослідження є визначення місця самоактуалізації як цінності в професійному розвитку особистості в сучасних суспільно-політичних та соціо-економічних умовах.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Як зазначають дослідники, розвиток особистості в професійній діяльності переживає дві стадії: прогресивну (за умови сформованості мотивів професійної діяльності, структури професійних знань, навичок та вмій) та регресивну (професійна деформація). Так, А.О. Бодальов, вказуючи на нерівномірний процес саморозвитку особистості, стверджував, що процес прогресивного розвитку особистості підносить її до рівня «акме», потім починаються процеси еволюції, що приводять до «застою» або регресу особистості. Концепція професійного розвитку особистості, представлена Ю.П. Паваренковим, включає чотири стандартні періоди професійного становлення: професійна адаптація, стабільне зростання показників, досягнення найвищих показників, період спаду (якому може передувати період стагнації). Характеризуючи етапи професійного становлення особистості, А.К. Маркова виділяє такі рівні та етапи професіоналізму: 1) допрофесіоналізм; 2) професіоналізм: а) адаптації до професії, б) самоактуалізації в професії, в) вільного володіння професією у формі майстерності; 3) суперпрофесіоналізм: а) вільного володіння професією у формі творчості, б) оволодіння поряд суміжних професій, в) творчого самопроекування себе як особистості; 4) непрофесіоналізм - виконання праці за професійно спотвореними нормами на тлі деформації особистості; 5) післяпрофесіоналізм - завершення професійної діяльності.

Більш конкретними на наш погляд є етапи професійного розвитку, виділені Т.Ю. Базаровим: 1) спеціалізація (нульова точка професійного розвитку) характеризується як поглиблення знань, навичок в конкретних напрямках діяльності; 2) професіоналізація, розвиток універсалізму професіонала (етап характеризується здатністю працювати з підвищеною ефективністю у кількох напрямках); 3) депрофесіоналізація – регресивний етап розвитку (негативний показник), який характеризується втратою професійних навичок, професійної етики. На думку Л.М.Мітіної процес професійного розвитку перетікає у наступних стадіях: 1) самовизначення; 2) самовираження; 3) самореалізація; 4) професійна стагнація.

Дослідники зазначають, що динаміка професійного розвитку особистості має прогресивний або регресивний характер, та у загальному вигляді має чотири стадії, які ілюструють процес розвитку спеціаліста від відправної точки – входження в професію (на нову посаду), ефективність якої визначає напрям розвитку в професійній діяльності – до професійного становлення чи професійної стагнації. Можна говорити, що активність та перебіг цього процесу залежить як від зовнішніх умов та внутрішніх факторів.

Самоактуалізація в професійній діяльності має дві складові – особистісну та соціальну. Особистісна виражається у задоволенні потреб в особистісному зростанні, де професійна діяльність розцінюється як джерело отримання засобів для задоволення власної потреби в реалізації себе. Соціальна складова, згідно А.О. Реану, передбачає вихід особистості за межі власного «Я», її спрямованості на діяльність (соціальні цінності чи цілі та цінності, визначені в рамках певного об'єкту праці).

Сучасні дослідники також приділяють особливу увагу соціальному фактору, розглядаючи симбіоз особистісного та соціального як найвищий рівень професійного розвитку, досягнення професійного «акме». Так, О.Б.Мельничук в ціннісному контексті визначає професійну самоактуалізацію як процес становлення, саморозвитку та самоствердження особистості, спрямований на повне розкриття та використання свого таланту на благо суспільства та самого себе, як розвиток творчого та духовного потенціалу людини, максимальну реалізацію всіх її можливостей передусім у власній професії.

Сьогоднішня соціально-економічна ситуація зумовлює, на наш погляд, зміни у спрямованості професійного розвитку особистості, який вимушено пов'язаний більше з матеріальною складовою (заробітною платою, соціальними гарантіями), ніж з сутністю та змістом самої діяльності, можливостями професійно вдосконалюватися. В таких умовах можливості професійної самоактуалізації особистості ускладнюються та уповільнюються і вона сама по собі перестає бути цінністю професійної діяльності та входити в коло актуальних потреб особистості на робочому місці.

Висновки. Спираючись на результати теоретичного аналізу, можемо визначити місце самоактуалізації як цінності в процесі професійного розвитку як професійне зростання в результаті професійного становлення та в подальшому досягнення професійного “акме” особистістю. Таким чином, професійна самоактуалізація – це складний, багаторівневий процес, результат спрямованого прогресивного професійного розвитку зрілої особистості, який характеризується реалізацією особистісно-професійного потенціалу в умовах свідомого професійного розвитку особистості, самопроекування, що призводить до досягнення професійного «акме». Однак, потреба у самоактуалізації та її цінність в процесі професійного розвитку та здійснення професійної діяльності знаходиться під впливом багатьох чинників, частина з яких – це соціально-економічні та суспільно-політичні процеси, що загалом можуть негативно позначатися на ціннісно-потребнісній сфері особистості – і це потребує додаткового дослідження: чи дійсно самоактуалізація в професійній діяльності сьогодні є важливою і актуальною цінністю та потребою сучасних професіоналів?

Особливості емоційних реакцій фахівців Державної служби зайнятості України під час виконання професійних обов'язків

Дубяга Я. І.

*аспірантка кафедри психології
Інституту підготовки кадрів
Державної служби зайнятості України*

Актуальність дослідження.

Якість надання соціальних послуг та результативність професійного діалогу між фахівцем та клієнтом ДСЗУ залежить не лише від професіоналізму фахівця, але й від емоційного стану обох сторін. Тому, на нашу думку, потрібно дослідити емоційні реакції фахівців ДСЗУ під час виконання професійних обов'язків.

Дослідженням емоцій на робочому місці займалися такі вчені: М. Кінг, Р. Пейн, Ховард М. Вайс, Артур П. Бріф, Річард С. Лазарус. Аналіз поглядів вчених свідчить, що емоції є важливим чинником мотивації працівників, направляють та активізують поведінку або можуть перешкоджати соціальній та професійній взаємодії та однозначно впливають на результат діяльності організації.

Мета дослідження: емпірично дослідити особливості емоційних реакцій фахівців ДСЗУ під час виконання ними професійних обов'язків.

Методика та організація дослідження. Дослідження проводилося протягом червня – липня 2019 року. У дослідженні взяло участь 130 осіб – фахівців ДСЗУ, які працюють в міських, міськрайонних та районних філіях Запорізького обласного центру зайнятості, Львівському міському центрі зайнятості, а також Одеському ЦПТО ДСЗУ. Із 130 опитуваних – 122 жінки та 8 чоловіків. Респондентам було поставлено завдання: назвати три емоції, які виникають під час виконання професійних обов'язків (при обслуговуванні / наданні послуг клієнтам ДСЗУ).

Результати дослідження.

За результатами дослідження виявлено, що 32% респондентів відчують «інтерес»; 25% – «співчуття»; 23% – «радість»; 16% – «задоволення»; 15% – «бажання допомогти»; 14% – «доброзичливість», а також респонденти називали «взаєморозуміння», «відповідальність», «привітність», «гордість», «впевненість», «повагу», «жалість», «ввічливість», «віру», «щастя» тощо. Разом з тим, респонденти зазначали відчуття «роздратування» – 6%; «терпіння» – 3%; «злість» – 2%; «гнів» – 2%; «страх» – 2%, а також поодинокі відповіді – «печаль», «безсилля», «втома», «вимушена присутність».

Нами була проаналізована залежність отриманих результатів від таких детермінант: стаж роботи в ДСЗУ та професійними обов'язками фахівців.

Відповідно до ранжування за стажем роботи в ДСЗУ, маємо наступні результати: фахівці які мають стаж роботи до 1 року (18%) переважно відчують «співчуття», «зацікавленість», «повагу»; із стажем роботи від 1 до 3 років (8%) – «радість», «роздратування»; із стажем роботи від 3 до 5 років (10%) – «інтерес», «повагу»; із стажем роботи від 5 до 10 років (17%) – «співчуття» та поодинокі випадки «напруження» та «втоми»; із стажем роботи понад 10 років (47%) – «інтерес», «радість», «доброзичливість», «співчуття», «гнів».

Відповідно до специфіки професійних обов'язків: фахівці, робота яких пов'язана з обслуговуванням безробітних громадян (62%) разом із «радістю», «співчуттям», «інтересом» відчують «роздратування», «злість», «гнів»; фахівці, які надають послуги роботодавцям (25%) в більшій мірі відчують «інтерес», «задоволення», «співпереживання», «повагу» та «доброзичливість», в поодиноких випадках «захоплення»

та «щастя»; фахівці, робота яких не пов'язана з обслуговуванням клієнтів (керівники, працівники ОЦЗ, ЦПТО) (13%) в більшості відчують «емпатію», «інтерес», «повагу», а також «страх», «роздратування», «нейтральність», при цьому відсутня така емоція як «радість».

Висновки. Отже отримані результати вказують на те, що під час виконання посадових обов'язків фахівці в більшості мають позитивне налаштування, бажання зрозуміти, допомогти та підтримати клієнта. Фахівці, що безпосередньо надають послуги безробітним клієнтам (кар'єрні радники) в більшій мірі переживають негативні емоції ніж інші працівники ДСЗУ. Відчуття радості свідчить про отримання задоволення від професійної діяльності. При цьому зазначені «роздратування», «гнів», «злість», «страх» можуть вказувати на втому, професійне вигорання чи адаптацію на робочому місці.

На нашу думку, більшість респондентів мають недостатню емоційну обізнаність, що проявляється у віднесенні до категорії емоцій - почуттів, особистих та професійних якостей, рис характеру тощо. Розвиток емоційного інтелекту у фахівців ДСЗУ, а особливо кар'єрних радників, що безпосередньо надають послуги безробітним клієнтам, забезпечить формування емоційної грамотності щодо власних емоційних станів та емоційних станів клієнтів чи співробітників, умінь перетворювати негативні емоції на позитивні, встановлювати доброзичливі взаємовідносини, що в свою чергу сприятиме взаєморозумінню, продуктивній комунікації та виконанню поставлених перед фахівцем ДСЗУ завдань.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАДІЙ ТА ПРИЧИН СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ

Застука Світлана

магістр 1 року навчання за спеціальністю «Психологія»

Запорізького національного університету

Науковий керівник: Іщук О.В.

к.психол.н., доцент кафедри психології

Запорізького національного університету

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. На сьогоднішній день, все більшої актуальності у питаннях психічного здоров'я на робочому місці набуває проблема синдрому емоційного вигорання.

Протягом останніх десятиліть глобалізація і технічний прогрес змінили світ праці. Нові форми працевлаштування, організації праці, трудових відносин сприяли поширенню стресу і пов'язаних з ним розладів. Істотно розширилася не тільки кількість професій, але і збільшився перелік професій, представники яких схильні до небезпечного синдрому вигорання.

Метою є аналіз стадій та причин синдрому емоційного вигорання.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Сучасне життя сповнене стресогенними чинниками: зміни в політичному житті, економіці, напруженість на роботі, конфлікти і особисті переживання, проста поїздка в громадському транспорті призводять до того, що людина починає звикати до своїх стресів, накопичуючи психічну напруженість, наближаючись до депресії і глибших психічних порушень. Стреси вже стали складовою життя сучасної людини, яка бореться з наслідками, не замислюючись про те, що треба попереджати емоційну напруженість, а не чекати негативної дії на здоров'я.

Емоційне вигорання — це симптом нашого часу. Це стан виснаження, який призводить до паралічу наших сил, почуттів і супроводжується втратою радості та задоволеності життям. У наш час випадки синдрому вигорання частішають. Це стосується не

тільки соціальних професій, для яких цей синдром був характерний і раніше, але й загалом професійного та особистого життя людини. Поширенню синдрому вигорання сприяє наша епоха — час досягнень, споживання, нового матеріалізму, розваг і отримання задоволення від життя. Це час, коли ми експлуатуємо самі й дозволяємо себе експлуатувати.

Якщо почуття втоми і фізично, і морально відчуються постійно, раптом втратився інтерес до улюблених занять, присутня дратівливість і злість, а все навколо перестало мати сенс — все це може бути симптомами емоційного вигорання.

Розрізняють легке і хронічне вигорання. При легкому вигоранні виникають такі симптоми, як дратівливість, відсутність бажань, розлади сну (коли людина не може заснути, або, навпаки, спить тривалий час), зниження мотивації, людина відчуває себе некомфортно, можуть проявлятися депресивні симптоми. Це нескладний варіант вигорання на рівні реакції, фізіологічна і психологічна реакція на надмірне напруження. Коли ситуація закінчується, симптоми зникають самі собою. У цьому випадку можуть допомогти вихідні дні, час для себе, сон, відпустка, заняття спортом.

Якщо людина по-справжньому не може відпочити, постійно перебуває у стані стресу, якщо вона постійно відчуває, що до неї пред'являються якісь вимоги, вона завжди стурбована чимось, відчуває страх, постійно пильна, чогось очікує, це призводить до перенапруження нервової системи. Якщо напружений стан стає хронічним, то вигорання виходить на рівень розладу.

На сьогодні існує декілька теорій, що виділяють стадії емоційного вигорання.

Джордж Грінберг виділив п'ять етапів зростання психічної напруги, пов'язаної з професійною діяльністю, і позначив їх як «стадії емоційного вигорання»:

1. Людина задоволена своєю роботою. Але постійні стреси поступово зменшують енергію.

2. Спостерігаються перші ознаки синдрому: безсоння, зниження працездатності і часткова втрата інтересу до своєї справи.

3. На цьому етапі людині так важко зосередитися на роботі, що все виконується дуже повільно. Спроби «надолужити згаяне» перетворюються в постійну звичку працювати пізно ввечері або у вихідні.

4. Хронічна втома проектується на фізичне здоров'я: знижується імунітет, і простудні захворювання перетворюються в хронічні, проявляються «старі» болячки. Люди на цьому етапі зазнають постійного невдоволення собою і оточуючими, часто сваряться з товаришами по роботі.

5. Емоційна нестабільність, занепад сил, загострення хронічних захворювань — це ознаки п'ятої стадії синдрому емоційного вигорання

Якщо нічого не робити і не починати лікування, стан людини буде тільки погіршуватися, переростаючи в глибоку депресію.

Говорячи про причини, загалом розрізняють три сфери. Це індивідуально-психологічна сфера, коли у людини виникає сильне бажання піддатися впливу стресу. Друга — соціально-психологічна, або громадська — це тиск ззовні: різні модні течії, якісь суспільні норми, вимоги на роботі, дух часу. Третя причина, пов'язана з організацією систем. Якщо система надає окремій людині занадто мало свободи, занадто багато відповідальності, якщо відбувається «цькування», тоді люди піддаються дуже великому стресу.

Висновок. Підводячи підсумок, можна сказати наступне: вигорання — кінцевий стан, який з'являється внаслідок тривалого створення чогось без переживання в аспекті наповненості. Тобто якщо в тому, що робить людина, вона відчуває сенс, те, що вона робить, — добре, цікаво і важливо, якщо людина радіє цьому і хоче це робити, тоді вигорання не відбувається. Той стрес, який призводить до вигорання, пов'язаний з тим, що

людина занадто довго, без почуття внутрішньої згоди робить щось без відчуття цінності речей і себе.

THE STRATEGIC APPROACH TO COPING SCALE BY S. E. HOBFOLL AS A PSYCHODIAGNOSTIC TOOL OF MODERN ORGANIZATIONS CONTEXT

Ishchuk O. V.

*PhD (Psychology), Associate Professor of the Department of Psychology
Zaporizhzhia National University*

Introduction. Work stress is the most common phenomenon not only in Ukraine context but also in the world practice. The majority of the working population are members of different organizations. It's interesting to find out how it is possible to identify the causes of the appearance and development of stress, ways of overcoming and resilience, methods of prevention, etc. an organizational workspace.

The goal of the study is the analyze the questionnaire "Strategic Approach to Coping Scale" by S. E. Hobfoll as a tool for psychological diagnosis in modern organizations.

The results of theoretical analysis. To manage stress, you need to know its causes, learn to recognize its signs, take into account the negative consequences in the organizational context. Such scientists as J. Altman, A. Bansal, B. Craciun, P. M. Craiovan, K. Edge, P. A. Geller, S. E. Hobfoll, J. Monnier, H. Sherwood, E. A. Skinner, B. Stone and others have studied strategic approach to coping in different organizations.

So, S. E. Hobfoll and colleagues had proposed a theoretical framework to explain how people cope with stress. In the context of his Conservation of Resources Theory, they have formulated the Model of Coping. From this perspective, besides the traditional active/passive actions, they proposed the social nature of the coping process, so people can use to the other ones as collaborators or accomplices in the resolution of problems or to take advantage of them or to weaken them to get the own objectives. Hence, they take in consideration a pro-social/anti-social actions, besides a third actions that estimates if the coping is made in a direct way or manipulating to the other ones to hide the own purposes.

Let's take a closer look at the diagnostic technique "The Strategic Approach to Coping Scale" (The SACS) by S. E. Hobfoll. The SACS is based on the multiaxial model of coping (Hobfoll, Dunahoo, Monnier, Hulsizer, & Johnson, 1998) that takes both individualistic and communal aspects of coping into account and moves beyond the individualistic perspective, considering social aspects of coping as well. The SACS has 52 items which are distributed to 9 subscales: Assertive Action, Social Joining, Social Support, Cautious Action, Instinctive Action, Avoidance, Indirect Action, Antisocial Action, and Aggressive Action. The SACS produces 9 scores for each subscale, ranging from 4 to 45.

In general, coping has often been characterized as a highly individual affair, more and more researchers are emphasizing the social embeddedness of coping processes (Berg, Meegan, & Deviney, 1998). Some researchers have suggested that an important distinction in categorizing coping is the social orientation of the strategy, specifically, whether a way of coping is social versus solitary (Latack & Havlovic, 1992) or is prosocial (engages or solicits others), antisocial (manipulates or coerces others or views others as obstacles), or asocial (prefers to approach a stressor without the assistance of others; Hobfoll, Dunahoo, Ben-Porath & Monnier, 1994; Latack & Havlovic, 1992).

In general, coping researchers agree that the study of coping is fundamental to an understanding of how stress affects people in workplace, for better and for worse. Although it

has proven difficult to document unequivocally, coping researchers argue that how people deal with stress can reduce or amplify the effects of adverse life events and conditions, not just on emotional distress and short-term functioning, but also long-term, on the development of physical and mental health or disorder. Researchers maintain that coping matters.

Conclusions. Psychology has increasingly turned to the study of psychosocial resources in the examination of well-being. For the field to fulfill its potential, the structure of coping must span the conceptual space between individual instances of coping, which are the countless changing real-time responses people use in dealing with stressful transactions, and meaningfully link them to coping as an adaptive process, which mediates between stress and its long-term effects on mental and physical health and functioning. Summarizing, this field needs further research and scientific practical development especially in the modern organizational context.

ДОСЛІДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ОСВІТНЬОГО ПЕРСОНАЛУ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Карамушка Л. М

член-кореспондент НАПН України,

доктор психологічних наук,

професор, завідувачка лабораторії

організаційної та соціальної психології

Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Актуальність дослідження Однією із суттєвих характеристик діяльності освітніх організацій в Україні сьогодні є те, що вони функціонують в умовах соціальної напруженості, яка може призводити до виникнення негативних психічних станів у освітнього персоналу і, відповідно, до проблем у психологічному здоров'ї персоналу та ефективності діяльності. Все це потребує дослідження рівня вираженості негативних психічних станів у персоналу освітніх організацій та впливу характеристик організації як суттєвого чинника регуляції цих станів. Дана проблема не достатньо досліджена в літературі.

Мета дослідження: Дослідити рівень вираженості негативних психічних станів освітнього персоналу та вплив на них загальних та спеціальних характеристик організації.

Методика та організація дослідження.

Вивчення негативних психічних станів можна здійснювати за допомогою «Методика самооцінки діагностики психічних станів» Г. Айзенка) та авторської «анкети-паспортички».

У дослідженні взяли участь керівники та педагогічні працівники загальноосвітніх навчальних закладів центральних областей України, які проходили курси підвищення кваліфікації в Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України та в інших інститутах післядипломної освіти. Усього дослідженням було охоплено 508 керівників та педагогічних працівників.

За *характеристиками організації* учасники дослідження були розподілені таким чином.

За кількістю осіб, які працюють в організації, освітні організації були розподілені таким чином: 36,4% склали організації, в яких працює до 50 осіб, 63,6% – організації, в яких працює понад 50 осіб. За терміном існування організації опитувані утворили такі групи: 17,4% працювали в організаціях із терміном існування до 15 років, 20,2% – в освітніх організаціях з терміном існування від 16 до 20 років та 62,4% – в освітніх організаціях із терміном існування понад 20 років. Щодо місця розташування організації, то 33,2%

опитуваних працювали у селі або селищі міського типу, 43,3% – у районному центрі, 17,6% – в обласному центрі, 5,9% – у столиці.

За кількістю дітей із родин учасників АТО, які навчаються у закладі освітні організації були розподілені таким чином: 53,3% склали організації, в яких від 1 до 10 осіб, 41,3% – організації, в яких понад 10 осіб, 5,4% – організації, в яких такі особи відсутні. Залежно від кількості дітей-внутрішньопереміщених осіб, які навчаються у закладі, освітні організації були розподілені таким чином: 59,4% склали організації, в яких від 1 до 10 осіб, 19,3% – організації, в яких понад 10 таких осіб, 21,3% – організації, в яких такі особи відсутні. Що стосується кількості педагогів-внутрішньопереміщених осіб, які працюють у закладі, то заклади освіти розподілилися таким чином: 42,0% склали організації, в яких від 1 до 10 осіб, 2,3% – організації, в яких понад 10 осіб, 55,7% – організації, в яких такі особи відсутні.

Результати дослідження.

1. Виявлено наявність *негативних психічних станів* (ригідності, тривожності, агресії, фрустрованості) *високого рівня вираженості* у значної кількості персоналу (від 47,3% до 58,3%).

Отримані дані викликають значне занепокоєння, оскільки персонал освітніх організацій системи середньої освіти постійно взаємодіє з дітьми, що знаходяться в процесі свого розвитку, відповідає за навчання, виховання і психологічний комфорт особистості учнів, які потребують особливої підтримки з боку педагогічних працівників.. Адже створити позитивний настрій у колективі учнів та актуалізувати позитивну спрямованість на роботу, напевне, дуже важко вчителю, який сам переживає негативні психічні стани.

2. Встановлено, що існують *негативні* статистично значущі зв'язки ($p < 0,01$, $p < 0,001$) між вираженістю негативних психічних станів персоналу освітніх організацій і «загальними» («традиційними») організаційно-функціональними характеристиками освітніх організацій («терміном функціонування» і «місцем знаходження»). Суть даних зв'язків проявляється в тому, що по мірі збільшення терміну функціонування організації і підвищення адміністративного статусу населених пунктів, де знаходяться освітні організації, рівень вираженості негативних психічних станів освітнього персоналу знижується.

3. Констатовано статистично значущі зв'язки ($p < 0,05$; $p < 0,01$), як *негативні, так і позитивні*, між вираженістю негативних психічних станів персоналу освітніх організацій і «специфічними» організаційно-функціональними характеристиками освітніх організацій («наявністю і кількістю дітей із родин учасників АТО», «наявністю і кількістю внутрішньо переміщених осіб (учнів)», «наявністю і кількістю внутрішньо переміщених осіб (педагогічних працівників)»). Це проявляється в наступному: а) при наявності в освітніх організаціях дітей із родин учасників АТО внутрішньо переміщених осіб (учнів), і навіть збільшення їх кількості, агресивність персоналу освітніх організацій знижується; б) при наявності в освітніх організаціях внутрішньо переміщених осіб (педагогічних працівників) і їх збільшенні вираженість тривожності, фрустрованості, ригідності у персоналу освітніх організацій, навпаки, підвищується.

Висновки.

Отже, отримані дані свідчать, на наш погляд, про те, що у період соціальної напруженості, яка існує сьогодні в українському суспільстві, керівники та психологи освітніх організацій повинні приділяти значну увагу проблемі діагностики психічних станів в освітнього персоналу, а також профілактиці та подоланню негативних психічних станів. Це буде сприяти підвищенню психологічного здоров'я персоналу і відповідно, забезпечить посилення ефективності діяльності освітніх організацій.

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПРАЦЕЮ ПЕРСОНАЛУ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРОФЕСІЙНИХ ТА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

Креденцер О. В.

кандидат психологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Актуальність дослідження. Ефективність діяльності освітніх організацій в значній мірі залежить від того, наскільки їх працівники задоволені своєю роботою. Адже, задоволеність працею виникає спершу як психологічний результат трудової активності працівника, а в подальшому виступає як чинник, що підвищує мотивацію, сприяє професійному розвитку, покращує лояльність та відданість роботі.

Слід зазначити, що проблема задоволеності працею знайшла досить широкого відображення в рамках досліджень в сферах менеджменту персоналу, економіки праці тощо. Що стосується психологічних підходів до аналізу проблеми, то тут вагомий внесок зробили такі вчені, як К. Альдерфер, О. Бондарчук, К. Замфір, Л. Карамушка, А. Маслоу, П. Маляков, Л. Петрова, І. Сингаївська Ф. Херцберг, та інші. Разом з тим, психологічні аспекти задоволеності працею персоналу освітніх організацій недостатньо представлені у вітчизняній літературі.

Мета дослідження: здійснити аналіз впливу організаційно-професійних (посадово-організаційні та освітньо-стажеві) та соціально-демографічних характеристик персоналу освітніх організацій на їх задоволеність працею.

Методика та організація дослідження.

Для проведення дослідження була використана методика «Інтегральна задоволеність працею» (А.В. Батаршева). Організаційно-професійні та соціально-демографічні характеристики аналізувались за допомогою спеціально розробленої анкети-паспортички.

Математична обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерного пакета статистичних програм SPSS (версія 22). Використовувались методи описової статистики, кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Спірмана), дисперсійний аналіз (ANOVA).

Дослідження проводилося у 2017 році на базі загальноосвітніх навчальних закладів Київської області. В опитуванні взяло участь 270 педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Результати дослідження.

1. Аналіз отриманих даних показав, що існує статистично значущий зв'язок між показниками задоволеності працею персоналу освітніх організацій та такими їх **посадово-організаційними характеристиками**, як посада та кваліфікаційна категорія. Так, визначено, що існує негативний зв'язок між посадою та показником «надання переваги роботі ніж високому заробітку» ($r_s = -0,190$; $p < 0,01$). Тобто працівники освітніх організацій в більшій мірі, ніж керівники, надають перевагу роботі ніж високому заробітку. Окрім того, встановлено, що кваліфікаційна категорія позитивно корелює з задоволеністю умовами праці ($r_s = 0,201$; $p < 0,01$). Тобто працівники освітніх організацій, що мають вищу кваліфікаційну категорію в більшій мірі задоволені умовами праці. Не встановлено статистично значущих зв'язків між рівнем задоволеності працею та педагогічними званням персоналу освітніх організацій.

2. Що стосується **освітньо-стажевих характеристик** персоналу освітніх організацій, то існує позитивний помірний статистично значущий зв'язок між рівнем освіти та такими показниками задоволеності працею, як «задоволеність взаємостосунками зі

співробітниками» ($r_s = 0,131$; $p < 0,05$), «задоволеність умовами праці» ($r = 0,166$; $p < 0,01$). Це говорить про те, що освітяни з вищим рівнем освіти більше задоволені взаємостосунками зі співробітниками та умовами своєї праці. Окрім того, з рівнем задоволеності взаємостосунками зі співробітниками також корелює і тип освіти респондентів ($r_s = 0,124$; $p < 0,05$). Дисперсійний однофакторний аналіз (ANOVA) ($p < 0,05$) показав, що найменш задоволені працівники з технічною освітою, а найбільше – працівники з природничою та гуманітарною освітою. Що є, на нашу думку, цілком логічним, адже люди з природничою та гуманітарною спрямованістю здебільшого емпатійні, комунікабельні, товариські тощо.

Далі, встановлено позитивний статистично значущий зв'язок між загальним стажем, стажем на посаді та такими показниками задоволеності працею, як «інтерес до роботи» ($r_s = 0,183$; $p < 0,01$ та $r_s = 0,133$; $p < 0,05$, відповідно), «задоволеність досягненнями в роботі» ($r_s = 0,235$; $p < 0,01$ та $r_s = 0,205$; $p < 0,01$, відповідно), «надання переваги роботі ніж високому заробітку» ($r_s = 0,164$; $p < 0,01$ та $r_s = 0,140$; $p < 0,05$, відповідно), «задоволеність умовами праці» ($r_s = 0,130$; $p < 0,05$) та «загальна задоволеність працею» ($r_s = 0,140$; $p < 0,05$ та $r_s = 0,129$; $p < 0,05$, відповідно). Тобто, зі збільшенням стажу роботи, як загального, так і на конкретній посаді, збільшується інтерес до роботи, задоволеність її досягненнями, орієнтація на зміст роботи, ніж на високий заробіток, задоволеність умовами праці та, в цілому, більший стаж роботи сприяє підвищенню задоволеності працею.

3. Щодо **соціально-демографічних характеристик персоналу**, то результати дослідження демонструють, що з віком збільшується рівень задоволеності досягненнями в роботі ($r_s = 0,228$; $p < 0,01$), умовами праці ($r_s = 0,184$; $p < 0,01$) та загальна задоволеність працею ($r_s = 0,140$; $p < 0,05$). Стать персоналу освітніх організацій має статистично значущий зв'язок лише з рівнем задоволеності умовами праці ($r_s = -0,154$; $p < 0,05$). Однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA) ($p < 0,05$) показав, що жінки-освітяни значно менш задоволені умовами праці, ніж чоловіки. На нашу думку, це пояснюється специфікою «чоловічих» посад в загальноосвітніх навчальних закладах та меншою вибагливістю чоловіків.

Дослідження не виявило статистично значущих зв'язків між рівнем задоволеності працею персоналу освітніх організацій та їх сімейним станом.

Висновки. Отримані результати можуть бути враховані при розробці спеціальних психологічних програм щодо підвищення задоволеності працею персоналу освітніх організацій.

КРЕАТИВНІСТЬ, ЯК ВАЖЛИВА ДЕТЕРМІНАНТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІЗАЦІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Лагодзінська В. І.

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії
організаційної та соціальної психології
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*

Актуальність дослідження. Проблема збереження психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій не лише не втратила актуальності у динамічному процесі культурно – історичного розвитку суспільства, а набуває виняткової вагомості як фундаментальна сила прогресивних процесів сьогодення. Перспектива подальшого розвитку системи освіти передбачає необхідність дослідження проблеми психологічного здоров'я у взаємозв'язку із розвитком творчого потенціалу персоналу.

Мета дослідження полягає в теоретичному аналізі креативності, як важливої детермінанти забезпечення психологічного здоров'я персоналу організацій.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що розробка аспектів психологічного здоров'я передбачає комплексний підхід через складність та багатозначність самого поняття «здоров'я». У сучасній літературі, як зарубіжній, так і вітчизняній, підкреслюється необхідність розглядати здоров'я не тільки як категорію медичну, але й соціально-психологічну і філософську. В дослідженнях Е. Сайко, В. Родіна, Д. Вутулкаса, О. Васильєвої, Ф. Філатова здоров'я розглядається як значущий феномен соціального буття, як структуроутворюючий фактор соціальності (В. Коновальчук).

Поняття «психологічне здоров'я» розглядається, насамперед, в контексті психологічних аспектів психічного здоров'я, та відноситься до особистості в цілому, знаходиться в тісному зв'язку з вищими проявами людського духу (І. Галецька, Ю.П. Никоненко, А.В. Шувалов та ін.). Окрім того, психологічне здоров'я визначається як процес гармонійного особистісного опрацювання життєвого досвіду в напрямку самоздійснення особистості (Е.Н. Курявська, Н.В. Підбуцька, Ж. В. Сидоренко).

Найбільш глибоке дослідження впливу суспільства на індивідуальний спосіб буття здійснив Еріх Фромм. Автор припускає, що цивілізованому суспільству може бракувати психологічного здоров'я, у випадку, якщо не узгоджується із людською природою.

Варто зазначити, що в контексті нашого дослідження, цікавим є підхід І.М. Щербакової. Дослідниця зазначає, що ціннісно-смісловне визначення психологічного здоров'я підкреслює його основу повноцінного розвитку людини. Духовний (ціннісно-смісловий) вимір є доречним при визначенні і характеристиці рівнів психологічного здоров'я (креативного, адаптивного, асимілятивно-акомадативного). При цьому, духовність як особливий спосіб існування людини, визначає її зорієнтованість на широкий спектр загальнолюдських і культурних цінностей, які не знаходяться між собою в ієрархічних відносинах, а припускають альтернативність (І. М. Щербакова 2010).

Аналіз поняття «креативність» у контексті психологічного здоров'я особистості показав достатню багатовекторність його вивчення (Дж. Гілфорд, Ю. Жигалова, Я. Поклад, Я. Пономарьова, В. Моляко, А. Маслоу, В. Коновальчук Л. Карамушка, О. Лобода, В. Лагодзінська, Т. Любарт, Т. Яковишина, Н. Ярема та ін.). Найбільш широко представлені дослідження креативності особистості в контексті її психологічного здоров'я в гуманістичній психології (А. Маслоу). Зазначається, що творча самореалізація як прояв психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій на думку представників гуманістичної психології, розвиток творчого потенціалу і самореалізації особистості є важливою умовою оздоровлення суспільства, оскільки, передбачає єднання людини із соціумом, а також зумовлює її творчу адаптацію, яка є необхідною для повноцінного життя в світі з бурхливими змінами. Вбачаючи в творчості вищу людську потребу, прояв психологічного здоров'я та особистісної інтеграції, психологи розглядають творчу особистість як особистість, яка є самоактуалізованою.

Окрім того, професор В.О. Моляко вважає за необхідне розглядати творчий потенціал не тільки як фундамент, суцільне автономне утворення, а складну підсистему, яка тісно переплітається з іншими структурними складовими психіки (ресурсною, фізичною, особистісною та ін.), в даному випадку з детермінуючими творчі процеси елементами.

При цьому наголошується, що творчий потенціал виконує інтегруючу функцію в структурі якісних характеристик системи психологічного здоров'я, розвитку та становлення особистості (О.В. Лобода).

Висновки. З'ясовано, що креативність виступає важливою детермінантою забезпечення психологічного здоров'я персоналу. Саме тому отримані результати теоретичного дослідження доцільно використовувати для більш змістовного і глибшого дослідження проблеми психологічного здоров'я в контексті творчого розвитку персоналу освітніх організацій.

ДО ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ТА ЙОГО ПРОФІЛАКТИКИ

Матвієнко Л. І.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології*

*Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України
м. Київ, Україна*

Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості «вигорілих» спеціалістів; розповсюдження міжнародними організаціями охорони здоров'я та іншими інституціями (ВООЗ, АПА та ін.) спеціалізованої літератури про вигорання, шляхи його попередження та подолання.

Мета дослідження полягає в теоретичному аналізі проблеми професійного вигорання та виявленні шляхів його профілактики.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Автором першої наукової концепції вигорання персоналу (staff burn-out), що започаткувала клінічний підхід до його дослідження, вважають американського психіатра Г. Дж. Фройденбергера (1974). У ній вигорання персоналу тлумачилося як психічний розлад, пов'язаний з певними особистісними характеристиками суб'єкта. Австрійський психотерапевт А. Ленгле (A. Längle, 2008) вбачає основну причину зростання професійного вигорання у споживацькій прагматичності нашого часу, що породжує поспіх, перевантаження, перенапруження, перевтому тощо. В Україні з 2004 р. активно зростає кількість досліджень проблематики професійного вигорання, зокрема, його структури, чинників і симптомів, розробляються програми профілактики тощо. Українська дослідниця Т.А. Колтунович (2016) надає таке визначення: "...професійне вигорання – багатовимірний, пов'язаний з роботою, і, насамперед, психічний синдром, який виникає на різних етапах професійної діяльності нормальних людей та характеризується поступовою втратою під дією пролонгованого професійного стресу емоційної, когнітивної і фізичної енергії, і виявляється у симптомах психоемоційного виснаження, хронічної втоми, цинізму та зниження задоволення від виконаної роботи".

Серед моделей вигорання найбільш поширеною є трифакторна модель, запропонована у 1986 році К. Маслач і С. Джексон, яка розглядає вигорання як тривимірний конструкт, що включає: емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію особистих досягнень. Його синдромогенез містить три подібні до стресу фази - напруження, резистенції та виснаження. Підсумком процесу вигорання є система переживань - емоційного виснаження (переживання спустошеності та безсилля), деперсоналізації (прояви черствості, безсердечності, цинізму та грубості), редукції особистісних досягнень (заниження власних досягнень, втрата сенсу та бажання вкладати особистісні зусилля на робочому місці). К.Ю. Жеглова вважає, що особистісними детермінантами вигорання є емоційна нестабільність, відсутність прагнення до співпраці, низький рівень прагнення до досягнень та чинники організаційного середовища (включеність у діяльність, високий контроль з боку керівництва, орієнтація організації на високу ефективність роботи, рівень комфорту робочого середовища).

Актуальною наразі є й проблема «зворотності» вигорання, тобто можливості його корекції. К. Маслач і М. П. Лайтер (1997), В. С. Пейн (1982), Г. С. Фарбер (H. S. Farber, 1983) обстоювали думку, що «вигоріла» людина ніколи не позбудеться цього синдрому. Проте наукові розвідки Н. Є. Водоп'янової і О. С. Старченкової (2005, 2008); А. Л. Журавльова та О. О. Сергієнко (2011); Л. О. Китаєва-Смика (2015) засвідчили, що цей «вирок» передчасний і

суперечливий. Згодом К. Маслач і М. Лайтер (2005) дійшли висновку, що реабілітація «вигорілих» можлива, та розробили ефективну програму подолання вигорання. Індивідуальну технологію профілактики та подолання професійного стресу та професійного вигорання пропонують Т.В.Зайчикова і Л.М. Карамушка.

Всі існуючі види профілактичної допомоги можна об'єднати у дві великі групи: а) надання допомоги на організаційному рівні (технології, які використовуються в організаціях); б) надання допомоги на особистісному рівні (технології, які використовуються психологами-консультантами). В той же час дії, які спрямовані на профілактику та подолання професійного вигорання, припускають самопомогу. Ризик вигорання пом'якшує стабільна і приваблива робота, дотримання режиму сну і харчування, оптимізм, задоволеність життям, наявність різноманітних інтересів та життєвих планів. Також фахівці рекомендують використовувати все, що може анулювати дію стресогенного фактору, зменшити напруження: правильно планувати робочий час, частіше бути на природі, практикувати методи глибокого відпочинку з повним м'язовим та дихальним релаксом. Одним з дієвих засобів профілактики професійного вигорання може бути гумор та музична терапія.

Висновки. Профілактика вигорання повинна охоплювати широкий спектр заходів, які пом'якшують дію організаційних стрес-факторів, дозволяють активізувати ресурси особистості. «Вигораючим» працівникам потрібно навчитися усвідомлювати симптоми вигорання, опанувати широкий спектр прийомів саморегуляції. Якщо така допомога самому собі виявиться недостатньою, буде потрібна і професійна.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГОТОВНОСТІ ДО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЗМІН МЕНЕДЖЕРІВ СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ

Поплавська А.П.

Доцент кафедри психології

Запорізький національний університет

Актуальність дослідження. Необхідно зазначити, що ні одне перетворення не проходило без вмілого управління персоналом, яке базується на формуванні психологічної готовності до бажання змінюватись і працювати в інноваційному просторі. Саме персонал здійснює основні завдання перетворень підприємств і від того, наскільки ефективними будуть дії менеджера, залежить успіх підприємства в цілому.

Мета дослідження – проаналізувати психологічні чинники, які впливають на формування психологічної готовності до управління в умовах змін у менеджерів середньої ланки.

Аналіз теоретичних досліджень. Аналіз наукової літератури показав, що безпосередньо проблема психологічної готовності менеджерів промислових підприємств до роботи в умовах соціально-економічних змін не розглядалась.

Слід зазначити, що у зарубіжній психології дослідження управління змінами знайшли відображення в працях *зарубіжних психологів* (Б. Барнс, Д. Бодді, М. Вест, Д. Веттен, П. Влерік, П.М. Завлін, Є.В. Іванов, С.В. Ільдеменов, І.О. Кузьмін, Д. Льюїс, М. Мескон, Дж.В. Ньюстром, Х.К. Сінангіл, А. Хедоурі та ін.).

Окрім того, певні аспекти роботи організацій в умовах змін частково розроблені С. Хатфілд (класифікація соціально-економічних змін), Ф. Вейсман (дослідження процесу управління змінами в організації) та Ш. Орег (вивчення тенденцій опору змінам в організації).

Серед *українських* фахівців, які присвятили власні дослідження змінам в організаційному середовищі необхідно зазначити Л.М. Карамушку, Л.А. Колесніченко, Н.Л. Коломінського,

О.В. Креденцер, С.Д. Максименка, Л.Я. Малімон, О.А. Можвіло, М.В. Москальова, Л.Е. Орбан-Лембрик, О.Т. Толкова, В.В. Третьяченко, О.А. Філь, Н.М. Хміль, О.П. Щотку та ін.).

Більш детально в українській психології вивченням управління змінами в сучасних організаціях займалась Л.М. Карамушка, проблему формування готовності менеджерів до управління змінами в освітніх організаціях вивчав В.М. Івкін, формування готовності персоналу вищої школи та майбутніх педагогів до роботи в умовах змін досліджували О.С. Толков та Н.М. Хміль, рівні розвитку психологічної готовності майбутніх менеджерів до управління змінами в організаціях розробляв М.В. Москальов.

Необхідно визнати, що проведені українськими психологами дослідження стосувались роботи в умовах змін саме менеджерів освітніх організацій. Проблема ж вивчення готовності до роботи в умовах змін менеджерів промислових підприємств залишається недослідженою.

Висновки та реалізація подальших досліджень. В процесі проведення експериментального дослідження ми плануємо:

1. Експериментально дослідити типи та рівень розвитку готовності менеджерів промислових підприємств в умовах змін, а саме:

а) взаємозв'язок між рівнем розвитку готовності менеджерів до роботи в умовах змін та чинниками мезорівня (організаційно-функціональними): галузевою спрямованістю промислового підприємства, розміром промислового підприємства, терміном його існування, чисельністю підпорядкованого персоналу; організаційною культурою підприємства, інноваційним потенціалом для подальшого розвитку;

б) взаємозв'язок між рівнем розвитку готовності менеджерів до роботи в умовах змін та чинниками мезорівня (організаційно-професійними): рівнем професійної освіти, стажем роботи, наявністю досвіду керування на зарубіжних підприємствах, статусом менеджера (лінійний, середній менеджер та топ менеджер), а також соціально-демографічними характеристиками та сімейним станом.

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ЛОЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Севрук Д.В.

Магістр першого року навчання спеціальності «Психологія»

Запорізький Національний Університет

Науковий керівник: Іщук О. В.

к.психол.н., доц. каф. психології

Запорізький Національний Університет

Дане дослідження є **актуальним** тому що, основною складовою психологічної оцінки організації є організаційна культура, яка в свою чергу формує лояльність персоналу, що підлягає найпершій оцінці організації з психологічної точки зору.

У великому психологічному словнику під редакцією Б.Г. Мещерякова і В.П. Зінченка організаційна культура визначається як «сукупність цінностей, переконань і способів мислення, символів, ритуалів і звичок, які є загальним надбанням усіх членів організації та передаються новим членам як правильні, нормативні»

Лояльність персоналу – це характеристика, яка визначає прихильність персоналу до своєї організації, схвалення її цілей, засобів і способів їх досягнення та відкритість трудових мотивів для підприємства. Лояльність передбачає благочестиве відношення, повагу до організації.

К. Камерон і Р. Куїнн виділяють чотири типи організаційної культури, а саме:

ієрархічну, ринкову, адхократичну та кланову.

Підприємства з домінуючим типом *бюрократичної культури* являють собою формалізоване і чітко структуроване місце роботи. Важливим є підтримання плавного і чіткого ходу діяльності організації.

Ринкова культура – організація орієнтована на зовнішнє оточення. Головними цілями є продуктивність та конкурентоздатність.

Кланова культура - співробітників даних організацій об'єднують загальні цінності та цілі, співучасть, згуртованість.

Адхократична культура - динамічне, творче та підприємницьке виробництво. Співробітники легко йдуть на ризик та жертвують собою, а лідери – здатні передбачати та йти на ризик.

Автори виділили 3 компоненти організаційної лояльності, а саме:

емоційна лояльність – ступінь ідентифікації, залученості та емоційної прив'язаності співробітника до організації;

продовжена лояльність – ступінь усвідомлення співробітником того, як витрати пов'язані з полишенням організації пов'язують його з нею;

нормативна лояльність – ступінь відчуття співробітником зобов'язань перед організацією.

Мета: аналіз ОК промислового підприємства як сукупності цінностей і переконань, способів мислення членів організації як чинника лояльності персоналу.

Методика та організація дослідження. Використовувалися наступні емпіричні психодіагностичні методи організації дослідження: методика «Шкала організаційної лояльності» авторами якої є Дж. Мейер та Н. Аллен; методика «OCAI», авторами якої є К. Камерон і Р. Куїнн.

Методика «Шкала організаційної лояльності» була обрана через те, що в порівнянні зі іншими методами вимірювання організаційної лояльності є високовалідною (альфа Кронбаха 0.84, коефіцієнт кореляції складає 0,86) та дозволяє вимірювати три незалежних та відносно непов'язаних між собою компоненти лояльності. У якості методу вимірювання особливостей організаційної культури була обрана методика «OCAI», яка дозволяє виокремити чотири протилежних типи організаційної культури та в порівнянні з іншими методиками, має меншу кількість питань, що сприяє уникненню пропусків у заповненні опитувальника та займає меншу кількість часу.

Результати. Отже, вибірку склали 72 співробітники промислового підприємства, віком від 21 до 56 років, жінок серед них 22%, чоловіків – 78%.

За результатами дослідження були отримані наступні результати:

За методикою «Шкала організаційної лояльності» співробітники організації мають високий ступінь залученості (нормативна лояльність 300 балів) та емоційної прив'язаності (емоційна лояльність - 325 балів) до власної організації. Вони показали середні результати з цього компоненту організаційної лояльності, а отже і мають середній ступінь відчуття працівником своїх обов'язків перед організацією. Робітники мають низький ступінь усвідомлення того, як витрати організації, що асоціюються з тим, що він покидає організацію, пов'язують їх з нею(продовжена - 256 балів).

Дослідження організаційної культури можна показало, що домінуючий тип організаційної культури – ринковий (32,26%, інші типи мають від 23,7% до 21,7%). Організація орієнтована на результат від виконання роботи. Трохи менше організації притаманне формалізоване і чітко структуроване місце роботи, працівників мало об'єднує офіційна політика підприємства та формальні правила, також мала готовність до змін та кидати виклик оточенню і часу.

Висновок. На промисловому підприємстві домінує ринкова культура (орієнтація на високі показники роботи), але водночас співробітники відносяться до емоційно лояльних, прив'язаних до організації, що може бути зумовлено лояльним відношенням керівництва до співробітників і створенням атмосфери дружнього підприємства і водночас досягненням якнайбільшого прибутку через промислову спрямованість підприємства.

Soft skills of Employment Center specialists: psychological nature

Halyna Tsyhanenko,

*the Assistant Professor of the Department of Psychology
at the Ukrainian State Employment Service Training Institute*

Introduction. As a rule, Ukrainian education is aimed at developing technical “hard” skills (narrow professional knowledge operating within a specific profession), but if the professionals do not pay more attention to the emotional “soft” skills development, they may face many problems in their professional life (professional burnout, conflicts with customers and colleagues, resistance to organizational change and fear of these challenges, etc.).

“Soft” skills (Marcel, 2012) is a term referring to a set of natural and acquired personal attributes and competencies that promote occupational health, improve relationships, productivity and the value of a specialist in the labor market.

These skills are both universal, suited to each area of work, and specific, behavioural traits inherent in the professional of a particular profession. “Soft” skills are difficult to measure quantitatively, at the same time they reflect the professional culture adopted in the group (organizations, society), characterize the readiness to invest in their own professional and organizational development, may depend on values. “Soft” skills comprise, among others, topics on communication, management, selling, networking leadership, working in groups, among others.

Purpose and tasks. Find out the vocational “soft” skills that improve workplace relationships and increase productivity at Employment Centers.

Methods and design. A specially designed questionnaire, a set of 8 questions, was administered to provide open-ended and alternative answer questions.

This questionnaire related to various aspects of “soft” skills that help the Employment Center specialist to build effective collaboration with clients (job seekers, unemployed and employers).

These questions phrasing was facilitated by pre-conducted 5 individual in-depth interviews. Twenty-one people took part in a survey conducted from February 19 to February 22, 2019, in one of the district branches of the Employment Center in Kyiv. Females accounted for 100% of surveyed people, 52% of women were from 22 to 44 years old.

Results. Content analysis has identified some “soft” skills which are the most sought for. Almost all of the surveys mentioned “soft” skills related to life (stress resistance, emotional intelligence, etc.), communication (positive self-presentation, conflict management skills, etc.) and critical thinking (sifting the extrinsic factors out during significant client work, etc.).

Such survey outcomes are expected because those professionals main specialization is focused on the work with job seekers. Most of these clients have high levels of stress, sometimes they are confused or have low motivation to seek work, oriented only to receive financial state assistance.

The work with such clients require the skills and competencies of leading, planning and controlling the accompanying processes, which are extremely topical. Besides the development

of "soft" skills is useless without practice as they cannot be learned in theory, they have to be trained in daily practice.

The most relevant forms of "soft" skills learning were called training and self-education (online courses with on-the-job training), and much less demanded were lectures. Unfortunately, only one person mentioned such options as permanent self-support groups (supervision, interventions and Balint groups) and internships at other branches of the State Employment Service. Instead, these techniques of "soft" skills practising are very effective. This form of professional development is likely little known. The exemplary value of this work is to find out the "soft" competencies of Employment Centers professionals who help to maintain occupational health, develop the ability to improve work efficiency, by adapting to new social changes and professional challenges.

Conclusions. Contemporary society has a growing demand for the "soft" skills which reflect the care of occupational health and facilitate the establishment of safe professional relationships in the team. However, the implementation of this culture is not an easy process for Employment Centers professionals, as it may face a lack of personal demand for their development, personal resistance to change and avoid addressing professional challenges.

ЕФЕКТИВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ КЕРІВНИКА ОСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Шусєв О.С.

*студент освітньо-кваліфікаційного рівня магістр ЗНУ
за спеціальністю 053-психологія*

Актуальність теми. В умовах складних соціально-економічних перетворень у суспільстві, пов'язаних з відродженням української державності й переходом до ринкової економіки, відбувається зміна акцентів управлінської діяльності, що потребує формування нового типу керівників усіх рівнів. Упродовж останнього десятиліття змінився і зміст трудової діяльності майже в усіх сферах господарства. Сучасне інформаційне суспільство потребує від працівників високого професіоналізму, здатності приймати самостійні рішення, навичок колективної взаємодії, відповідальності за якість роботи, творчості. Нові умови діяльності організацій обумовили підвищені вимоги до управлінців, істотно змінили також роль керівника. Тільки керівник високої професійної культури, освічений спеціаліст, у якому вдало поєднані індивідуально-психологічні та професійно важливі якості, може успішно розв'язувати в школі актуальні проблеми сьогодення. Для нього розширення кола психологічних знань, посилення уваги до психологічних механізмів навчання і виховання, усвідомлення ролі психологічних факторів у процесі управління є не тільки формальними атрибутами професійної компетентності, а й обов'язковою умовою успішної управлінської діяльності.

Отже, **метою дослідження** є проблема визначення професійно важливих якостей керівника у сучасній психолого-педагогічній освітній організації.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Ефективність роботи будь-якої організації, зокрема й освітньої, залежить від особистісних якостей керівника. Отже, підвищуючи ефективність роботи установи, слід звернутися до особистості керівника. У вітчизняній психології особистість розглядають як соціально зумовлену систему психічних якостей індивіда, що визначається залученням людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин. Вона виявляється і формується в процесі соціалізації як результат свідомої діяльності та спілкування. У процесі віків відбувалося формування образу ідеального керівника. Звичайно, будь-який керівник — це, передусім, людина. Він

має свої якості, властивості, риси. Проте одні якості сприяють продуктивній управлінській діяльності, а інші — ні.

Родоначальник, батько наукової організації праці Ф. Тейлор вважав основними у ідеального керівника якостями — розум, вченість, технічні знання, силу, тактовність, енергійність, рішучість, чесність, розсудливість. Інший класик менеджменту А. Файоль на перше місце ставив передбачення. Велику увагу він надавав також організаторським здібностям, компетентності, міцному здоров'ю, інтелекту, високій культурі і моральності. Сучасні аси менеджменту також не мають загальної думки, які якості та риси повинен мати хороший керівник. Аналіз концепцій особистості керівника дав змогу встановити наявність різноманітних підходів до розробки моделі керівника. Так, колекційний підхід заснований на уявленнях про те, що керівник має володіти особливими особистісними якостями, які забезпечують успішність управлінської діяльності, причому може бути визначений перелік цих якостей для конкретної посади. Типові системи оцінки керівників, засновані на цьому підході, містять набори професійально значущих якостей. Найбільш повно якості керівника описані в працях О. Горлова, А. Журавльова, А. Китова, Г. Нефьодова, А. Омарова.

Близьким за змістом до вказаного вище підходу є конкурентний. Дослідники також припускають наявність у керівників особливих властивостей, які відрізняють їх від інших людей. Якісні характеристики керівника як особистості оцінюються залежно від того, яку управлінську позицію він займає в системі посадових статусів. Найбільш всього цей підхід розроблений в дослідженнях О. Чугунової. Парціальний підхід припускає корекцію особистісних способів орієнтації людини в середовищі. Формування особистості керівника опосередковано пов'язано з відпрацюванням окремих операцій і дій, включених в управлінську діяльність, психокорекцією системи відносин. У цьому підході А. Омаров розробив концепцію завоювання авторитету, який, на думку автора, є похідною від професійних якостей керівника. Близьким до розглянутого є рефлексійно-ціннісний підхід (Ю. Красовський), який вивчає особистість керівника через формування у нього рефлексійно-ціннісної концепції управління. Здібність керівника до інтеграції виявляється у формуванні, осмисленні й самокорекції його власної управлінської концепції (С. Белозьоров; В. Скворцов), яка складається з низки «концептуальних моделей» діяльності.

Численні дослідження особистості керівника здійснені в соціально-психологічному підході. Тут розроблені й емпірично доведені різні моделі особистості керівника організації (А. Журавльов, Д. Кайдалов, О. Ковальов, Б. Коссов, І. Мангутов, Е. Суїменко, Л. Уманський, А. Філіппов та ін.), вивчено вплив особистості керівника на ефективність управлінської діяльності (Л. Кудряшова, В. Лазарев та ін.), становлення і розвиток особистості в процесі підготовки до професійної діяльності та безпосередньо в її процесі (Б. Ананьєв, О. Бодальов, О. Бондарчук, Н. Волянук, О. Киричука, Г. Ложкін, С. Максименко, Л. Мітіна, В. Семиченко та ін.), прогнозування професійного розвитку (С. Некрасов, Л. Ясюкова та ін.), психологічні умови формування готовності менеджерів освіти до управлінської діяльності (Л. Карамушка, Н. Коломінський, Л. Орбан-Лембрик та ін.), визначено управлінську взаємодію і дію (Л. Аксеновська, О. Шестаков та ін.). Розвиток соціально-психологічного підходу до моделювання особистості керівників сприяв виникненню ситуативно-комплексного (А. Філіппов, Р. Крічевській, А. Маліновській, А. Маржіне, М. Рижак, С. Фролов, Е. Утлік).

Ситуативно-комплексний підхід розглядає рушійні сили розвитку особистості керівника в різних управлінських ситуаціях і життєвих подіях. Для вивчення механізмів розвитку А. Філіппов виділяє комплексне (оцінка діяльності у всьому об'ємі її функцій) і локальне (оцінка однієї функції) **прогнозування** й експресивне оцінювання.

Здійснений аналіз підходів до розроблення концепцій особистості керівника показує таке: аналізовані підходи засновані на авторському уявленні про структуру особистості, механізми її зміни і психологічні вимоги до керівника; у авторів немає єдності у визначенні

компонентів багаторівневої структури особистості керівника; істотно вплинули на методологію розробки структури особистості керівника класичні моделі особистості, побудовані Б. Ананьєвим, О. Ковальовим, В. Мерліним, В. М'ясищевим, К. Платоновим, Н. Рейнвальд, С. Рубінштейном і Л. Уманським; сучасний етап вивчення особистості керівника характеризується переходом від описових моделей до інтегральних, коли на зміну розрізненним дослідженням приходять узагальнювальні концепції особистості з більш послідовним описом управлінського розвитку керівника і пошуком інтегральної основи структури його особистості; намітилася тенденція до вивчення професійно важливих якостей керівника.

Отже, професійно важливі якості керівника — це узагальнені, найбільш стійкі характеристики, які роблять вирішальний вплив на управлінську діяльність. Це дуже складні в психологічному плані утворення, залежні від безлічі чинників: особливостей характеру, структури особистості, її спрямованості, досвіду, здатності, умов діяльності.

Висновки. Як зазначалося раніше, управлінська діяльність в системі освіти є складним видом професійної діяльності, яка висуває підвищені вимоги до особистості управлінців. Успішність професійної діяльності керівника залежить не лише від загально-професійних знань і вмінь, а й від професійно важливих якостей особистості. Професійна толерантність — одна з основних професійно важливих якостей керівника освітньої організації.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ СТВОРЕННЯ УМОВ БАЛАНСУ «РОБОТА – ЖИТТЯ» ПЕРСОНАЛУ

Якупова О.Ю.

аспірантка 2 року навчання

Науковий керівник: Ткалич М.Г.

доктор психологічних наук, доцент

Актуальність дослідження. Сучасний бізнес все частіше пропонує потенційним кандидатам та своїм співробітникам нові форми роботи. Віддалений графік, гнучкі години, часткова зайнятість, робота по змінам та інше є методами залучення з ринку праці тих людей, які з тих чи інших причин не мають можливості працювати за стандартним графіком, а також працівників, що мають на меті здійснювати більш збалансований підхід до розподілу власного часу. Це і люди з особливими потребами, батьки з маленькими дітьми, люди пенсійного віку, працівники з інших країн або співробітники, які зайняті на кількох роботах одразу – на сьогодні є можливість влаштуватися на роботу майже для всіх верств населення. В свою чергу такі нетрадиційні способи роботи можуть потребувати додаткової адаптації як від менеджерів, так і від самих співробітників, адже вони потребують розвитку нових навичок спілкування та особистого тайм-менеджменту. Окрім цього, робота може все більше проникати в особисте життя, а життя – в роботу, що ставить під сумнів ефективність нових способів виконання робочих задач як для організації, так і для співробітників.

Мета дослідження – провести теоретичний аналіз організаційних стратегій створення балансу «робота – життя» персоналу.

Результати теоретичного аналізу проблеми.

Серед основних організаційних стратегій створення більш збалансованих умов роботи для співробітників ми виділили наступні: гнучкий графік роботи, стислий робочий тиждень, неповний робочий день, обмін роботою. Такі стратегії включають гнучкість у плануванні часу прибуття та виїзду на роботу та/або з роботи, гнучкість у виборі місця роботи, можливість взяти відпустку з сімейних причин. Розглянемо їх детальніше.

Стислий робочий тиждень. За інформацією сайту Enterprise Insights, стислий робочий тиждень – це домовленість про те, що працівник працює стандартну кількість годин протягом одного або двох тижнів, але стискає ці години на меншу кількість робочих днів, тим самим працюючи довше годин на роботі. Стислі робочі тижні підходить для працівників, робота яких не залежить від інших людей. Таким чином, організація може зменшити стрес та дати можливість працівнику виконувати задачі за тим графіком, за яким йому зручно – коли він може відпрацювати більше годин в день і взяти собі додатковий вихідний.

Гнучкий графік. Гнучкий графік роботи наразі є однією з розповсюджених стратегій організації балансу «робота – життя» в компаніях. Як зазначає N. Papalexandris, він включає гнучкість у розташуванні робочого місця, кількості робочих годин, організації робочого дня. В компанії таку політику вводять для гнучких проектів, які потребують швидких рішень, наприклад для гнучкої програми планування задач, обміну робочими місцями, роботи за сумісництвом тощо. Для працівників гнучка організація роботи може полегшити узгодження робочих та особистих потреб і дозволити збалансувати обидві сфери відповідальності і тим самим досягти якості життя.

Скорочення робочих годин. Неповний робочий день або робота за сумісництвом має на меті зрівноважити роботу та інші сфери життєдіяльності, а також дає можливість працевлаштуватись тим, хто раніше був виключений з ринку праці, наприклад, матері чи пенсіонери. Але робота за сумісництвом також може здійснюватися і через безвихідь, коли людина не може знайти роботу на повний робочий день або це єдиний доступний варіант, оскільки є складності в узгодженні повного робочого дня і сімейних обов'язків.

Хоча загальна частка співробітників, що працюють за сумісництвом, постійно збільшується, майже у всіх частинах Європи в останні десятиліття зайнятість на неповний робочий день поширена переважно серед жінок. Вони скорочують робочі години після пологів, щоб збалансувати роботу та обов'язки по догляду за дитиною. За інформацією видання Eurostat [62], у 2016 році 31% жінок працювали за сумісництвом у Європейському Союзі порівняно з 8% чоловіків.

Розподіл одного місця роботи на двох. Такий варіант обміну роботою передбачає, що два чи, можливо, більше співробітників діляться однією роботою. Розподіл одного місця роботи на двох є певною альтернативою гнучкому графіку роботи, скороченим робочим годинам та іншим домовленостям, що використовуються бізнесом, щоб запропонувати своїм працівникам більшу гнучкість у плані роботи без збільшення витрат і збереження продуктивності. У багатьох випадках така ситуація вимагає, щоб залучені особи бажали контактувати протягом робочого тижня навіть у дні, коли вони не працюють, щоб відповісти на запитання та досягти максимальної координації між двома або більше особами.

Висновки. Бажання бізнесу залучити більше кваліфікованих фахівців змушує переглянути традиційні методи здійснення трудової діяльності. Нові стратегії організації роботи покликані не лише знизити рівень конфлікту між роботою та особистим життям, а і організувати більш збалансоване середовище, яке дозволить працівникам зосередитись не лише на роботі, а і на інших сферах життєдіяльності. Але вже зараз існують приклади недобросовісного використання, здавалося б, орієнтованих на баланс програм. Наприклад вже існує тенденція до розширення сфери задач в режимі гнучкого графіку, а не до їх скорочення, в результаті чого оплачувана робота проникає у сімейне життя. Працівник відчуває, що має певні зобов'язання перед роботодавцем через «привілей» гнучкої роботи, тому намагається виконувати більше задач, розмиваючи межі. Відбувається так звана насильницька інтенсифікація, коли роботодавці можуть збільшувати навантаження на роботу поряд із забезпеченням більшої гнучкості працівників над їх задачами. Тому аналіз таких та інших питань повинно стати важливим етапом майбутніх досліджень.

PSYCHOLOGICAL VIOLENCE IN CONJUGAL RELATIONSHIPS

Guba Nataliia Alexandrovna

Candidate of Psychological Sciences,

Associate Professor,

Head of the Department of Psychology

Zaporizhzhia National University

Sinielnik Ruslan

Master of Psychology

Zaporizhzhia National University

The relevance of the topic lies in the social need to provide psychological assistance to victims of psychological abuse in families who are remaining for a long time in a state of emotional distress, high level of aggression, dissatisfaction and conflict, the factors which very often lead to the violence in families.

Long emotionally disturbed family circumstances cause complex psychological trauma and adversely affect all family members, including children, not only when they are the object of violence, but also if they are witnesses which leads to the formation of personal deformities and behavior deviations. Parental relationships are a clear example for children what family should be and in what way family life should be organized. Together with above mentioned, violence becomes the norm for all family members in such families.

The aim of this article is to define the meaning of the concept of "psychological violence" and to identify the main components of psychological violence in a family.

Violence, in accordance to the World Health Organization, is the deliberate use of physical force or power, real or in the form of threat, against the person himself or another individual, or group of people or community, the result of which is (or is likely to be) bodily injuries, death, psychological trauma, deviations in mind development or any other kind of damage.

Solodnikov V.V. believes that psychological violence is the violence which influences human mind by intimidation, threats, in order to break the will of victims, to uphold their rights and interests. Ilyin E.P. understands psychological (emotional) violence as periodical, prolonged or permanent mental impact on a person which causes a mental trauma or leads to the formation of pathological qualities in character or inhibits the development of personality.

According to Orlov A.B., psychological (behavioral, intellectual, emotional, etc.) violence is a deliberate manipulation of an object, a disregard of personal characteristics (freedom, dignity, rights, etc.) or the disruption of the attachment relationships, or, on the contrary, the fixation of these relationships that will lead to various deformities and disorders of mental (behavioral, intellectual, emotional, volitional, communicative, personal) development.

The article also includes the opinion of Volkov E.N. who considers "psychological violence" as a socio-psychological influence that compels another person to actions or behavior that were not in his intentions; violates the individual boundaries of the individual without the informative consent and without preservation of individual's social and psychological security, as well as legal rights which lead to social, psychological, physical or material damage.

So, by psychological violence we will understand the intentional psychological influence on the structural components of the opponent's personality, which is based on a coercive action, which is carried out through destructive forms of influence and entails the occurrence of

psychological traumatization.

The main components of psychological violence in the family are:

- emotional (aggression, guilt, irritation, insults, etc.);
- personal (ambivalent attitude to self, self-blame, low self-confidence and self-management, etc.);
- behavioral (suspicion, emotional pressure, communicative control, unreasonable jealousy);
- sphere of interpersonal relations (negative communicative setting: open and hidden communicative cruelty, grunts; conflicts, aggression, etc.).

Based on the literature we have analyzed, we have identified the following components of psychological violence in the family which indicate that destructive interactions are existed in the families of about half of married couples. The psychological abuse, which was in marital relationships, have affected different spheres of partners' life.

Conclusion. Summarizing the results of the work, we can say that psychological violence is a phenomenon of high complexity, determined by different external (socio-cultural living conditions created in society), intermarital (conditions of formation of inner family environment which lie in the way people interact in the family) and individual characteristics of spouse's personality.

ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА АТРИБУЦІЇ МОЛОДІЮ МІЖСОБОВИХ ПРОВИН

Васютинський В.О.

*Доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України*

Актуальність дослідження зумовлено потребою виявлення змісту колективних провин, які набувають відображення у свідомості української молоді. **Метою** одного з етапів дослідження було з'ясування психологічного змісту уявлень студентів про провини, що мають місце в їхніх міжособових стосунках із найближчим оточенням.

Методика та організація дослідження. Було опитано 582 студентів віком від 17 до 28 років (середній вік 18,6), особи жіночої статі склали 66,8%. Респондентами були студенти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (104 особи), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (111), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк, 110), Львівського національного університету імені Івана Франка (136), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (121).

Для оцінки студентам було запропоновано 12 пар суб'єктів, із якими взаємодіє або взаємодіяв респондент і в стосунках із якими виникали певні проблеми. Питальник було подано у вигляді 5-бального семантичного диференціала (зі шкалою 1, 2, 3, 4, 5). Респонденти оцінювали ступінь провини – хто більше винен у проблемах між ними – себе самого і таких суб'єктів спілкування, як мати (зразок формулювання: «Я – Моя мати»), батько, брат, сестра, сім'я, друг або подруга в дитинстві, теперішній друг або подруга, дівчина або хлопець, дружина або чоловік, учитель, який найбільше на нього вплинув, викладач, із яким він найбільше спілкується, особа з його оточення, яка має протилежні йому політичні погляди.

Результати дослідження. Оцінюючи міжособові провини, більшість респондентів обирала бал 3, що, відповідно до обраної шкали, означає середній, компромісний варіант: взаємні провини є приблизно однаковими, рівноважними. Найбільш критично було оцінено

особу з протилежними політичними поглядами (3,4 бала: перевищення показника 3 тут і далі означає, що респонденти більшою мірою звинувачують іншу особу, а не себе). Далі йдуть оцінки провин друга або подруги дитинства (3,2), брата (3,2), сестри (3,1), дівчини чи хлопця (3,1), теперішнього друга або подруги (3,1), дружини або чоловіка (3,1), батька (3 бали). Наступні порівняння провин виявилися більш самокритичними: учитель, який найбільше вплинув (2,9), сім'я (2,8), викладач, із яким студент найбільше спілкується (2,7), мати (2,6).

У просторі перелічених ознак було проведено факторний аналіз із varimax-обертанням, у результаті якого виділилися три однополюсні фактори із загальною дисперсією 56,3%.

У межах першого фактору (вклад у дисперсію 23,6%) об'єднався розподіл звинувачень на адресу сестри (.763), брата (.739), загалом сім'ї (.607), викладача (.556) теперішнього друга/подруги (.534). Тут найпевніше йдеться про атрибуцію провин у відносно рівноправних партнерських взаєминах із помірним емоційним навантаженням.

Зміст другого фактору (18,3%) відображає приписування провин у просторі взаємодії з матір'ю (.852), батьком (.838), дівчиною або хлопцем (.478), дружиною або чоловіком (.477). У цьому разі оцінки, очевидно, стосуються до взаємин з істотною емоційною залежністю – як набутою раніше, так і відчуваною тепер.

У третьому факторі (14,4%) найвиразніше звинувачують друга/подругу дитинства (.849) та вчителя (.468). Складові цього фактору відображають позиції респондентів щодо актуалізації змісту позасімейних стосунків дитинства.

Висновки. Узагальнення описаних відношень дало підстави для формулювання таких положень.

Переживання та оцінка взаємних провин у спілкуванні молоді з близьким оточенням розташовується за інтенсивністю в діапазоні між матір'ю (найменш звинувачувана особа) і особою з протилежними політичними поглядами (найбільш звинувачувана).

Уявлення молоді про міжособові провини структуруються на основі таких характеристик стосунків з оточенням, як соціальна та емоційна близькість/залежність, рівноправність/партнерство, часовий зв'язок із минулим/теперішнім. Найвиразніше приписування провин актуалізується в контексті взаємин із більш-менш рівноправними партнерами без надмірної емоційної залежності. Важче усвідомлюються взаємні провини в стосунках з емоційно найближчими людьми. Провини у взаєминах із соціально віддаленими особами відносно легше констатувати, але водночас вони мають найменше суб'єктивне значення.

Особливості функціонування соціально-психологічних механізмів формування уявлень молоді про життєвий успіх

Вінков В.Ю.

*молодший науковий співробітник, лабораторії психології мас і спільнот
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України*

В останній час кількість наукових праць, присвячених проблемі життєвого успіху, значно зросла. Проте в соціальній психології можна констатувати брак емпіричних досліджень, що спрямовані на виявлення причин досягнення успіху. В основному можна бачити лише ті дослідження, що фіксують певні тенденції в поширенні певних типів уявлень про успіх, а не пояснюють їх.

Відповідно до положень теорії соціальних уявлень (Московічі С., Абріка Ж.-Кл.) нам вдалося виділити в структурі уявлень про життєвий успіх центральне ядро і периферію. Центральне ядро складають орієнтири життєвого успіху, серед яких було виділено добрі взаємини, соціальне визнання, багатство, кар'єра, професіоналізм, впливовість, творча самореалізація. Периферія уявлень, що складає інструментальний аспект, несе функцію реалізації різними шляхами життєвих цілей. В основі формування уявлень про життєвий успіх, як і будь-яких психічних явищ, лежить дія соціально-психологічних механізмів, завдяки яким відбувається засвоєння соціальних орієнтирів і моделей поведінки, що сприяють досягання життєвого успіху.

Тому нашою метою ми ставимо на основі емпіричного матеріалу описати функціонування соціально-психологічних механізмів формування уявлень молоді про життєвий успіх.

Проведене опитування серед молоді у 2018 р. і факторизація масиву даних дозволило виділити чотири фактори, що утворюють протилежні за своїм змістом напрямки, за якими діють соціально-психологічні механізми формування уявлень молоді про життєвий успіх, а саме наражання на ризик – убезпечення себе від ризику, сподівання на удачу – віра у власні сили, нехтування – дотримання загальноприйнятих правил і узалежнення від оточення – автономізація.

Для з'ясування змісту виявлених соціально-психологічних механізмів формування уявлень молоді про життєвий успіх було проаналізовано зв'язки цих напрямків, які вони утворюють зі шкалами методик «Тест сенсожиттєвих орієнтацій Д. Леонтьєва», «Тест-опитувальника самоствалення» (В. Столін, С. Пантелєєв), «Діагностика мотиваторів соціально-психологічної активності» (Д. Макклелланд), «Опитувальник міжособових взаємин В. Шутца», «Методика Ш. Шварца вивчення цінностей особистості». Отже виявлені зв'язки дозволили зробити такі висновки.

Механізм балансу ризику має кореляційні зв'язки зі шкалами «Цілі» ($r = 0,181$, $p < 0,01$), «Самоповага» ($r = 0,113$, $p < 0,05$), «Універсалізм» ($r = 0,186$, $p < 0,01$), «Традиції» ($r = 0,128$, $p < 0,05$). Такі зв'язки говорять про те, що актуалізація механізму балансу ризику у формуванні уявлень про життєвий успіх відбувається у двох напрямках, головним тригером актуалізації його є валентність образу Я. Негативний образ Я, невизначеність у власних життєвих цілях і протиставлення таким цінностям як традиція і універсалізм спричинює посилення дії цього механізму в бік наражання себе на ризик. Такий механізм підштовхує молоді обирати багатство і впливовість як орієнтири життєвого успіху, що виконують компенсаторну для них функцію втрати впевненості у собі. Тоді як позитивний образ Я, намічені і визначені цілі, опора на традиції і універсалізм актуалізує цей механізм в бік убезпечення себе від ризику, результатом чого є вибір професіоналізму як орієнтуру життєвого успіху.

Механізм контролю подій у власному житті має кореляційний зв'язок з такими шкалами: «Цілі» ($r = 0,132$, $p < 0,05$), «Процес» ($r = 0,131$, $p < 0,05$), «Результат» ($r = 0,128$, $p < 0,05$), «Локус контролю Я» ($r = 0,214$, $p < 0,01$), «Локус контролю життя» ($r = 0,181$, $p < 0,01$), СЖО ($r = 0,176$, $p < 0,01$), «Досягнення успіху в цілому» ($r = 0,212$, $p < 0,01$), «Прагнення влади» ($r = 0,105$, $p < 0,05$), «Тенденція до афіліації» ($r = 0,108$, $p < 0,05$), «Самоповага (I)» ($r = 0,119$, $p < 0,05$), «Самоінтерес (IV)» ($r = 0,150$, $p < 0,01$), «Самопослідовності (самокерування) 4» ($r = 0,144$, $p < 0,01$), «Самоінтерес 6» ($r = 0,135$, $p < 0,01$), «Влада» ($r = - 0,153$, $p < 0,01$), «Виражена поведінка в області контролю» ($r = - 0,170$, $p < 0,01$). Це може вказувати на те, що негативний образ Я і низький рівень осмисленості життя, що постають тригером в актуалізації механізму, спричинює посилення його дії в бік сподівання на удачу, результатом чого стає вибір соціального визнання, як реакції невизначеності й втрати впевненості у житті. Водночас позитивний образ Я і стійкий сенс життя актуалізує цей механізм в бік віри у

власні сили, результатом дії цього механізму є вибір добрих взаємин, професіоналізму і творчої самореалізації як орієнтирів життєвого успіху.

Таблиця 1.

Прояв соціально-психологічних механізмів формування уявлень про життєвий успіх у молоді з різними орієнтирами життєвого успіху

Орієнтири життєвого успіху	Механізми, що беруть у формуванні уявлень про життєвий успіх (Н-критерій Краскела-Уоллеса)			
	Баланс ризику, $p < 0,01$	Контроль подій у власному житті, $p < 0,1$	Доцільність загально-прийнятих правил, $p < 0,05$	Атрибуція успіхів, $p < 0,116$
добрі взаємини	264,85	259,65	266,86	240,61
соціальне визнання	231,00	153,00	256,26	199,74
багатство	189,88	229,44	259,75	336,81
професіоналізм	306,83	257,09	287,80	255,57
кар'єра	214,64	218,70	217,02	243,68
впливовість	203,27	244,27	233,35	237,65
творча самореалізація	236,98	255,84	223,83	256,38

Механізм доцільності дотримання загальноприйнятих правил пов'язаний з такими шкалами: «Інтегральна шкала» ($r=0,112$, $p < 0,05$), «Аутосимпатія (II)» ($r=0,158$, $p < 0,01$), «Очікуване ставлення від інших (III)» ($r=0,110$, $p < 0,05$), «Самозвинувачення 5» ($r = 0,150$, $p < 0,01$), «Гедонізм» ($r=0,178$, $p < 0,01$), «Виражена поведінка в області контролю» ($r = 0,235$, $p < 0,01$), «Очікування від оточення близьких взаємин» ($r=0,151$, $p < 0,05$). В основі посилення механізму в бік нехтування загальноприйнятими правилами лежить негативне ставлення до себе, що виражається у негативному оцінюванні себе в цілому, негативних реакціях на власну адресу. Актуалізація цього механізму призводить до вибору молоддю кар'єри і творчої самореалізації як орієнтирів життєвого успіху. Позитивний образ Я актуалізує цей механізм у бік дотримання правил, результатом чого є вибір добрих взаємин, соціального визнання, багатства і професіоналізму як орієнтирів життєвого успіху.

Механізм атрибуції успіхів має зв'язок з такими шкалами: «Цілі» ($r=0,140$, $p < 0,05$), «Процес» ($r=0,156$, $p < 0,01$), «Результат» ($r=0,121$, $p < 0,05$), «Локус контролю Я» ($r=0,113$, $p < 0,05$), «СЖО» ($r=0,143$, $p < 0,05$) «Інтегральна шкала» ($r=0,129$, $p < 0,05$), «Самоповага (I)» ($r=0,115$, $p < 0,05$), «Самовпевненість 1» ($r=0,113$, $p < 0,05$), «Самоприйняття 3» ($r=0,145$, $p < 0,01$), «Прагнення до близьких взаємин» ($r=0,160$, $p < 0,05$). Як видно, у дію цей механізм призводить валентність образу Я і пов'язана з ним осмисленість життя. Негативний образ Я і невизначеність у житті посилює дію цього механізму в бік узалежнення від соціального оточення, результатом чого стає вибір соціального визнання як орієнтиру життєвого успіху, що дозволить компенсувати брак самоповаги. Тоді як позитивний образ Я і стійкий сенс життя актуалізує цей механізм в бік автономізації, результатом чого є вибір багатства як орієнтиру життєвого успіху.

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ, ЯКІ ЗАЗНАЮТЬ СТИГМАТИЗАЦІЇ В РІЗНИХ СУСПІЛЬНИХ СЕРЕДОВИЩАХ

Коробка Л. М.

канд. психол. наук, с. н. с.

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

Актуальність дослідження. Питання дотримання прав людини, забезпечення рівного підходу і відсутність дискримінаційних практик є важливим інструментом підтримання порозуміння, консолідації і забезпечення якісних змін у нашій країні. Сприяння взаєморозумінню та повага до інакшості і розмаїття, а також протидія будь-яким формам нетерпимості, дискримінації мають бути пріоритетом розвитку українського суспільства на шляху євроінтеграції та прагнення до європейських цінностей. Відтак актуальність дослідження зумовлено потребою соціально-психологічного дослідження прояву та наслідків стигматизації осіб, груп, меншин за різними ознаками та розробки засобів соціально-психологічної підтримки представників меншин, які зазнають стигматизації в різних суспільних та освітніх середовищах у сучасному українському суспільстві.

Ми ставимо за **мету** в контексті проблеми стигматизації визначити сутність та спрямування соціально-психологічної підтримки осіб, які зазнають стигматизації в різних суспільних середовищах.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Проблема соціально-психологічної підтримки представників меншин, які зазнають стигматизації в різних суспільних та освітніх середовищах в сучасному українському суспільстві вимагає аналізу стану розробленості проблеми стигматизації.

В сучасному науковому дискурсі поняття «стигма» й «стигматизація» переважно застосовується в *соціологічному контексті*, згідно якого стигма виступає умовним знаком соціального таврування людей й показником соціальної ролі, що грає людина в соціальному просторі, а стигматизація трактується як процес нав'язування людині або групі людей негативної соціальної ролі та *соціально-психологічному контексті*, де «стигма» виступає як надзвичайно впливовий соціальний ярлик, який повністю змінює ставлення людини до інших і до самої себе, примушуючи ставитися до людини тільки як до носія небажаної якості.

В останні роки феномен стигматизації досить активно досліджується в контексті проблеми ставлення суспільства до осіб із проблемами психічного здоров'я та недопустимості стигматизації таких осіб (Г. Бурковський, І. Влох, І. Галецька, Л. Животовська, О. Коцюбинський, І. Михайлова, О. Осокіна, ін.); поширення епідемії СНІДу та реалізацією програм щодо надання допомоги особам із позитивним ВІЛ-статусом (О. Бородкіна, І. Гурович, М. Кабанов та ін.); ставлення суспільства до різних соціальних груп, що мають вірус імунодефіциту (Л. Амджадін, Н. Белоносова, О. Бородкіна, М. Касянчук, О. Трофименко, Ю. Привалов, Ю. Саєнко); стигматизації представників ЛГБТ-спільноти (А. Зінченков, Т. Злобіна, І. Кон, А. Кравчук, Т. Марцинюк, С. Шеремет, Г. Нерек, С. Чорр та ін), а також проблеми дискримінації різних груп меншин у сфері освіти – ромів як специфічної етнічної групи (С. Пономарьов, І. Федорович), дітей з особливими потребами (Н. Софій, С. Литовченко, А. Дакал, С. Бразевич, А. Сидорова, Ю. Смирнова); дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (О. Потопахіна, Л. Артюшкіна).

Водночас, можна констатувати брак публікацій, присвячених проблемі соціально-психологічної підтримки представників меншин, які зазнають стигматизації в різних суспільних та освітніх середовищах та розробці засобів і технологій такої підтримки. Натомість аналіз проблеми дає підстави припустити, що механізму стигматизації може протистояти комплекс

технологій, спрямованих на конструювання позитивних, чесних, відкритих відносин суб'єктів соціальної взаємодії, підвищення толерантного ставлення до проявів інакшості, підвищення соціальної активності представників меншин та поліпшення їхнього соціального самопочуття.

Соціально-психологічна підтримка необхідна особі, для того, щоб ефективно протистояти негативному впливу стресових подій та зберегти своє благополуччя. Про необхідність соціально-психологічної підтримки осіб в складних життєвих ситуаціях, в кризових умовах задля захисту і збереження психосоціального благополуччя наголошується в усіх зарубіжних рекомендаціях і протоколах. Саме відповідно до рекомендацій Міжвідомчого постійного комітету (МПК) з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації ми вважаємо, що соціально-психологічної підтримки є важливою складовою роботи з особами, які на собі відчули наслідки стигматизації та може бути представлена як піраміда, за основу якої постає забезпечення базових потреб – перш за все безпеки, над якою надбудовуються відповідно підтримка спільноти і сім'ї, сфокусована неспеціалізована підтримка (перша соціально-психологічна допомога); спеціалізована (психологічна або психіатрична) допомога.

Висновки. Отже соціально-психологічну підтримку осіб, які зазнають стигматизації в різних суспільних та освітніх середовищах може здійснюватися на різних рівнях; її слід спрямовувати на подолання негативних проявів стигматизації, активізацію адаптаційних ресурсів осіб, які зазнають стигматизації з урахуванням їх психологічних особливостей, використання їх особистісного, професійного, соціального потенціалу; на покращення їхнього соціального самопочуття та підвищення психологічного благополуччя; а також на конструювання позитивних, чесних, відкритих відносин суб'єктів соціальної взаємодії, на активізацію колективних зусиль із підвищення толерантного ставлення до проявів інакшості.

Перспектива подальших досліджень полягає в розробці, на основі отриманих результатів теоретичного та емпіричного вивчення проблеми, технологій соціально-психологічної підтримки представників меншин, які зазнають стигматизації в різних суспільних та освітніх середовищах та визначенні особливостей їх застосування в залежності від цільових груп.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ НАСТАНОВ СОЦІАЛЬНОГО ОТОЧЕННЯ НА ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ

Кудаєва О.М.

студентка магістратури ІПК ДСЗУ

Актуальність дослідження. Гендерна психологія є дуже молодою галуззю психологічної науки. Вплив гендерних настанов і стереотипів батьків, шкільних педагогів, вихователів на гендерну ідентифікацію і самовизначення особистості, зокрема професійне, вивчено недостатньо. Патріархальне суспільство було зацікавлене у формуванні гендерно диференційованих особистостей, що виконують певні «жіночі» і «чоловічі» соціальні ролі, мають різний рівень доступу до освітніх ресурсів і займають заздалегідь зумовлені професійні позиції. Ці фактори впливають не тільки на якість життя окремої особистості, а й на розвиток суспільства і соціуму в цілому.

Мета дослідження: проаналізувати вплив гендерної соціалізації у родині і загальноосвітніх навчальних закладах на професійне самовизначення підлітків.

Результати теоретичного аналізу проблеми. До агентів первинної соціалізації особистості відноситься найближче оточення людини: члени його родини, родичі, друзі, вчителі, тренери.

На думку М. Ткалич вплив сімейного виховання і поведінки батьків на гендерну соціалізацію особистості є найбільшим. Сучасні сім'ї формуються за моделями традиційної (патріархальної) та егалітарної (партнерської) сім'ї. Т. Говорун і О. Кікінежді виявили, що в результаті виховання за традиційними статеворольовими гендерними зразками особистість має низьку соціальну адаптованість і володіє одностороннім набором вмінь і навичок, який обмежує реалізацію особистості, у тому числі у професійній сфері. Навпаки, моделі поведінки у партнерській сім'ї виховують особистість за андрогінним типом, яка здатна виконувати універсальні статеві ролі, є більш гнучкою та самодостатньою. С. Бем вважала, що андрогінні особистості володіють адаптивністю і гнучкістю поведінки, відрізняються творчими схильностями і є найбільш психологічно благополучними.

У підлітковому віці гендерна соціалізація зазначає великого впливу з боку однолітків. Для спілкування підліток обирає групу представників своєї статі. Тут дитина в процесі внутрі- та міжгрупової взаємодії пізнає правила і норми поведінки різних статей між собою і з представниками інших статей, засвоює цінності групи, до якої належить, встановлює поведінкові межі, самостверджується, отримує знання про професійну діяльність, яка притаманна представникам різних статей.

Проте школи є важливими інститутами соціалізації особистості. За М.Ткалич, школа – соціальне середовище, де особистість остаточно визначає власну гендерну роль, засвоює механізми поведінки з представниками різної статі і орієнтується на суспільні гендерні стереотипи. Вчителі застосовують подвійні стандарти щодо представників різних статей та закріплюють прищеплені батьками уявлення про відмінність фемінного і маскулітного. Вони орієнтують дівчат на емоційно-експресивний стиль поведінки, а хлопців – діяльно-інструментальний.

За дослідженням гендерної компетентності вчительок і вчителів середньої та старшої школи, О. Плахотнік і С. Губіна виявили, що серед вчителів і вчительок поширеність і стійкість гендерних стереотипів та упереджень є значною. Майже половина досліджуваних впевнені, що «дівчат треба готувати до ролі матері і господині, а хлопців – здатних матеріально забезпечити родину». Третина вчительок та вчителів вважають, що «основне призначення жінки – бути гарною дружиною і матір'ю».

Пропагується гендерна нерівність і у підручниках. Гендерну експертизу підручників провели О. Малахова, О. Марущенко, Т.Дрожжина, Т.Коробкіна. Вони виявили, що шкільні підручники пропонують втричі ширший за «жіночий» спектр «чоловічих» професій. Це орієнтує дітей на те, що чоловіки мають багатший професійний вибір. Понад 90 % професій, пов'язаних з фізичною працею, та три чверті – з розумовою, у підручниках вважаються «чоловічими». Зайнятість жінок пов'язують зі сферою послуг, освітою, медициною і торгівлею.

Уроки трудового навчання обмежують дівчат у професійному виборі, орієнтуючи на зайнятості в легкій промисловості (текстильній і швацькій). Для хлопців акцент робиться на зайнятості у сфері важкої промисловості (машинобудівній). Відтак, школярки опановують техніку крою, шиття, вишивання, моделювання одягу, а хлопці працюють з металом, деревом, пластмасою, гумою, вивчають особливості конструювання машин, літаків, сільськогосподарської та іншої техніки.

Висновки. Модель традиційної сім'ї виховує особистість з набором однобоких, притаманних лише представникам однієї статі, норм поведінки, навичок, видів діяльності. Це в подальшому обмежує людину і у професійному виборі, коли вона скоріш обере професію стереотипно «жіночу» чи «чоловічу», ніж з оглядом на власні вміння, вподобання, здібності.

Ставлячи процес набуття знань і навичок, соціальну, професійну орієнтацію і підготовку в пряму залежність від статі дитини, шкільні програми також перешкоджають повноцінній самореалізації особистості, створюють середовище для стереотипного вибору майбутньої професійної діяльності. Це веде до гендерної професійної сегрегації, жорсткого розподілу сфер зайнятості на «чоловічі» і «жіночі», призводить до гендерної нерівності у суспільстві.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВЗАЄМОВІДНОСИН В ПОЛІЕТНІЧНИХ СІМ'ЯХ

Сліченко А.М.

*магістрант кафедри психології
Запорізького національного університету*
Науковий керівник: Шевченко Н.Ф.
д. психол. н., професор

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Соціально-економічна трансформація в Україні істотно вплинула на всі сторони суспільства, включаючи інститут сім'ї, зокрема, на стійкість і стабільність сім'ї, відносини між подружжям. У нашій поліетнічній і поліконфесійній державі різноетнічні шлюби є досить поширеним явищем. Ці сім'ї, окрім загальних характеристик, які визначають розвиток і функціонування будь-якої сімейної системи, мають свої специфічні риси. Знати і правильно осмислювати психологічні особливості людей різної національності в різноетнічних сім'ях – важливе завдання сучасної психології, оскільки саме в національно-змішаних сім'ях відображені процеси етносоціального та етнодемографічного розвитку; різноетнічні шлюби виступають фактором асиміляції і консолідації етносів, інструментом формування нових етносів шляхом прориву внутрішньоетнічної ендогамії.

Проблеми етнонаціональних культур в Україні досліджували такі вчені, як Л.О. Аза, О.І. Вишняк, М.І. Михальченко, А.О. Ручка, Л.Г. Скокова, Л.Є. Шкляр М.О. Шульга. Вирішення проблеми формування культури міжетнічних стосунків у сім'ї представлені в працях Ю.В. Арутюняна, Ю.В. Бромлея, Л.М. Дробижевої, В.В. Мархініна, Г.Т. Тавадова. Етнопсихологічні чинники функціонування міжетнічної сім'ї представлені у працях О.І. Донцова, В.С. Мухіної, Т.Г. Стефаненко, Ж.Т. Уталієвої. Задоволеність подружнім життям у міжнаціональному та мононаціональному шлюбах вивчалось В.М. Галяпіною, А.О. Корнюхом, В.Ф. Мухамеджановою. О.М. Муллокандовою досліджено релігієзнавчо-правові аспекти сімейно-шлюбних відносин у міжрелігійних та міжконфесійних сім'ях. Водночас, аналіз літератури засвідчив, що психологічні умови гармонізації взаємовідносин в сім'ях етнічних меншин – практично відсутні, цей феномен розглядався побічно, в контексті інших аспектів подружніх відносин.

Мета дослідження – висвітлити результати теоретичного аналізу проблеми соціально-психологічних характеристик взаємовідносин в поліетнічних сім'ях.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Під поліетнічною родиною в науковій літературі розуміється сім'я, члени якої мають різну національність або етнічну приналежність. Сучасна статистика засвідчує, що поліетнічні (міжнаціональні, міжетнічні) шлюби є досить поширеним соціальним явищем у поліетнічних державах внаслідок існування загального соціокультурного простору, в якому здійснюються комунікації між представниками різних народів. Зокрема, Ю.М. Галустян зауважує, що кількість міжнаціональних шлюбів в Україні наразі становить третину від їх загальної кількості.

Існує безліч проявів можливих комбінацій в різноетнічних сім'ях, що залежать від

того, які етноси з'єднуються в шлюбі, від локальних етнічних взаємодій, загальної етнічної ситуації в місці проживання сім'ї, настанов на шлюб конкретних людей і інших умов, від яких залежать норми внутрішньосімейного спілкування. Водночас, аналіз літератури дозволяє виділити загальні характеристики взаємовідносин, властиві таким сім'ям:

1. Всі поліетнічні сім'ї перебувають на перетині культур, внаслідок чого відбувається тісна взаємодія етнічних культур. Особливо інтенсивній взаємодії і сприйняттю піддаються елементи, які відіграють значну роль в повсякденному спілкуванні: норми поведінки, традиції і мова.

2. Для різноетнічних сімей характерний бікультурний, а часто полікультурний характер побуту при збереженні етнічної специфіки (О.Є. Кутявіна, С.К. Малишева).

3. Поліетнічна сім'я еволюціонує в бік нуклеарності та малодітності. Для них характерна менш складна структура сім'ї: різноетнічні сім'ї рідше складаються з 2–3-х і більшого числа поколінь, ніж національно-гомогенні, що пояснюється ослабленими внутрішньоетнічними зв'язками наречених, а також небажанням старшого покоління жити разом з молодістю парою.

4. Рівень дитинності виявляється проміжним між рівнем дитинності етносів, до яких відносяться подружжя. Інший тип дитинності існує в різнонаціональних сім'ях, де чоловік і жінка належать до етносів з низьким рівнем народжуваності. У таких поліетнічних сім'ях народжуваність може бути вищою, ніж в середовищі народів, до яких належать батьки (А.П. Пономарьов).

5. Для дорослих і їхніх дітей характерна двомовність. Поширення двомовності обумовлено як явищами об'єктивного порядку, а саме – конкретним місцем проживання і певною етнічною мікросередою, так і різними суб'єктивними факторами, наприклад переважно вживання тієї чи іншої мови дорослими членами сім'ї і цілеспрямованим впливом їхніх родичів (В.Ф. Мухамеджанова, Дж. Фішмен).

6. Специфічні риси життя і побуту поліетнічних сімей тим чи іншим чином впливають на формування етнічної самосвідомості дітей в цих сім'ях (Ю.В. Бромлей, У.К. Мутаєв). Етнічна ідентичність дітей з поліетнічних сімей характеризується варіативністю, тобто існуванням декількох типів етнічної ідентичності (Т.Г. Стефаненко), більшим афективним навантаженням, ніж у вихідців з національно-гомогенних сімей (О.М. Галкіна).

7. В різнонаціональні шлюби частіше вступають люди більш зрілого віку, які мають великий досвід міжнаціонального спілкування (О.О. Сусоколов). Окрім цього, різновікові шлюби, в яких наречений значно старший за наречену або навпаки, частіше зустрічаються серед міжнаціональних.

Висновки. Сім'я виступає носієм звичаїв та духовної національної культури, що передається з покоління в покоління. Відмінності у психічному складі, темпераменті, звичках подружжя в поліетнічних сім'ях взаємозбагачують подружжя, підтримуючи інтерес один до одного. Зазначене відбувається завдяки формуванню етнічної і релігійної толерантності, поваги до звичок і традицій інших етносів, прагненню до міжкультурної інтеграції.

ЦІННІСНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ: АНАЛІЗ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

Ткалич М.Г.,

доктор психологічних наук, професор кафедри психології Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

Мисів Л.В.,

*кандидат наук з державного управління,
заст. директора соціологічної групи "Рейтинг"*

Постановка проблеми. Суспільні трансформації, політичні, ідеологічні перетворення, науково-технічний прогрес вносять свої корективи в ціннісний портрет сучасних українців та потребують додаткового вивчення та переосмислення. У дослідженні сімейних цінностей нами були сформульовані наступні питання:

1. Сімейні цінності у ціннісному портреті – якими вони є і чим відрізняються від універсального профілю особистісних цінностей?
2. Чи знайдуться статеві відмінності у сімейних цінностях та у різних гендерних групах?
3. Сімейний статус, наявність дітей до 18 років – ці маркери є важливими детермінантами і визначають ціннісний профіль?

Методика дослідження. Відповідно до дослідницьких питань нами були сформульовані гіпотези, які були емпірично перевірені у процесі дослідження (n=3000) за допомогою особистісного опитувальника (суб'єктивний самозвіт), в основі якого – теорія базових індивідуальних цінностей Ш. Шварца (A Refined Theory of Basic Personal Values) (Schwartz, 1992).

Результати дослідження. На першому місці одразу три цінності: суспільна безпека, благонадійність, універсалізм (1.3). Далі ще цінності консерватизму – безпека особиста (1.1.), конформізм (0.9), традиційність (0.8). Домінанти розташувалися за рівнем значимості таким чином: 1) Самовизначення (1.3); 2) Консерватизм (1.03); 3) Самоствердження (0.5); 4) Відкритість до змін (0.4)

Ми бачимо тут дві групи – група високої мотивації – це самовизначення та консерватизм – і це групи цінностей орієнтації на інших. Група низької – самоствердження та відкритість до змін – цінності орієнтації на себе. Очевидно, що сімейні цінності спрямовані на інших, бо сім'я є соціальною мікрогрупою і в нормі створення її апіорі передбачає міжособистісну спрямованість. Проаналізуємо коротко результати перевірки гіпотез.

H1: Загальний профіль цінностей (індивідуальні пріоритети) в цілому високо корелює з сімейними цінностями.

Гіпотезу підтверджено частково: є окремі відмінності ціннісних орієнтаціях, які пов'язані з різними маркерами: частина цих відмінностей має значимість (більше у консервативній доміні), частина ні (самоствердження). Як маркер "регіони" показали свою варіативність в індивідуальних пріоритетах, в сімейному профілі варіативність відсутня.

H2: Сім'я є більш консервативною та традиційною, ніж суспільство, тому домінанта консерватизму буде виражена більше.

Гіпотеза підтверджена: домінанта консервативності у сім'ї в традиціях, конформізмі, питаннях сімейної та особистої безпеки є вищою. Отже, оплот консерватизму та соціального порядку в Україні – це сім'я.

H3: Відмінності у різних маркерах будуть зосереджені більше в консерватизмі, а саме в конформізмі та більше – традиційності.

Гіпотеза підтверджена. В основному завдяки традиційності, яка в індивідуальних пріоритетах більше дотична до релігії та культури, а в сімейній сфері – до статево-рольового розподілу ролей, гендерної диференціації, традиційних принципів виховання.

H4: Вагомими маркерами сімейних цінностей є вік, стать, сімейний статус, такі маркери як регіони, або зайнятість з доходами не є настільки значимими.

Гіпотеза підтверджена частково. Вік завжди є вагомим маркером майже в усіх психологічних та соціальних вимірюваннях, оскільки ті трансформації, які відбуваються з людиною протягом її онтогенетичного розвитку на внутрішньоособистісному, міжособистісному та суспільному рівнях, є вражаючими, варіативними – це по суті еволюційний соціально-психологічний розвиток, тут більша дія психологічних законів цього розвитку, лінійності появи новоутвореньб проходження криз ідентичностіб зміни соціальних статусів, надбання та втрати соціальних та психологічних ролей та функцій.

У підтвердженні гіпотези нас “підвів” маркер статі. Статеві та гендерні відмінності в індивідуальних пріоритетах більші ніж в сімейній сфері – сім’я сама по собі є цінністю, яка важлива для чоловіків та жінок на майже однаковому рівні (дослідження гендерної ідентичності це підтверджують: бажання мати сім’ю, гарні стосунки в ній, піклуватися про дітей, захищати родину не має значущих відмінностей у групах чоловіків та жінок, що є дещо несподіваним, якщо орієнтуватися на існуючі гендерні стереотипи: нібито сімейні цінності – це, в першу чергу, жіночі цінності.

Висновки. Отже, в цілому, більшість гіпотез було підтверджено. Перспективою дослідження є подальше вивчення змін у сімейних цінностях українців у динаміці.

Дослідження впливу новин на формування стресу в осіб похилого віку

Чернова В. В.

студентка IV курсу факультету психології

Науковий керівник: Губа Н.О.

к.психол.н., доцент

Запорізького національного університету

Актуальність дослідження. Події останніх років в Україні (участі держави у військовому конфлікті, загострення економічної нестабільності, актуалізація невирішених соціальних протиріч, відображення кризи демократії у розвинених країнах) активно висвітлюються у вітчизняних засобах масової інформації. Це зумовлено потребою суспільства у такій інформації – відповідно, попит народжує пропозицію. Утім, існування великої кількості медіа у нашій державі призводить до продукування більшої кількості новин – відповідно, поширення деструктивних і стресотворюючих повідомлень відбувається у більших масштабах і швидше. До того ж, особливості верстки новинарних програм і випусків передбачають превалювання негативної інформації.

Такий порядок речей може призводити до загрозливих тенденцій: розповсюдження неправдивих даних, маніпуляцій суспільною свідомістю, ефекту інформаційного зараження, толерування правопорушень, зменшення рівня емпатії тощо. Одним із небезпечних наслідків такої особливості сучасного новинного дискурсу є вплив на формування стресу. Найбільш вразливими до цього ефекту віковими категоріями є особи юнацького та похилого віку. У цьому пілотному дослідженні ми розглядатимемо вплив ЗМІ на формування стресу в осіб похилого віку.

Про необхідність досліджувати медіа та їх зв'язок із людською психологією науковці почали говорити відносно недавно – у середині минулого століття. Багато розвідок із цієї теми втратили актуальність у зв'язку з осучасненням техніки і появою значно ширших можливостей мультимедіа й інформаційно-комунікаційних технологій. До того ж, світ постійно змінюється, чи не щодня з'являються нові інструменти впливу на людську свідомість. Відповідно, ґрунтовна й актуальна база щодо впливу ЗМІ на фактор стресу наразі не сформована. Саме через це вважаємо доцільним говорити про **актуальність дослідження**.

Метою роботи є дослідження й аналіз впливу новин на прояви стресу в осіб похилого віку.

Методика та організація дослідження. Було проведено інтернет-опитування для вияву особливостей проявів стресу у людей похилого віку під впливом ЗМІ. Вибірку склали 33 особи віком від 55 до 70 років.

Залежна змінна: рівень стресу у людей похилого віку.

Незалежна змінна: випуск новин.

План: 1. Формулювання теми, мети та гіпотези дослідження; створення вибірки. 2. Створення опитування на базі Гугл-форми, та написання лаконічної та зрозумілої інструкції. 3. Розповсюдження опитування. 4. Збір результатів. 5. Обробка та аналіз результатів. 6. Написання звіту та висновків .

Матеріал: інтернет-опитування на базі опитування Актуальний стан (за редакцією Прохорова О. О.)

Обладнання: комп'ютери або телефони з доступом до Інтернету

Під час дослідження людям пропонувалося пройти невелике опитування, яке складалося з двох розділів. Перший розділ містив обов'язковий «паспорт», в який входили питання про стать та вік, а також уточнення про те, як часто респондент дивиться новини по телевізору або читає в Інтернеті. Після цього представлений ряд запитань з опитування «Актуальний стан», відповіді мають вигляд шкали з варіантами відповіді від «Зовсім не згоден» (1) до «Повністю згоден» (2). Другий розділ опитування містить коротке відео з ефіру теленовин (канал СТБ, «Вікна-новини», випуск від 30.11.2018, сюжет «У Кремлівських пазурях»). Респонденту пропонувалося переглянути випуск та знову відповісти на запитання, що дублюються.

Інструкція для респондентів:

«Зараз Вам пропонується пройти невелике опитування для можливості оцінити вплив ЗМІ на прояви стресу. Відповідайте на запитання максимально щиро та намагайтеся прислухуватися до свого стану на даний момент. У питаннях зі шкалою 1 означає, що Ви зовсім не погоджуєтесь з твердженням, 7 – Ви повністю згодні і це твердження відповідає Вашому стану у цей проміжок часу. Після того, як Ви завершите перший розділ опитування, Ви маєте переглянути запропонований невеличкий сюжет теленовин та відповісти на запитання другого розділу.»

Результати дослідження. Показник актуального стану стресу від початку був досить високим. Так, загалом показники рівня стресу у відповідях респондентів майже не змінилися після перегляду новин. До перегляду відео більша частина відповідей була зосереджена на початку та у середній частині графіку, після перегляду на декілька відсотків збільшилися показники у першій частині діаграми (люди не згодні з твердженням). Такі незначні зміни у відповідях респондентів можна пояснити декількома факторами. По-перше, зараз більша частина населення України знаходиться у стані стресу через постійну загрозу з боку країни-агресора, тому такий незначний вплив непомітний на загальному фоні. По-друге, причиною, чому саме люди відреагували на відео досить спокійно, може бути бажання «відгородити» себе від неприємностей, що не стосуються безпосередньо них.

Люди можуть відчувати роздратування через неякісну подачу новин в ефірі або через надмірний песимізм побаченого.

Висновки. Люди похилого віку є досить вразливою категорією у відношенні маніпуляцій мас-медіа. Їхні показники стресу знаходяться у площині, вище нормальних станів (показник стресу респондентів вище половини – 67,7% вказує на надмірну збудженість людини ще до перегляду відео). Це пов'язано зі змінами у фізичному плані, специфікою їх психіки та психологічно нестабільністю. Представники цієї вікової категорії менш критично ставляться до інформації, яку вони сприймають від авторитетів. Також ними легше маніпулювати на свідомому та підсвідомому рівнях. Ці чинники у сукупності з отриманими результатами дослідження актуалізують питання розвитку медіапсихології та медіаграмотності в українському суспільстві.

ОБҐРУНТУВАННЯ КОМПОНЕНТНОЇ СТРУКТУРИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Волобуєва Олена
аспірантка фак-ту СПП
Науковий керівник: Шевченко Н.Ф.
д. психол. н., професор

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Актуальність досліджень професійної ідентичності особистості пов'язана зі зростанням інтересу до цієї проблеми. В українському суспільстві відбуваються інтенсивні зміни, які обумовлюють потребу в формуванні стійкої особистості професіонала з глибокими фаховими знаннями, позитивним ставленням до професії та професійної спільноти, сформованими професійними цінностями та розвиненою внутрішньою мотивацією до саморозвитку і творчої самореалізації. Саме тому проблема професійної ідентичності особистості як механізму співвіднесення себе з суспільством, культурою зі збереженням при цьому свого «Я», своєї індивідуальності набуває в сучасних умовах важливого значення, а ідентичність особистості в професійній сфері, від якої залежить її життєва успішність, ступінь професійної самореалізації стає особливо актуальною.

Мета публікації – обґрунтувати змістове наповнення компонентної структури особистісно-професійної ідентичності.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Обґрунтовуючи структуру особистісно-професійної ідентичності, розглянемо запропоновані у наукових джерелах структури особистісної та професійної ідентичності.

У дослідженнях О. Литвинчук структура особистісної ідентичності характеризується як певний набір компонентів: тілесний аспект, емоційні складові, поведінка, усвідомлене й неусвідомлене, спосіб бачення інших суб'єктів і власного «Я». Чинники особистісної ідентичності, що виявляються на різних вікових етапах, поділяються на два види: суб'єктивні – відчуття й усвідомлення власного тіла, ототожнення себе з іншими, виокремлення себе з цілого світу, здатність до самооцінки; об'єктивні – визнання з боку інших, культурні та соціальні норми й стереотипи; чинники, сформовані на межі суб'єктивного та об'єктивного, – гра, професійна діяльність.

К. Коростеліна визначає особистісну ідентичність як набір рис або інших індивідуальних характеристик, що відзначаються певною постійністю, або принаймні наступністю у часі й просторі, яка дозволяє диференціювати даного індивіда від інших людей. Е. Гофман характеризує особистісну ідентичність, як індивідуальні ознаки людини та унікальність комбінацій фактів її життя.

Професійна ідентичність по-різному визначається у наукових дослідженнях. Як зазначає Н. Іванова, професійна ідентичність розглядається як компонент особистості, що забезпечує успішну професійну адаптацію та як чинник професійної кар'єри, що базується на компетентності, профпридатності, інтересі до роботи та балансі з середовищем.

Виокремлюються такі структурні компоненти професійної ідентичності: когнітивний, емоційний, поведінковий (Є. Єгорова); когнітивний, мотиваційний, змістовий (А. Лук'ячук); когнітивний, мотиваційний, ціннісний (Т. Міщенко); когнітивний, ціннісний, емоційний (Г. Андрєєва) та ін. Також до компонентів професійної ідентичності відносять: високий рівень професіоналізму, здатність до застосування умінь і навичок в умовах нового

професійного простору, комунікативні здібності, сформованість емоційно-вольової сфери, активність, цілеспрямованість, рішучість, стресостійкість, дотримання етичних норм професійної спільноти, смисли і просторово-часові характеристики діяльності, індивідуальні цінності людини.

Розуміння і характеристика особистісно-професійної ідентичності у наукових дослідженнях також представлені по-різному. Так, Л. Шнейдер розглядає особистісно-професійну ідентичність як результат специфічної інтеграції особистісного і соціального ототожнення в професійному контексті. Особистісно-професійна ідентичність за М. Абдуллаєвою, характеризується також як можлива характеристика суб'єктивного світу професіоналів, вона операціоналізується як семантична близькість конструктів «Я сам» (уявлення про те, який я професіонал насправді), «Я ідеал» (яким я хотів би стати), «Я можливе» (яким я можу стати).

Т. Гера, досліджуючи особистісно-професійну самоконгруентність, виділяє таку складову як особистісно-професійна ідентичність та оцінює досліджуване явище за когнітивним, емоційно-ціннісним і практично-дійовим критеріями.

Враховуючи думки вчених Т. Гери, Л. Шнейдер, М. Абдуллаєвою щодо сутності особистісно-професійної ідентичності, вона являє собою сукупність процесів професійного самовизначення і може трактуватися як особистісна особливість, яка забезпечують успішне оволодіння професією та позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності.

Ґрунтуючись на наукових працях О. Литвинчука, К. Коростеліної, Е. Гофмана, Н. Іванової, А. Лук'янчука, Т. Міщенко, щодо особистісної та професійної ідентичності, ми вважаємо, що структура особистісно-професійної ідентичності ймовірно може мати таке ж саме змістове наповнення, що і структури особистісної та професійної ідентичності, а саме: когнітивний, мотиваційний, емоційний, ціннісний та діяльний компоненти.

Висновки. У публікації обґрунтовано змістове наповнення компонентної структури особистісно-професійної ідентичності, розглянуто структури особистісної та професійної ідентичності, що дало нам можливість визначити структурні компоненти особистісно-професійної ідентичності та на основі аналізу праць науковців сформулювати визначення особистісно-професійної ідентичності.

Формування толерантної свідомості особистості як складової комунікативної компетентності сучасного викладача

Гладких Ж.Г.

аспірантка фак-ту СПП

Науковий керівник: Губа Н.О.

к. психол. н., доцент

У соціально орієнтованому суспільстві створюються умови для формування толерантної свідомості особистості, її відповідальності, в тому числі правової.

Важливо зазначити, що процес виховання толерантної особистості нерозривно пов'язаний з розвитком форм толерантності в державі й суспільстві і не може бути зведений тільки до соціо-психологічних властивостей людини.

Соціальна толерантність – це форма партнерської взаємодії між різними соціальними групами суспільства, його владними структурами, коли визнається необхідність такої співпраці і повага позицій сторін.

Вона спрямована на рівновагу в суспільстві і визнає право на об'єднання людей для захисту своїх прав та інтересів.

Високий інноваційний потенціал визначається як сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості, що виражає готовність удосконалювати педагогічну діяльність.

У інноваційний потенціал педагога також включається бажання і можливість розвивати свої інтереси та уявлення, шукати власні нетрадиційні рішення проблем, що виникають, сприймати і творчо втілювати вже наявні нестандартні підходи в освіті [2]. Для успішної роботи в галузі інноваційної педагогіки необхідні такі характеристики:

- творча здатність генерувати і продукувати нові ідеї, проектувати і моделювати їх у практичних формах, у конкретній діяльності;
- культурно-естетична розвиненість і освіченість, що передбачає інтелектуальну та емоційну розвиненість і високий рівень культурної грамотності педагога;
- відкритість особистості до нового, що базується на толерантності особистості, гнучкості мислення.

Рівень сформованості самосвідомості педагога має безпосередній вплив на професійну діяльність комунікативну компетентність. Недостатня сформованість проявляється в неадекватній поведінці по відношенню до студентів. Тенденція дивитися не на людей, а на своє відображення в їх реакціях, що є наслідком непрофесіоналізму, породжує відсутність розуміння мотивів поведінки студентів і неадекватну реакцію на нього (часто покарання є помстою за те, що підліток зачепив почуття «Я»).

Педагогічна толерантність вимагає дотримання основних принципів:

- всі працівники навчального закладу і батьки в спілкуванні з підлітками повинні проявляти до них доброзичливість, терпіння, повагу;
- педагоги повинні ставитися до студентів з однаковою повагою, не підносячи одних за рахунок приниження інших;
- оцінки повинні сприяти розвитку студента, стимулювати отримання знань і умінь, а не бути батоном у руках педагога;
- процес навчання неможливий без продуктивного позитивного спілкування, в ході якого закладаються норми і правила поведінки, формується ставлення до людей і до життя.

Особлива роль належить викладачам у самовихованні толерантності. Це пов'язано, в першу чергу з усвідомленням своєї професійної гідності, і передбачає, поряд із самоповагою, здатність поважати інших людей, у тому числі й підлітків. Комунікативна толерантність передбачає наявність емпатії, самоконтролю, витримки й інтелектуальної гнучкості. Тому деякими психологами комунікативна толерантність розглядається як багатомірна характеристика особистості, що має складну структуру та багатий вибір складових компонентів для її визначення, тобто для змісту педагогічної діяльності.

Зміст діяльності педагога – створення умов не тільки для формування і прояву толерантності одного (одних), але і подолання викликає негативу у поведінці або ставленні до іншого (інших). Ці явища різні, але спільною є направленість будь-який негатив і суб'єкта, і об'єкта толерантності має свої причини, і важливо (хоча і дуже непросто) долати як зовнішні прояви наслідків, так і їх причини.

Комунікативна толерантність – найважливіша властивість особистості, необхідна для оптимізації процесів спілкування і взаємодії, а отже, її можна розглядати як один з елементів комунікативної компетентності [1, 50].

Отже, комунікативна толерантність починає виступати як невід'ємний елемент сучасного розуміння свободи, яка є найвищою людською цінністю. Вона є важливою частиною структури творчої взаємодії і творчості взагалі. Але це, у свою чергу, означає, що принцип толерантності повинен творчо застосовуватися і у всіх соціальних відносинах. І, перш за все, в освітньому процесі, у стосунках викладача і студента.

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Гогунська Є.В.

Науковий керівник: Ткалич М.Г.

д. психол. н., проф. кафедри психології ІПК ДСЗУ

Актуальність дослідження. Проблема ціннісних орієнтацій завжди привертає особливу увагу у переломні періоди суспільного життя. Відомо, що ціннісні орієнтації, будучи важливою складовою особистості, виступають в якості регулятора її соціальної поведінки, визначаючи вибір професійної діяльності та будову її мотиваційної сфери. Система цінностей для людини є координатами, орієнтиром у виборі життєвого шляху і особливої значущості проблема ціннісних орієнтацій набуває при підготовці спеціаліста в системі «людина-людина». У цьому випадку професійна діяльність орієнтована безпосередньо на особистість іншої людини, тож рівень розвитку системи ціннісних орієнтацій має вплив на якість і ефективність послуг, що надаються. Особливої уваги потребують так звані «допомагаючі» професії, серед яких треба виділити професію психолога. Недостатня вивченість цієї теми, необхідність дослідження особливостей ціннісних орієнтацій студентів-психологів і зумовили вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження: визначення особливостей ціннісних орієнтацій студентів-психологів.

Методика та організація дослідження. У дослідженні прийняли участь студенти магістратури Запорізького Національного Університету спеціальності «психологія» (29 студентів). Діагностичною методикою була обрана методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокича, де автор розрізняє два класи цінностей: термінальні — переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прямувати та інструментальні — переконання в тому, що якійсь образ дії або якості особистості є найкращим у будь-якій ситуації.

Такий поділ відповідає традиційному поділу на цінності-цілі та цінності-засоби. Для аналізу отриманих результатів для кожної із цінностей було вираховано середнє значення рангу за даними усієї групи.

Результати дослідження за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича.

Для студентів найважливішими з термінальних цінностей виявилися такі: наявність хороших та вірних друзів, суспільне визнання, впевненість в собі, краса природи та мистецтва та свобода. Таким чином, потреба у хороших відносинах та визнанні можуть вирішувати потребу впевненості в собі, що актуалізується перед закінченням ЗВО і переходом від навчальної до трудової діяльності. Наступними були обрані життєва мудрість, матеріально забезпечене життя, цікава робота, здоров'я, творчість, продуктивне життя, пізнання, розваги, любов. Передостанніми були обрані щастя інших, активне діяльне життя та щасливе сімейне життя. В найменшій мірі студенти керуються цінністю «розвиток», сприймаючи навчання лише як засіб структурування часу, та можливість отримати соціальний статус «студент». Такий розподіл цінностей може вказувати на деяку інфантильність та позначитися в майбутньому екстернальністю та професійною й особистісною ригідністю.

Серед інструментальних студенти обрали такі цінності: чесність, незалежність, відповідальність, життєрадісність і старанність. Найменш актуальними є широта поглядів, самоконтроль, ефективність у справах, тверда воля і вихованість. Це можна зв'язати із страхами і невпевненістю щодо майбутнього, але готовністю їх подолати. Однак, такі результати тільки підтверджують неготовність до професійної діяльності та інфантильність.

Важливо відзначити значущість цінностей «свобода» та «незалежність», що може бути пов'язано із готовністю студентів до самостійного життя.

Висновки. Ціннісні орієнтації є складною системою, що визначає поведінку та діяльність людини в цілому, вибір професійної діяльності та будову її мотиваційної сфери. Рівень розвитку системи ціннісних орієнтацій має вплив на якість і ефективність послуг, що надаються психологом, тож метою нашого дослідження було визначення особливостей ціннісних орієнтацій студентів-психологів.

Аналіз отриманих результатів показав, що студенти надають велике значення своєму оточенню, прагнуть визнання, свободи, і, в цілому, готові діяти, аніж думати. В той же час вони не потребують розвитку, сприймаючи процес навчання як засіб структурування часу, що суперечить прагненню визнання та незалежності. Ставлячи широту поглядів, самоконтроль, ефективність у справах, тверду волю і вихованість на останні місця, студенти-психологи показують свій інфантилізм, ригідність та неготовність професійно розвиватися та досягати цілей.

Особливості становлення психологічної компетентності майбутніх фахівців освітньої галузі

Горбань Г.О.

д.психол.н., доцент, професор кафедри психології ЗНУ

Актуальність дослідження. Сучасна освіта розвивається в умовах такої суспільної ситуації, яка характеризується невизначеністю, швидкоплинністю та багатовимірною різноманітністю, а відтак складністю прогнозування майбутнього. Саме це вимагає перебудову цільових конструктів вищої освіти та її спрямованість на формування компетентного фахівця. Тут ми стикаємося з проблемним полем де, з одного боку, є загальна націленість та прагнення до здобуття вищої освіти, а з іншого – зазвичай далекий від реальності образ професійного майбутнього та відсутність певних уявлень про перспективи майбутнього життєвого шляху, побудови професійної кар'єри. Саме складності щодо розв'язання цього протиріччя зумовлюють необхідність розуміння основних психологічних чинників, які впливають на професійне самоздійснення особистості. Отже, виникає необхідність всебічного дослідження проблеми психологічної компетентності майбутніх фахівців задля сформованої готовності ефективно діяти в сучасному світі викликів і змін.

Мета дослідження визначити особливості становлення психологічної компетентності майбутніх фахівців освітньої галузі під час навчання у виші.

Результати теоретичного аналізу проблеми психологічної компетентності майбутніх фахівців дали нам змогу сформулювати такі основні тези.

Ми вважаємо, що під час розробки проблеми становлення психологічної компетентності центральною має бути ідея про визначальну роль суб'єктної позиції особистості майбутнього фахівця. Тут відзначається необхідність створення умов щодо актуалізації його власної свідомої та активної позиції в процесі опанування професією.

Різноманітність й різноманітність підходів до визначення ролі, змісту й специфіки психологічної компетентності особистості професіонала вимагає застосування системного підходу під час аналізу та трактування цього феномену як ключової компетентності сучасної людини. Зазначимо, що сьогодні проводиться значна кількість досліджень в контексті компетентнісного підходу як загальної тенденції освітньої діяльності, а також предметні дослідження психологічної компетентності за різними підходами й трактуванням (О.І. Бондарчук, О.М. Кокун, В.Є. Луньов, Л.М. Мітіна, Л.Е. Орбан-Лембрик, Є.І. Рогов, В.О.

Сластьонін, О.М. Чудакова, Т.М. Щербакова та інші)

Проведений нами наліз сучасних досліджень специфіки професійної діяльності педагога дає змогу відзначити, що діяльність сучасного освітянина пов'язана сьогодні з значущою розумовою й психоемоційною напругою, яка зумовлена несприйнятливими емоційними умовами, що висувують зависокі вимоги до адаптаційно-компенсаторних механізмів організму та особистості, а також з підвищеними соціо-психологічними вимогами. Значні психологічні навантаження, що впливають на індивідуально-психологічні особливості особистості освітян обумовлені: високим рівнем суспільних вимог до результатів діяльності та специфічністю відповідальності за ці результати; значною кількістю конфліктних ситуацій, зумовлених особливостями різноманіття комунікацій; поліфункціональністю, що пов'язана з необхідністю одночасного виконання значної кількості різних функцій і дій за зовнішніх умов, що є мало оптимальними для професійного самоздійснення. Усе це є підставою стверджувати необхідність системної теоретико-методологічної, дослідної та практичної роботи щодо конкретизації змісту та специфіки психологічної компетентності саме на етапі професійної підготовки майбутнього фахівця.

Ще одним напрямом досліджень психологічної компетентності є визначення впливів аутокомпетентності особистості в процесі професійної діяльності освітянина. Її сформованість на думку дослідників дає змогу адекватно оцінити себе як актуального та потенційного партнера освітньої взаємодії, гармонізувати самооцінку та оцінку з боку оточуючих, а також конструювати оптимальні моделі презентації власної суб'єктності в професійній діяльності, реалізовувати ефективний суб'єктивний контроль і активність, спрямованість на саморозвиток і життєтворчість. Визначальну роль тут відіграє сформованість готовності до рефлексії.

Висновки. Психологічна компетентність сьогодні є ключовою компетентністю сучасного фахівця будь-якого профілю. Особливо значущою є її становлення під час навчання майбутніх фахівців саме освітньої галузі. Тут можна визначити два специфічних напрями. По-перше, психологічна компетентність як ядро професійної компетентності з врахуванням особливостей педагогічної діяльності, її значущою розумовою й психоемоційною напругою. По-друге, аутокомпетентність як здатність виявляти суб'єктність власної професійної позиції, усвідомлювати й презентувати свої особистісні смисли, позитивний образ світу, своє професійне і життєве кредо.

Тренінг як засіб формування конфліктостійкості майбутніх психологів

Козич І.В.

*к.пед. н., доцент кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності
Запорізького національного університету*

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства на перший план виходять протиріччя у всіх соціальних сферах. Спостерігається збільшення взаємної неприязні та нетерпимості у суспільстві. Сьогодні конфлікт є значущим явищем, що не можна ігнорувати. Ні колектив, ні особистість не можуть розвиватися безконфліктно, тому необхідною умовою ефективного протікання педагогічного процесу є долання помилкової дилеми конфлікту: уникнення-агресія, за рахунок здобуття вмінь з подолання конфлікту тобто формування конфліктостійкості.

Конфліктостійкість особистості – це здатність протистояти стресовим чинникам, вірно організувати свою поведінку в складних ситуаціях соціальної взаємодії, неконфліктними способами вирішувати проблеми у стосунках із іншими людьми.

Структура конфліктостійкості:

- Емоційний компонент – полягає в умінні людини контролювати свій емоційний стан у перед конфліктних і конфліктних ситуаціях, здатності відкрито виявляти свої емоції без приниження особистості опонента...
- Вольовий – здатність до свідомого контролю і оволодіння собою, терпимості до інших, самовладання і самоконтролю.
- Пізнавальний – стійкість функціонування пізнавальних процесів особистості, цей компонент включає в себе: визначати початок перед конфліктної ситуації, здійснити об'єктивний аналіз причин її виникнення, прогнозувати розвиток конфлікту і можливі наслідки, швидко приймати правильні рішення.
- Мотиваційний – забезпечує адекватність прагнень в конфлікті, їх спрямованість на пошук шляхів розв'язання суперечностей.
- Психомоторний – забезпеч. правильність дій їх чіткість і відповідність ситуації. Полягає у вмінні контролювати своє тіло, міміку, жести, не допускати тремтіння голосу, скутості рухів.

Наявність високого рівня конфліктостійкості у майбутнього психолога забезпечує отримання можливості сучасного та продуктивного вирішення протиріч між людьми..

Метою нашої роботи виступає аналіз змісту та результатів такої сучасної освітньої форми як тренінг формування конфліктостійкості майбутніх психологів, обґрунтування його доцільності застосування в процесі підготовки.

Виклад основного матеріалу. Наукові, методологічні та дидактичні аспекти застосування навчально-розвивального тренінгу в процесі формування ряду компонентів конфліктологічної компетентності особистості відображений у публікаціях цілого ряду науковців :І. Вачкова, Ю.Ємельянова, Т.Зайцевої, Г.Ковальова, О.Кондаурової, С.Макшанова, Л.Петровської, К.Рудестам, О..Ситнікова. В загальному вигляді під соціально-психологічним тренінгом відомий психолог Л.А.Петровська розуміє практику психологічного впливу, що оснований на активних методах групової роботи. При цьому автор підкреслює необхідність використання тренінгів при підготовці фахівців, тому що “тренінг - це система вправ, спрямованих на розвиток здібностей людини, на набуття нею певних професійно необхідних умінь і навичок”. Зміст та етапи тренінгу розв'язання конфліктів та гармонізації міжособистісної взаємодії в складних, конфліктних ситуаціях висвітлені у публікаціях Н.Н.Васил'єва (2002), А.Гольдштейна (2003), А.Єлліса(2007) О.К.Лютової (2003), М.І.Мартиненка (1998), Н.Пезешкіана (2002), Н.П.Петрової (2004), Е.В.Сідоренка (2002) та ін. В них доведено значущість тренінгу, як надзвичайно інтерактивного засобу формуванні та корекції особистості, підкреслено ефективність психолого-педагогічного впливу на учасників тренінгової групи, розвиток їх комунікативних здібностей, вмінь управління агресивно налаштованими громадянами, усвідомлення дієвих механізмів розв'язання конфліктів та формування конфліктологічної компетентності, розвиток мотиваційно-ціннісної сфери, вмінь та навичок медіації (посередництва) професійних конфліктних ситуаціях.

Останніми роками у науково-дослідницькому просторі з'явилися вітчизняні та закордонні публікації присвячені саме конфліктологічним тренінгам. На нашу думку, це пов'язано з зростаючим попитом на подібну науково-методичну літературу. Конфліктологічні дисципліни викладаються вже в переважній більшості ЗВО України, і якщо раніше конфліктологія впроваджувалась у навчальний процес як теоретична дисципліна, то зараз все більше актуалізується її прикладний характер. Саме тому автори нових досліджень роблять акцент на формуванні практичних вмінь, навичок розв'язання та профілактики конфліктів. Конфліктологічний тренінг не тільки інформує його учасників про конфлікт (теоретичний аспект), але й допомагає змінити власний погляд на можливості конфліктів,

відчуті в себе новий простір для комунікації, краще розуміти себе та інших, аналізувати та прогнозувати поведінку, особливо в емоційно насичених ситуаціях.

Таким чином, конфліктостійкість особистості – це не уникнення конфлікту, а обговорення реальної можливості своєчасного і продуктивного вирішення протиріч з іншими людьми. Формування конфліктостійкості майбутнього психолога буде ефективно якщо зміст тренінгу враховує типові конфлікти у діяльності майбутнього психолога.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ СТАРШОКЛАСНИКА

Корнєйчук Т.

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Під час навчання в закладах загальної середньої освіти здійснюється процес формування активної соціальної позиції учня. Сучасна школа має бути орієнтована на створення відповідних умов, застосування прийомів та засобів, які б спонукали учнів до активної самостійної, пізнавальної діяльності. Важливим для розвитку соціальної активності старшокласників є участь в учнівському самоврядуванні, залучення до молодіжних конкурсів, соціальних проєктів, що спонукає формування у старшокласників адекватної самооцінки і активізує формування навичок, що сприятимуть майбутньому професійному самовизначенні. Тому сьогодні є потреба в дослідженні ролі соціальної активності для професійного становлення старшокласника.

Мета дослідження полягає у виявленні ролі соціальної активності для формування адекватних професійних намірів у ході професійного самовизначення старшокласника.

Результат теоретичного аналізу проблеми. Поняття «соціальної активності» старшокласника в науковій літературі трактується по-різному: це риса темпераменту, яка сприяє подоланню перешкод на шляху до мети; це діяльне ставлення особистості до світу; це реалізація у творчій діяльності (М.Левицька, С. Харченко, Б. Левенштайн, Б. Ананьєв, Г. Андрєєва, Л. Божович, Т.Мальковська, Н. Пономарчук, Е. Шофер, І. Кант, А. Адлер, А. Маслоу, Е.Еріксон та інші).

Т. Борисова, С. Керкіс, Л. Кленевська стверджують, що в основі соціальної активності лежать такі якості особистості, як ініціативність, старанність та соціальна відповідальність. Це дозволяє говорити про соціальну активність як інтегровану якість. В. Косоєць у своєму дослідженні розвитку соціальної активності молоді зазначає, що особистість, умови її діяльності, соціальне середовище, не завжди прогнозовані. Це говорить про уміння самостійно приймати рішення, обирати засоби діяльності, працювати над саморозвитком.

Аналіз теоретичних підходів дав змогу виділити такі складові соціальної активності старшокласника: особистісні якості, які показують його самоцінність та індивідуальність; процес діяльності учня – ті зміни, які він вносить у процесі свого навчання, позакласної діяльності, поєднання елементів практичної діяльності зі спілкуванням та пізнанням, а також умови й фактори соціальної ситуації, в якій перебуває старшокласник.

На нашу думку, соціальну активність варто розглядати як саморозвиток свідомості, самодіяльність духовних основ, з одного боку, і як практичну діяльність особистості, спрямовану на зміну навколишньої дійсності, з іншого.

Зростання соціальної активності спостерігається саме в юнацькому віці. Це пов'язане з переходом старшокласників у позицію активного суб'єкта соціальних відносин. Збільшується обсяг соціальних зобов'язань, соціального досвіду, які сприяють ефективності процесу виховання та самовиховання. Відбуваються значні зміни у співвідношенні основних

мотиваційних тенденцій особистості старшокласника, особливо при професійному самовизначенні, інтенсифікується розвиток емоційної та вольової мотиваційної сфери. Виникає потреба у визначенні свого місця у світі професій, прагнення до самоствердження, самореалізації, самовдосконалення. Зміст і механізм формування потреб старшокласника розкривають інтереси, цільові установки, мотивація соціальної активності старшокласника.

Звідси виникає потреба у вивченні інтересів та схильностей старшокласника, дослідженні умов, при яких ці інтереси, схильності перетворюються на дієві мотиви професійного самовизначення.

Актуалізація процесу професійного самовизначення старшокласників пояснюється ще й тим, що саме у старшокласників провідною діяльністю стає навчально-професійна. Школярі направляють зусилля на ті види діяльності, які будуть пов'язані з їх майбутньою професійною діяльністю. Тому потрібно сприяти розширенню і поглибленню знань, умінь, пов'язаних з майбутньою професією.

Висновки. Таким чином, соціальна активність старшокласника розглядається як один з найважливіших чинників їх соціального розвитку. Соціальну активність старшокласники реалізують у соціальній поведінці, свідомій цілеспрямованій діяльності, яка може сприяти професійному самовизначенню.

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кулеша-Любінець М. М.

кандидат психологічних наук,

доцент, доцент кафедри загальної та клінічної психології

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Рубан О. Ю.

магістрантка ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Психічне здоров'я, згідно ВООЗ, це стан благополуччя, при якому людина здатна реалізувати власний потенціал, долати звичайні життєві стреси, продуктивно й плідно працювати, а також робити внесок в життя своєї спільноти. На сьогодні розлади психічного здоров'я входять у першу п'ятірку хвороб людства.

Питаннями збереження психічного здоров'я займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Д. Боуен, Б. С. Братусь, Л. Ф. Бурлачук, О.С. Васильєва, І. І. Галецька, С. Ф. Глузман, В. В. Горбунова, В. В. Гранд, І. В. Дубровіна, М. А. Жукова, Л. М. Карамушка, В. О. Климчук, Н. М. Колотій, І. В. Колтунова, І. Я. Коцан, М. М. Кулеша-Любінець, В. А. Лищук, Л. В. Лушин, О. Г. Малина, М. І. Мушкевич, Л. Г. Перетяцько, М. М. Тесленко, О. О. Хаустова, О. С. Чабан та ін.

На сучасному етапі розвитку нашої держави особливу увагу варто приділяти рівню поінформованості про психічне здоров'я у студентів ЗВО. Адже надмірне нервово-психічне напруження, завищені вимоги до себе, невпевненість у власному майбутньому є тими чинниками, що погіршують стан психічного здоров'я студентської молоді.

Мета дослідження. Здійснити емпіричне дослідження рівня знань студентської молоді про власне психічне здоров'я та його важливість для успішного здорового життя.

Методика та організація дослідження. Вибірка емпіричного дослідження складала 60 студентів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», серед яких: 20 осіб 2-го курсу спеціальності «Середня освіта (історія)», 20 осіб 1-го курсу та 20 студентів 4-го курсу спеціальності «Психологія». Серед опитаних – 9 осіб чоловічої статі і

51 особа жіночої статі. Середній вік досліджуваних – 19 років. Усі опитані проходили дослідження добровільно.

Для досягнення мети дослідження ми використали авторську анкету.

Результати дослідження. Проведене анкетування показало неоднозначне розуміння студентами поняття «психічне здоров'я» та його важливість у житті.

Майбутні вчителі історії охарактеризували психічне здоров'я як : «врівноваженість», «адекватна поведінка», «прийняття себе» та ін. При цьому, 40% опитаних визначили психічне здоров'я як «відсутність психічних розладів». Студенти 1 курсу спеціальності «Психологія» охарактеризували психічне здоров'я як : «рівень психологічного благополуччя», «задовільне емоційне самопочуття», «гармонія із собою», «духовне піднесення» та ін. Психічне здоров'я як «відсутність психічних розладів» визначили лише 27% студентів.

Цікавим виявилася думка студентів 4 курсу спеціальності «Психологія», які охарактеризували «психічне здоров'я» як: «психологічне, соціальне благополуччя», «гармонія із собою», «можливість реалізовувати свої здібності», «прийняття себе» та ін. При цьому, ніхто зі студентів не визначає психічне здоров'я як відсутність психічних розладів, що свідчить про його глибше розуміння у порівнянні з першокурсниками.

Основними способами збереження психічного здоров'я, на думку молоді, є : медитація, спорт, йога, саморозвиток. Проте лише половина опитаних студентів (54%) регулярно займаються спортом.

Дослідження відповідального ставлення до здоров'я, стосунків з оточуючими, задоволення особистісним розвитком, психоемоційної напруги та почуття щастя за десятибальною шкалою показало, що більшість показників знаходяться в межах середнього рівня.

Зокрема, відповідальне ставлення до здоров'я студенти оцінили у межах 6,8-7,3 балів, при чому нижні значення показали студенти 1 курсу. Стосунки з оточуючими студенти оцінили від 7,0 до 7,4, де вищі показники у старшокурсників, що свідчить про розвинені у них комунікативні якості, здатність долати конфліктні ситуації. Задоволення особистісним розвитком опитані оцінили у межах 7,0-7,5, де нижчий рівень відзначили студенти 4 курсу, що може, на нашу думку, свідчити про підвищення рівня домагань у старшокурсників.

Психоемоційну напругу студенти оцінили від 3,7 до 5,0, при чому низький рівень у студентів спеціальності «Середня освіта (історія)». Як показали наші спостереження, студенти досліджуваної групи є більш згуртованими та впевненими у виборі професії, у порівнянні з іншими опитуваними. Таку тезу підтверджує і визначення рівня почуття щастя у студентів: у майбутніх вчителів історії він становить 7,8 на відміну від студентів-психологів 4 курсу, які відзначили власне почуття щастя на рівні 7,2.

Висновки. Як показали результати емпіричного дослідження, студентська молодь не достатньо проінформована про зміст психічного здоров'я. Майбутні психологи 4-го курсу, які пройшли навчання з курсів «Клінічна психологія», «Патопсихологія» та ін., а також практику у лікувально-профілактичних закладах, краще усвідомлюють важливість збереження психічного здоров'я на відміну від першокурсників та студентів інших спеціальностей. Тому важливо в університеті проводити просвітницьку роботу з промоції збереження психічного здоров'я та психологічного благополуччя.

В ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» протягом уже чотирьох років проводиться акція «Тиждень психічного здоров'я», приурочена відзначенню Всесвітнього Дня психічного здоров'я. Студенти та викладачі кафедри загальної та клінічної психології організовують конкурс фотографій «Щасливі миті студентського життя», лекторії для учнів ЗСО, жителів Івано-Франківська. А студенти-волонтери соціального проекту «Лікар Свято» проводять просвітницькі заходи для

маленьких пацієнтів та їх родичів в Обласній дитячій клінічній лікарні.

Перспективами дослідження є визначення психотехнік збереження психічного здоров'я у студентської молоді.

Теоритичний аналіз структури професійної самосвідомості курсанта ВНЗ МВС України

Павлюк О.Г.

аспірантка кафедри психології

Науковий керівник: Губа Н.О.

к.психол.н., доцент

Запорізького національного університету

Актуальність дослідження. Сучасні політичні, соціально-економічні та інтеграційні процеси, а також реформування системи правоохоронних органів, які останніми роками відбуваються на території України, мають вплив на систему вищої освіти, в якій вищі навчальні заклади МВС України посідають особливе місце. Зазначені відомчі заклади, на відміну від багатьох інших цивільних вишів, не просто забезпечують процес теоретичного навчання фахівців, а щоденно здійснюють кропітку роботу з практичної підготовки правоохоронців. Головною метою ВНЗ МВС України стає необхідність максимально наблизити процес навчання і виховання курсантів до потреб часу, підготувати фахівця, що поєднує в собі широку фундаментальну наукову підготовку з глибокими усесторонніми знаннями конкретної спеціальності, переконаного у необхідності ефективного і відповідального служіння, усвідомлюючого своє призначення та роль у системі МВС України.

Курсантові необхідно знати себе, свої здібності та можливості, вміти співвідносити і адекватно оцінювати їх у відповідності з тими вимогами, які пред'являє до нього його майбутня спеціальність, мати адекватний рівень вимог, щоб скласти реалістичні плани своєї навчальної і майбутньої професійної діяльності, вибудувувати оптимальні міжособистісні відносини у соціумі. Особливу роль у досягненні цих цілей грає рівень розвитку професійної самосвідомості.

Мета дослідження: теоритичний аналіз структури професійної самосвідомості курсанта ВНЗ МВС.

Результати теоретичного дослідження. Вітчизняні дослідники (Є. Васильєва; В.Н. Козієв; Л.М. Мітіна) і деякі зарубіжні психологи (Т. Макклапаред, М. Кун) вважають, що професійна самовідомість - це складне особистісне утворення, що виступає як сполучна ланка між особистістю та діяльністю, що дозволяє в процесі свого формування досягати оптимального результату, як в особистісному зростанні, так і в професійній діяльності.

Спираючись на думку вчених (В.Д. Брагіна, Б.Д. Паригін, С.В. Москаленко, Е.А. Клімов, П.А. Шавір, Л.М. Мітіна), основним етапом формування професійної самосвідомості майбутнього фахівця вважається період отримання знань у вищому навчальному закладі. Упродовж навчання особистість майбутніх фахівців постійно розвивається і змінюється, при цьому навчальна діяльність має професійне, фахове спрямування і становить собою цілеспрямований процес, мета якого полягає у розвитку професійних якостей і прагненні до професійної самореалізації. Формою прояву професійної самосвідомості є усвідомлення майбутніми фахівцями своїх нахилів, інтересів, здібностей та рівня професійної готовності.

Аналіз різних підходів до вивчення структури професійної самосвідомості дає змогу визначити основні її компоненти:

1. Психологічний компонент: психологічні особливості особистості, що визначають її здатність і готовність до професійної діяльності, природні здібності, задатки, риси характеру особистості, що зумовлюють її професійні можливості, інтереси і схильності, професійну придатність.

2. Гносеологічний (когнітивний, інтелектуальний) компонент: включає в себе знання, вміння і навички, необхідні для успішної професійної діяльності. Центральним елементом професійної структури особистості стає професійне мислення, фундаментом якого є загальна інтелектуальна підготовка особистості.

3. Аксиологічний (ціннісний) компонент: в нього включені норми, ідеали і цінності, засвоєння вимог професійної моралі, самооцінка як механізм саморегуляції професійної діяльності.

4. Емоційно-вольовий компонент: в нього включено комплекс «переживання професії», усвідомлення особистістю свого професійного обов'язку, почуття відповідальності за результати професійної діяльності, а також професійна спрямованість особистості, що включає в себе уявлення про необхідні професійні якості, мотиви і цілі професійної праці.

Висновки: сформованість професійної самовідомості курсанта ВНЗ МВС залежить від рівня розвитку психологічного, гносеологічного, аксіологічного та емоційно-вольового компонентів особистості. Сформованість професійної самовідомості є істотною умовою готовності фахівця до певної професійної діяльності, становлення професійної самовідомості відображає процес формування особистості професіонала. Зміст професійної свідомості включає в себе систему усвідомлених професійно-необхідних знань про цілі, засоби професійної діяльності. В процесі навчання у вищому навчальному закладі майбутні фахівці набувають певні якості і навички необхідні для виконання професійних обов'язків, а саме: уміння здійснювати діяльність на високому професійному рівні в незвичайних умовах та ситуаціях; навчаються вирішувати складні професійні завдання; засвоюють нові знання і технології.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ В МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ

Пінчук Л.О.

*магістрант кафедри психології
Запорізького національного університету*

Науковий керівник: Шевченко Н.Ф.

д. психол. н., професор

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Якісне медичне обслуговування населення завжди було і буде актуальною проблемою в будь-якій країні світу. Проникнення в сферу медичного обслуговування передових технологій, широке використання новітньої техніки, а також застосування ефективних принципів управління настійно вимагають врахування особистісних чинників як в процесі професійної підготовки, так і протягом усього професійного шляху суб'єкта лікарської діяльності. Саме фахівець а галузі медицини, керуючись унікальним багажем своїх професійних навичок, умінь, знань, особистісних якостей і стратегій, є провідною ланкою процесу лікування. Для ефективного виконання своїх професійних функцій медичний працівник повинен володіти не тільки кваліфікацією і досвідом, а й певними особистісними особливостями (позитивним ставленням до себе як фахівця та професійної

спільноти, стійким прагненням до успішної професійної самореалізації, добре розвиненим соціальним і емоційним видами інтелекту, емпатією, стресостійкістю тощо), а також усвідомлювати смислотвірні мотиви своєї професійної діяльності. Зазначене вимагає звернення до категорії «Я-концепція» медичних працівників.

Науковцями вивчалися особливості становлення Я-концепції на етапі професійної самореалізації особистості (Б.Г. Ананьєв, Є.О. Клімов, О.М. Кокун, Н. В. Кузьміна, Ю. П. Поварьонков, Л.Б. Шнейдер). Предметом дослідження також були особливості становлення професійної «Я-концепції» майбутніх юристів (Р.В. Каламаж, П. В. Макаренко), психологів (А.С. Борисюк, Н.Ф. Шевченко), педагогів (Л.В. Долинська, В.І. Юрченко). М. І. Попіль досліджено розвиток професійної ідентичності майбутніх медсестер. К.Ю. Ушакова вивчала психологічні чинники становлення професійної Я-концепції у студентів медичних коледжів.

Мета дослідження – висвітлити результати теоретичного аналізу проблеми формування професійної Я-концепції в майбутніх медичних працівників середньої ланки.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Феномен «Я-концепція» особистості був в епіцентрі наукового інтересу багатьох зарубіжних і вітчизняних психологів. Його різні аспекти цікавили Р. Бернса, М.Й. Боришевського, І.С. Булах, В. Джеймса, І.С. Кона, С.Д. Максименка, Дж. Міда, Р.В. Павелківа, К. Роджерса, Л.М. Співак, ВВ. Століна, Т.С. Сущинську, П. Р. Чамату та ін. Я-концепція особистості є продуктом її самосвідомості, зокрема самопізнання, самосприймання, самооцінювання та самоствавлення. Змістове наповнення Я-концепції значною мірою залежить від саморозуміння особистості, що здійснюється на основі її життєвого досвіду, який пов'язаний із подіями минулого, а також – від уявлень особистості про її теперішнє та майбутнє.

Формування професійної Я-концепції майбутнього медичного працівника значною мірою залежить від специфіки професійної діяльності. Відповідно до спеціалізації (медичні сестри, акушерки, фельдшера, лаборанти, зубні техніки), медичні працівники середньої ланки здатні забезпечувати різні функції в сфері медицини, які спрямовані на вирішення наявних і потенційних проблем у здоров'ї пацієнтів.

Ефективність професійної діяльності медичних працівників передбачає високий рівень розвитку певних професійних та особистісних якостей (компетентність, відповідальність, дисциплінованість тощо), які розвиваються у набуттям досвіду в процесі виконання фахової діяльності. Водночас, у медичних працівників середньої ланки можна спостерігати поєднання високо розвинутих професійних якостей із низько розвинутими особистісними (І.Я. Губенко, О.Т. Шевченко; Н.М. Касевич, І.О. Петряшев, В. В. Сліпченко). Тому украй важливим для них має бути прагнення до самопізнання і самовдосконалення й освіченість.

Професійна «Я-концепція» майбутніх фахівців у галузі медицини виступає складним інтегрованим утворенням, до якого належить низка уявлень і ставлень особистості до себе як до майбутнього медичного працівника, що зумовлюють вплив на саморегуляцію поведінки у професійній сфері. Професійна Я-концепція майбутніх медичних працівників містить такі компоненти (К.Ю. Ушакова): 1) когнітивний – уявлення студентів про себе як фахівця у галузі медицини, що презентовані образом «Я – фахівець у галузі медицини»; 2) емоційно-оцінний – їх професійна самооцінка і професійне самоствавлення до себе як фахівця у медичній сфері; 3) поведінковий – саморегуляція і самоконтроль у професійній діяльності.

Процес становлення професійної Я-концепції майбутніх фахівців медичної галузі тісно пов'язаний із розвитком системи цінностей особистості, зокрема, тих, що стосуються професійної діяльності та спільноти. Значний вплив на формування професійної Я-концепції студентів впродовж навчання мають: рівень їх самоідентифікації з обраною професією; розвинута професійна свідомість (наявність знань про обрану професію, професійно-

значущі якості, критерії професіоналізму, професійну етику); психологічна готовність до майбутньої професійної діяльності; ставлення до професійної діяльності та спільноти; задоволення обраною професією; соціально заданий образ фахівця.

Висновки. Професійна Я-концепція майбутнього медичного працівника є важливим складником його загальної Я-концепції та виступає основою його професійного саморозвитку. Всебічне вивчення особливостей Я-концепції та розробка практичних засобів її гармонійного формування дозволить привести в дію великі резерви підвищення ефективності праці медичних працівників, тобто повніше використовувати людський фактор в охороні здоров'я.

Психологічні особливості мотивації студентів у процесі навчання у ВНЗ

Позднякова Вікторія

*студентка 2 курсу освітнього ступеня магістр
фак-ту соціальної педагогіки та психології ЗНУ*

Наук. керівник: Скрипаченко Т.В.

кандидат психологічних наук, доцент

Актуальність дослідження та теоретико-методологічне обґрунтування проблеми

Освіта відіграє величезну роль в житті кожної людини. Освіченість зумовлює не тільки сам вид діяльності, яким займатиметься людина, але і його престижність. Якісно отримані студентами знання допоможуть в майбутньому досягти бажаних результатів і цілей у професійній діяльності.

Багато авторів висловлюють думку, що залишається маловивченою специфіка прояву соціальних установок особистості в різних видах діяльності, а також відбувається невиправдане змішання поняття «соціальна установка» з такими категоріями як «ціннісна орієнтація», «соціальний стереотип» та іншими. З огляду на це можна стверджувати, що чітке визначення даних понять, чітке розуміння їх специфіки та місця у вивченні механізму саморегуляції людської діяльності має не тільки неабияке теоретичне, але й велике практичне значення.

Мета нашого дослідження: дослідити взаємозв'язок соціально-психологічних установок та мотивації студентів у процесі навчання у ВНЗ.

Результати теоретичного аналізу проблеми Поведінка особистості детермінована установками в мотиваційно-потребнісній сфері, а тому їх чітке визначення є дуже важливим для прогнозування поведінки студента в тій чи іншій ситуації. По суті, ніяка ефективна соціально-педагогічна взаємодія зі студентом неможлива без урахування особливостей його мотивації. За абсолютно однаковими вчинками, діями студентів можуть стояти зовсім різні причини, тобто спонукальні джерела цих дій, їх мотивація може бути різною.

Навчання сьогодні – це засіб підготовки до майбутньої діяльності. Проте відбуваються певні зміни в мотиваційній структурі студентів, зокрема згасання пізнавального мотиву та активізація мотиву досягнення мети. Друге за значимістю місце належить мотиву саморозвитку (розвиток волі, цілеспрямованості, розширення кругозору та інші).

Основні зміни, які відбуваються у мотивації навчання, обумовлено в першу чергу змістовною трансформацією самої навчальної діяльності: від провідної діяльності пізнання на перших курсах до навчально-професійної діяльності на випускних курсах. На початку навчання у вузі студент повинен “перестати” бути школярем, а до його закінчення –

студентом, тобто навчальна діяльність повинна трансформуватися у професійну з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей, дій, засобів, предметів і результатів.

Мотивація відіграє вирішальну роль у навчальній діяльності. Від сили і структури мотивації значною мірою залежать навчальна активність студентів і їх успішність. При досить високому рівні розвитку навчальної мотивації вона може компенсувати брак спеціальних здібностей особистості або знань, навичок і умінь. Це говорить нам про те, що без певної мотивації студент не може досягти успіху у навчанні, для одних мотивацією навчання є отримання стипендії, досягання професійних якостей у навчанні, мати гарний статус у колективі, а для інших мотивами є комунікативні потреби, престиж майбутньої професії чи суспільне значення, яке можна буде отримати після закінчення навчання.

Висновки Студент приходить в університет, керований багатьма соціально-психологічними установками, але саме по собі отримання теоретичних знань і практичних умінь не завжди є головним джерелом мотивації для студентів. Тому проблема розвитку мотивації є надзвичайно актуальною і значущою. З іншого боку – це визначається значним зростанням зацікавленості людей у реалізації інтелектуального, особистісного і творчого потенціалу людини як найважливіших джерел її досягнень, які є основою прогресивного розвитку сучасного високотехнологічного суспільства.

Неформальна освіта дорослих у США та Канаді: теорія та практика

Пономаренко О.В.

к.пед.н., доцент,

декан факультету соціальної педагогіки та психології

Запорізький національний університет

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Зміни, які відбуваються у сучасному світі, а саме збільшення вікового цензу населення, перенасичення ринків праці особами жіночої статі, часті кар'єрні зміни в житті особистості, що зумовлені вимогами часу і досягненнями науки і техніки, наявність вільного часу та зростання доходів населення не оминули США та Канаду. Вони привели до змін в освіті, виникнення її нових напрямів, видів і шляхів запровадження. Освіту розглядають не лише як підготовку до продуктивного дорослого життя. Це тривала життєва необхідність як для особистісного, так і для соціального добробуту. Роль освіти для дорослих у цьому тривалому процесі навчання впродовж усього життя зростає відповідно до змін у суспільстві та вимог часу.

Досвід безперервної громадянської освіти успішно використовується в багатьох розвинутих країнах світу. Зокрема, у США і Канаді її забезпечують різноманітні громадські і неформальні організації, які навчають дорослих демократії і активної участі в побудові та забезпеченні її основ.

Одним із видів освіти впродовж життя є неформальна освіта. Неформальна освіта не є ні альтернативою, ні простим доповненням або продовженням традиційної освіти, ні тим більше поширенням традиційної освіти на всю тривалість життя людини. Неформальна освіта – це якісно нове явище в соціальній та освітній практиці, що має свій зміст та базується на власних адекватних принципах, виконує певні функції і по-новому розв'язує чимало старих завдань (О. Василенко, 2016)

Ідеї неформальної освіти отримали теоретичне обґрунтування в роботах таких зарубіжних вчених як Р. Барт, Ф. Кумбс, Г. Коль, Д. Свіфт, Дж. Дьюї, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.

Мета дослідження – розглянути особливості неформальної освіти дорослих у США і Канаді.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Тема неформальної освіти дорослих з кожним роком стає все більш актуальною. В багатьох країнах розробляються національні стратегії і державні програми розвитку неформальної освіти дорослих.

Неформальна освіта дорослих відіграє ключову роль у процесі функціонування ринку праці, вирішення питання нестачі кваліфікованих кадрів у секторах, що розвиваються, підтримки економічного відновлення в цілому, а також сприяє професійній і географічній мобільності населення (О.Паращук, 2012). Одним з основних завдань неформального навчання дорослих вважають підвищення конкурентоспроможності та професійної мобільності громадян та соціальний захист у трудовій сфері шляхом надання їм різноманітних освітніх послуг з урахуванням потреб роботодавців і прогнозів розвитку ринку праці (Н.Баранов, 2003). Отже, економічна функція неформальної освіти дорослих полягає в підвищенні індивідуальної компетентності і професійної кваліфікації дорослої людини та пов'язаного з цим покращенні якості роботи, можливостей на ринку праці, координації соціальної та просторової мобільності (Е.Кузьмич, 2002).

У цілому, неформальна освіта розглядається як організована, структурована та цілеспрямована навчальна діяльність, що здійснюється за межами закладів традиційної формальної освіти, спрямована на задоволення різноманітних освітніх потреб людини. Неформальна освіта є важливою складовою Концепції неперервного навчання, дає змогу дорослій людині набувати знання, уміння й навички, формувати погляди й адаптуватися до постійних змін у соціальному середовищі, компенсувати недоліки і суперечності традиційної освіти, формує здатності до подальшого психологічного, особистісного та соціального розвитку людини. Цей вид освіти призначений для всіх вікових категорій населення, розрахований на мотивованих користувачів і не передбачає нормативного оцінювання результатів засвоєння навчальних програм і легалізованих дипломів, а в плануванні програм беруть участь ті, хто навчається. Такі програми не вимагають попереднього навчання, відзначаються широкою різноманітністю, наприклад, оволодіння другою мовою, набуття умінь розв'язання конфліктів, формування лідерських рис, програми психолого-педагогічного спрямування (О.Василенко, 2016).

Т. Мухлаєва, посилаючись на дані Європейської асоціації освіти дорослих, підкреслює особливості сучасного трактування неформальної освіти. З позицій цього визначення звучання терміна набуває нового забарвлення. Під неформальною освітою мається на увазі «спеціально організована діяльність по сприянню процесу, в рамках якого люди можуть свідомо розвиватися як особистості, самостійно спиратися на свої власні можливості в соціальних відносинах і діяльності за допомогою підвищення рівня знань і розуміння; співвіднесення власних думок і почуттів з думками і почуттями інших людей; розвитку умінь і способів їх вираження» (Т. Мухлаєва, 2010).

Таке розуміння терміна конкретизує, що неформальна освіта включає будь-яке навчання, спрямоване досягнення вільно обраної мети, яка враховує соціальний аспект: «неформальне навчання покриває практично всі дії, не направлені на отримання диплома або визнаного свідоцтва про закінчення, що відбуваються за рамками інституціоналізованого, запланованого шкільним або професійним навчанням контексту» (Т. Мухлаєва, 2010).

На початку XXI століття неформальна освіта дорослих забезпечує фахівців додатковими знаннями, які не були здобуті в межах формальної освіти, що слугує ефективним засобом підвищення рівня конкурентоспроможності фахівців.

Особливого успіху в розробленні та втіленні ідей неформальної освіти і навчання дорослих досягли країни Північної Америки, зокрема США і Канада. Для цих розвинутих

країн світу всі нині існуючі форми освіти дорослих, формальна та неформальна, інформальна стали характерною тенденцією розвитку демократичного суспільства, одним із найважливіших чинників економічного і соціальнокультурного прогресу.

На розвиток системи неформальної освіти дорослих у США та Канаді вплинула теорія трансформативного навчання Дж. Мезіроу та його послідовників, що вважається одним із головних напрямків у загальному розвитку теорій навчання дорослих. Ця теорія розроблялася переважно представниками США, і намагалася дати відповіді на виклики швидкоплинної сучасності і кризи в розвитку глобального суспільства. Згідно цієї теорії, оскільки світ перманентно трансформується, то освіта має адекватно трансформувати індивіда, тобто бути трансформативною освітою. В умовах постійної мінливості вона має супроводжувати індивіда протягом усього його життя і сприяти його позитивній індивідуалізації й автономізації. Така вимога усвідомлена у постіндустріальних демократичних країнах як життєво важлива потреба не лише окремого індивіда, а й суспільства в цілому (Н. Горук, 2010).

У розвинених країнах прийняті і успішно реалізуються закони, що регламентують сферу освіти дорослого населення. У США, наприклад, введені освітні програми з підготовки до виходу на пенсію і підвищення кваліфікації співробітників старших віків. У США та Канаді діють закони про сприяння освіті літніх людей з метою поліпшення їх добробуту, організації дозвілля, забезпечення доступу до інформації. Міжнародні організації навчання літніх людей використовують лекції, семінари з групами за інтересами, наприклад, з психології та філософії життя, групи самонавчання, групи взаємодопомоги, екскурсії.

Н. Павлик зазначає, що дослідники освітньої системи США характеризують її як особливу внаслідок невтручання держави у процеси та результати навчання. Оскільки це є однією з характерологічних особливостей неформального навчання, то у системі освіти США складно диференціювати неформальну та формальну форми організації навчально-виховної діяльності. Водночас відзначається високий рівень індивідуалізації навчання, врахування потреб та інтересів тих, хто навчається, використання інтерактивних педагогічних методів (Н. Павлик, 2016).

Одним із напрямів неформальної освіти дорослих у США є освіта про права людини. Вона є децентралізованою, забезпечується організаціями, котрі працюють над подоланням безграмотності населення щодо своїх прав і свобод. Всесвітня декларація прав людини, прийнята 1948 року Організацією Об'єднаних Націй, стала керівним документом для вивчення і забезпечення соціальних та економічних свобод громадян країни.

Численні релігійні організації США спрямовують свою діяльність на забезпечення освіти населення щодо їхніх прав. Це, зокрема, Комітет унітарної універсалістської служби (The Unitarian Universalist Service Committee), котрий створив посібник і розробив навчальну програму про права жінок та гендерну справедливість – «Gender Justice: Women's Human Rights are Human Rights» (автори Елізабет Фішер та Лінда Грей МакКей); Католицька конференція в Огайо (The Catholic Conference of Ohio), що розробила серію навчальних посібників для дорослих і молоді про смертельні вироки; а університет Сока (Soka University), буддистський заклад у Каліфорнії, проводить регулярні конференції для населення та тему прав і свобод людини (Н. Горук, 2006).

У дослідженні неформальної освіти США та Канади можна виокремити два напрямки організації неформального навчання: просвітницький (поширення знань, інформації, компетенцій) і реформістський (зміна соціальних явищ та поліпшення життєвого рівня населення).

Висновки. Досвід США і Канади свідчить, що освіта впродовж життя є інноваційним двигуном розвитку як суспільства, так і держави в цілому завдяки таким її якостям, як динамічність, інноваційність, орієнтованість на перспективу, що повною мірою виявляється в неформальній освіті.

Таким чином, встановлено, що в усіх розвинених країнах Європи та Америки, зокрема США та Канаді, неформальна освіта дорослих є однією з ключових складових концепції освіти впродовж усього життя. Основна освіта, яка виступає в формі загальної масової, необхідної й обов'язкової для кожного члена суспільства, все більше потребує доповнення видами і формами навчання, які відповідають широким освітнім потребам населення у зв'язку зі складною ситуацією на ринку праці (особливо в період кризи) і особистісними потребами громадян, які мають стійку тенденцію до зростання. Тому поступово відбувається перехід до багатополарної системи, заснованої на балансі інтересів держави, різних соціальних груп і індивідуумів. Сучасна складна система освіти дорослих характеризується збільшенням і розширенням програм неформальної освіти, спрямованих як на професійний, так і особистісний розвиток населення всіх вікових і соціальних груп.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ОБРАЗУ «Я» МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СФЕРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НА ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Співак Д. В.

*аспірант кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

Актуальність дослідження з теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми.

На сучасному етапі розвитку українського освітнього простору особливої актуальності набуває проблема професійної підготовки фахівця з високим рівнем професійної компетентності, розвинутою професійною самосвідомістю, позитивним ставленням до себе як майбутнього фахівця і до професійної спільноти, стійким прагненням до самовдосконалення та успішної професійної самореалізації. В умовах невинних трансформаційних процесів суспільно-політичної та соціально-економічної сфер держави зростає необхідність надання соціальних послуг її громадянам із метою поліпшення чи відновлення їх життєдіяльності. Окреслену необхідність, що передбачає проведення соціальними працівниками ряду психологічних, реабілітаційних й інших заходів, задекларовано у державному законі «Про соціальні послуги». Тому дослідження розвитку професійного образу «Я» майбутніх соціальних працівників на етапі професійної підготовки є нагальним завданням вітчизняної психологічної науки і практики.

За результатами аналізу останніх наукових досліджень і публікацій встановлено, що вітчизняні психологи вивчали окремі аспекти проблеми розвитку професійної самосвідомості майбутніх фахівців сфери соціальної роботи впродовж їх професійної підготовки у закладах вищої освіти. А саме – динаміку та психологічні чинники розвитку відповідальності (О. П. Патинок, 2008), професійної «Я-концепції» (Н. М. Бамбурак, 2010), професійної ідентичності (Д. В. Співак, 2016) і професійної самооцінки (Д. В. Співак, 2018) майбутніх соціальних працівників на етапі професійного навчання. Проте питання сучасних психологічних технологій розвитку професійної самосвідомості майбутніх соціальних працівників упродовж їх професійного навчання вітчизняні психологи не досліджували.

Мета дослідження: охарактеризувати основну психологічну технологію розвитку образу «Я» майбутнього фахівця сфери соціальної роботи на етапі професійної підготовки.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Найефективнішою технологією

розвитку професійного образу «Я» майбутніх соціальних працівників упродовж професійної підготовки вважаємо психологічний супровід цього процесу. Такий супровід, що виступає інтегративною технологією, може систематично використовуватися впродовж професійної підготовки студентів для інтенсифікації розвитку і наповнення позитивним змістом їх професійного образу «Я». Ефективності застосування цієї технології будуть сприяти спеціально створені психологічні та педагогічні умови, що важливі для професійного самопізнання і саморозвитку майбутніх соціальних працівників. На сучасному етапі становлення освіти в країні студентів закладів вищої освіти необхідно розглядати, як її об'єктів і суб'єктів.

Психологічний супровід розвитку професійного образу «Я» майбутніх соціальних працівників упродовж етапу професійної підготовки може інтегрувати різні техніки. А саме – прес-конференції, дискусії, вправи тощо на теми, що стосуються розширення обсягу знань студентів про фахівця соціальної сфери, особливості його професійної діяльності, важливі особистісні якості як фахівця, про їх реальні та ідеальні уявлення про себе як майбутнього соціального працівника тощо.

Висновки. Систематичне застосування психологічного супроводу на етапі професійної підготовки сприятиме інтенсифікації розвитку професійного образу «Я» майбутніх соціальних працівників. Розробка і перевірка ефективності розробленого психологічного супроводу розвитку професійного образу «Я» майбутніх фахівців сфери соціальної роботи впродовж їх навчання у закладах вищої освіти буде предметом наших подальших наукових пошуків.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗРОБКИ ЕФЕКТИВНОГО ІНТЕНСИВНОГО КУРСУ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З УРАХУВАННЯМ ДИНАМІКИ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ КОГНІТИВНИХ ТА ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЛЮДЕЙ З ФЛЕГМАТИЧНИМ ТИПОМ ТЕМПЕРАМЕНТУ

Станкевич К. Ю.

*студентка освітньо-кваліфікаційного рівня магістр ЗНУ
за спеціальністю 053- психологія*

Актуальність теми. В сучасному світі важко переоцінити можливість швидкого опанування іноземної мови. Найбільш затребуваним у світі, і в Україні зокрема, є знання англійської мови. В липні 2019 році Міністерство освіти і науки прийняло нову концепцію розвитку англійської мови в університетах країни. Документ передбачає володіння англійською мовою на рівні не менше B1 при надходженні і B2 - під час випуску. Проте діючі шкільні програми, нажаль, не враховують сучасні досягнення психологічної науки в області методів ефективного навчання в цілому, і в області вивчення психологічних особливостей когнітивних процесів людей з різними видами темпераменту. Альтернативою шкільному курсу англійської мови все частіше стають приватні авторські інтенсивні курси. Однак і вони здебільшого орієнтовані на людей зі швидкою динамікою протікання психічних процесів, що характерно для людей із холеричним та сангвінічним темпераментом. В таких умовах люди з флегматичним типом темпераменту залишаються із питанням вивчення англійської мови сам на сам. І вирішальним у досягненні успіхів у вивченні англійської в даному випадку стають тільки вольові якості особистості. В той час, як люди холерики та сангвініки починають сприйматися як більш розумні, чи більш везучі. Подібне бачення ситуації може сприяти по меншій мірі зниженню мотивації до вивчення англійської, а в крайньому випадку сприятиме породженню низки необґрунтованих комплексів щодо власних когнітивних та інтелектуальних можливостей.

Отже, **метою дослідження** є встановлення перспектив розробки ефективного

інтенсивного курсу вивчення англійської мови з урахуванням динаміки та особливостей когнітивних та психічних процесів людей з флегматичним типом темпераменту.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Поняття темпераменту визначається як вроджена стійка властивість людської психіки, одна з найважливіших структурних одиниць психодинамічної організації психічної діяльності, що визначає реакцію людини на інших людей та на події, що з нею відбуваються. Темперамент є індивідуальною особливістю динаміки (інтенсивності, швидкості, емоційного забарвлення) психічних процесів та станів. [Українська мала енциклопедія: 16 кн.: у 8 т. / проф. Є. Онацький. — Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. — Буенос-Айрес, 1966]. Темперамент характеризує динамічність особистості, але від нього не залежить її спрямованість, моральні якості, переконання, зацікавлення, розумові задатки й здібності. [Небиліцин В. Д. Темперамент. // Психологія індивідуальних відмінностей. Тексти. / За ред. Ю. Б. Гіппенрейтер, В. Я. Романова. — М.: Видавництво МГУ, 1982. — С. 153–159.]

Найвідомішою і найбільш використовуваною класифікацією типів темпераментів на сьогодні є класифікація Гіппократа, яка виділяє чотири основні типи темпераменту: холерик, сангвінік, флегматик та меланхолік. Опис цієї класифікації є широко розповсюджений в друкованих джерелах та мережі Інтернет, як в наукових текстах так і в публіцистичних. Пізніше вже у ХХ столітті вітчизняним вченим І. П. Павловим було доведено, що фізіологічною основою темпераменту є тип вищої нервової діяльності, що визначається співвідношенням основних властивостей нервової системи: сили, врівноваженості та рухливості процесів збудження та гальмування, що протікають в нервовій системі. Павлови виділив чотири типи вищої нервової діяльності, тобто певних комплексів основних властивостей нервових процесів, які він співвідніс з типами темпераменту по Гіппократу. Так сильний, врівноважений тип, але з інертними нервовими процесами відповідає флегматичному типу темпераменту.

Тема психології у вивченні іноземних мов також актуальна для науковців вже довгий час. Так у 1967 році було видано збірку статей «Психологія в навчанні іноземних мов» (видавництво «Просвіта», Москва). В наукових доробках педагогічної психології широко висвітлена тема методичних рекомендацій викладачам щодо особливостей навчання дітей шкільного віку з різними видами темпераменту. Педагогами та психологами відзначається, що у флегматиків відзначається низький рівень продуктивності вербальної пам'яті, середній та низький об'єм короткочасної пам'яті. Слід зазначити, що маючи фізіологічну основу, тип темпераменту є незмінним впродовж життя. Тому такі рекомендації ре втрачають свої актуальності і в питанні навчання дорослих.

В журналі «Сучасна наука: актуальні проблеми теорії і практики. Серія: Пізнання» (Видавництво «Наукові технології», Москва) №12(87), 2018 рік, с. 61–65 авторами Лисютіною О. Г., Коготковою С. С. опубліковано дослідження «Вплив темпераменту на засвоєння матеріалу в процесі навчання іноземної мови», за результатами якого встановлено ефективність диференційного підходу за типом темпераменту при навчанні англійської мови. Практична порада за результатами дослідження – для підвищення ефективності викладання студентам нелінгвістичних спеціальностей варто враховувати психологічні особливості учнів при поділі на мовні групи.

Висновки. Аналіз психологічної та педагогічної літератури підтверджує, що сучасні існує тісний взаємозв'язок між типом темпераменту та особливостями когнітивних та психічних процесів при засвоєнні англійської мови. Також відзначається недостатня інтеграція досягнень психологічної науки в існуючих програмах вивчення англійської мови. Отже є достатня наукова база та нагальна потреба в розробці навчальних програм, які б враховували особливості темпераменту учнів, зокрема учнів з флегматичним темпераментом.

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНИХ УСТАНОВОК СТУДЕНТІВ

Стрюкова Ю.В.

старший викладач НУ «Запорізька політехніка»

Актуальність дослідження. У сучасній науковій психології особливої актуальності набуває проблема дослідження професійних установок. Поняття «професійна установка» не є досконало вивченим, проте досить зрозумілою є необхідність розуміння його для сучасної науки. Розуміння змісту професійних установок, починаючи з навчальних етапів становлення в певній професії, надасть змогу отримувати більш компетентних спеціалістів, готових до сумлінної праці на благо суспільству.

Ця проблема має важливе евристичне значення, адже передбачає розв'язання актуальних для сучасної соціально-психологічної та психолого-управлінської науки та практики завдань, визначає потребу психологічної науки в соціально-психологічному аналізі установок поведінки та діяльності молоді під час навчання у вищому навчальному закладі.

Ми, в своєму дослідженні пов'язуємо поняття професійної відповідальності з соціальними установками. Поняття соціальної установки вже має масштабну наукову розробленість. Термін установка ввів Д. Н. Узнадзе, також установку розглядали такі автори як: У. Томас, Ф. Знанецкий, Р. Олпорт, М. Сміт, Д. Майерс, Л.Є.Орбан-Лембрик та ін.

Проте дуже мало науковців звертались до дослідження установок як невід'ємної частини професійного розвитку та соціалізації (Скрипкіна Н.В., Кондаков І.М, Варфоломеева Т.П.). Адже становлення професійних установок відбувається саме в контексті професійної спрямованості. Проблема формування професійних установок, в світлі вивчення професійного самовизначення особистості, досліджувалась великою кількістю науковців, серед яких можна виділити розробки Л.Божович, Є.Зеєра, Є.Клімова, І.Кондакова, Т.Кудрявцева, А.Маркової.

Мета дослідження: емпіричне вивчення соціально-психологічних особливостей професійних установок студентів.

Методика та організація дослідження. Для дослідження соціально-психологічних особливостей професійних установок студентів ми використовували методику «Шкала зрілості професійних установок» (Дж.О.Крайтс) у модифікації І.М. Кондакова. Вибірку склали студенти молодших (перших) та старших (четвертих та п'ятих) курсів. У дослідженні особливостей відповідальності студентів взяли участь 311 осіб – юнаків і дівчат у віці від 16 до 23 років, студентів Запорізького національного технічного університету та Запорізького національного університету. Серед опитаних було 90 студентів, які навчаються за технічними спеціальностями, пов'язаними з машинобудуванням, 101 – студентів гуманітарних спеціальностей, та 120 студентів-психологів, з яких 54 студенти ЗНУ, а 66 осіб – студенти ЗНТУ. Студенти психологи, досліджувались як представники і гуманітарної і природної науки.

Результати дослідження: ми виявили відмінність по шкалі «Залежність у професійному виборі» в студентів технічних спеціальностей. Тобто залежність в професійному виборі більшою мірою проявлена в студентів технічних спеціальностей молодших курсів (4,2). Старшокурсники ж (3,3) демонструють більшу незалежність та автономію прийняття рішень, за іншими спеціальностями спостерігається така ж сама тенденція, але вона виражена незначною мірою. Більшість опитаних мають низькі значення за шкалою «Нерішучість у професійному виборі» (лише 8% опитаних набрали за цією шкалою більше 5ти балів), яка об'єднує висловлювання, що характеризуються почуттям нерішучості, невпевненості, труднощами з початком діяльності, відсутністю чітких уявлень і

критеріїв, що стосуються професійного розвитку, поганою інформованістю про світ професій.

За шкалою «Раціоналізм професійного вибору», результати досліджуваних розподілилися із зрушенням до високих значень, 74,9% набрали більше 4-х балів, що характеризується ґрунтовністю, раціоналізмом, розсудливістю, готовністю діяти за планом, після ґрунтовних роздумів, низьким рівнем імпульсивності.

За шкалою «Оптимізм щодо професійного майбутнього» також більшість досліджуваних (69,8%) набрали високі бали. Високі показники за цією ознакою пов'язані з ідеалізацією, «юнацьким максималізмом», почуттям «обраності», з відчуттям, що абсолютно всі проблеми можуть бути вирішені, характеризуються внутрішньою впевненістю в успіху.

«Високу самооцінку» визначено у 76,2% досліджених студентів. Досліджуваних, які продемонстрували високі результати за зазначеним показником, можна охарактеризувати завищеною самооцінкою, вірою у свої сили і здібності, надмірною довірою своєму суб'єктивному враженню, завзятістю і готовністю до подолання труднощів, орієнтацією на престижність професії.

Високі результати за шкалою «Залежність у професійному виборі» отримали 29,3% досліджуваних. Більшість студентів, які брали участь у дослідженні мають саме незалежний професійний вибір.

Висновки. В результаті проведення емпіричного дослідження професійних установок студентів нам вдалося прослідкувати професійні установки студентів, ми виявили, що більшості опитаних нами студентів притаманні наступні професійні установки: рішучість та раціоналізм у професійному виборі, оптимізм щодо професійного майбутнього, висока самооцінка та незалежність у професійному виборі. Таким чином нам вдалося дослідити соціально-психологічні особливості професійних установок студентів, такі як особливості професійного вибору, оптимізм щодо професійного майбутнього, самооцінка, та професійна компетентність.

ДУАЛЬНА ФОРМА ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Турбар Т.В.

*к.пед.н., викладач кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності
Запорізький національний університет*

Актуальність дослідження. Характерною особливістю сучасної системи вищої освіти України є наявність суперечностей між запитами суспільства до підвищення рівня сформованості професійних компетентностей фахівців та реальними результатами навчання. За таких умов особливої уваги потребує вирішення питання забезпечення якісної практичної підготовки майбутніх фахівців, які будуть конкурентноспроможними на ринку праці. Одним із напрямів вирішення цієї проблеми є впровадження дуальної форми здобуття освіти, яка забезпечить готовність випускників закладів вищої освіти до професійної діяльності в реальних умовах.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні можливостей дуальної форми здобуття вищої освіти для підвищення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Сучасні євроінтеграційні процеси в системі професійної підготовки фахівців переорієтовують освітню діяльність на моделі вищої освіти, які ефективно функціонують в Європі. Серед таких моделей, враховуючи

окреслені проблеми в системі вищої освіти, особливої уваги потребує дуальна форма здобуття освіти, яка була започаткована у Німеччині та на сьогоднішній день забезпечує успішну підготовку кваліфікованих фахівців в інших розвинених країнах світу.

Дуальна освіта визначається як спосіб організації освітнього процесу, характерною особливістю якого є оволодіння здобувачами освіти освітньою програмою на підприємствах, установах, організаціях шляхом практичного навчання під керівництвом фахівців-практиків. Ця форма здобуття освіти передбачає поєднання теоретичного навчання з навчанням на робочих місцях, що забезпечує зв'язок вищої освіти й ринку праці та побудову взаємодії між закладом освіти, роботодавцем та здобувачем освіти на рівноправних засадах. Здобуття вищої освіти на цій основі розглядається як поєднання формальної та неформальної освіти, отриманої на потенційному робочому місці.

Професійна компетентність випускника закладу вищої освіти передбачає динамічну комбінацію знань, умінь, навичок та особистісних якостей, що визначають здатність фахівця ефективно здійснювати професійну діяльність. Дуальна форма здобуття вищої освіти забезпечує процес оптимального засвоєння студентами теоретичних знань (оскільки основою діяльності людини не залежно від фаху є наявність ґрунтовної теоретичної підготовки), формування умінь та навичок, які в подальшому мають бути реалізовані у професійній діяльності. Варто зазначити, що дуальна освіта не виключає теоретичного навчання, а лише змінює пропорції між теоретичною та практичною складовою в сторону збільшення ваги останньої.

Перевагами дуальної форми здобуття освіти ми вважаємо її можливості для забезпечення максимального наближення майбутнього фахівця до реальних, сучасних умов роботи та набуття ним навичок, необхідних для подальшого працевлаштування завдяки формуванню специфічних професійних компетентностей.

Висновки. Таким чином, проведений теоретичний аналіз, дає можливість стверджувати, що дуальна форма здобуття вищої освіти забезпечує зв'язок ринку праці, виробництва, освіти та науки, що сприяє підвищенню рівня професійних компетентностей здобувачів освіти та гарантує динамічність освітньої системи, мобільність випускників та їх успішну професійну адаптацію за короткий час. Для масового впровадження дуальної форми здобуття вищої освіти необхідними є розробка дієвої нормативно-правової бази (наразі це лише Концепція дуальної освіти), освітніх програм, внесення змін до навчальних планів та розробка механізму атестації здобувачів дуальної освіти.

СПРИЙНЯТТЯ РЕФОРМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ МІСТА ЗАПОРІЖЖА

Іщук О. В.

доцент кафедри психології

Запорізького національного університету,

кандидат психологічних наук

Харченко В. Е.

Запорізький національний університет, магістр

Актуальність дослідження. Дослідження ставлення педагогічних працівників до реформи загальної середньої освіти є актуальним, оскільки реформа безпосередньо впливає на робітників сфери освіти. Опитування педагогічних робітників дозволить виявити їх ставлення до змін, які відбуваються, а також збільшити кількість анкетувань серед освітян з метою демократизації суспільства. Раніше проводилось опитування освітян щодо

реформи освіти Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» у травні-червні 2018 року та у червні 2019 року. Особливість даного анкетування в формулюванні питань та їх доповненні.

Мета дослідження. Метою дослідження є порівняння декларованої реформи з фактичним її станом.

Методика та організація дослідження. Дослідження проводилось серед працівників закладів загальної середньої освіти в м. Запоріжжя способом добровільного анонімного анкетування. Вибірка складала 30 осіб різних закладів освіти. Всього було запропоновано 8 питань.

Питання, які були поставлені респондентам:

1. Яке Ваше ставлення до реформи загальної середньої освіти?
2. Назвіть, будь ласка, на Вашу думку, позитивні наслідки реформи освіти.
3. Назвіть, будь ласка, на Вашу думку, негативні наслідки реформи освіти.
4. Що, на Вашу думку, варто змінити (додати, скасувати) в реформі загальної середньої освіти?
5. Чи потребує, на Вашу думку, змін Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)? Якщо так, то напишіть, будь ласка, яких саме.
6. Із якими труднощами Ви стикаєтесь найчастіше під час впровадження реформи загальної середньої освіти?
7. Чи задовольняє Вас заробітна плата? Чи задоволені Ви темпом росту зарплат в закладах освіти?
8. Чи знаєте Ви свої посадові права та обов'язки?

Результати дослідження. На запитання, що стосувалось ставлення до реформи в цілому респонденти відповіли так: позитивно оцінили – 60%, нейтрально – 20%, негативно – 20%.

Серед позитивних наслідків реформи було названо: створення умов для саморозвитку, вдосконалення своїх навичок – 73%, збільшення і покращення матеріально-технічної бази – 17%, всебічний розвиток дитини – 10%.

Негативними наслідками респонденти вважають: недостатнє фінансування – 50%, неготовність школи до змін – 10%, стимул до конкуренції в отриманні оцінок, відсутність поваги до вчителя – 10%, зниження рівня освіти – 10%, зменшення ролі вчителя – 10%, перевантаженість вчителів – 7%, життя учнями «віртуальним світом» – 3%.

Серед змін, які хотіли б бачити респонденти було названо: зменшення навантаження – 31%, додавання предметів, які дійсно допомагатимуть по життю – 10%, залишення дітей, що погано вчаться на другий рік – 3%, зміна реформи початкової школи - 10%, встановити максимальну кількість учнів в класі 20 дітей - 10%, можливість вступу за конкурсом – 10%, відмовились відповідати – 23%, втілення більш ефективного зворотного зв'язку – 3%.

На запитання, чи потребує змін Закон України про протидію булінгу відповіді розподілились так: потребує змін – 63%. Серед змін, які потребує Закон, на думку педагогічних працівників, це відповідальність батьків-учасників булінгу за цькування та посилення захисту вчителів. Не потребує – 20%, не відповіли – 17%.

На запитання, з якими труднощами стикаються педагогічні працівники під час впровадження реформи освіти було надано такі відповіді: відсутність мотивації до навчання – 37%, недостатність дидактичного матеріалу – 17%, грубе ставлення до вчителів зі сторони батьків – 13%, недофінансування – 10%, неорганізованість – 7%, велика наповнюваність учнів у класі – 3%, велика кількість паперової роботи – 3%, без труднощів – 10%.

На запитання, чи задовольняє заробітна плата працівників закладів загальної середньої освіти респонденти відповіли так: незадоволені – 80%, задоволені – 20%.

На запитання, чи знають свої права та обов'язки педагоги дали такі відповіді: знають свої права та обов'язки – 84%, не знають своїх прав – 13%, не знають прав, але знають обов'язки – 3%.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що реформа педагогічними працівниками в цілому сприймається добре, проте існує багато аспектів і в процесі впровадження реформи, і у вже прийнятих ініціативах, які педагоги сприймають як негативні. Ці фактори важливо враховувати при реформуванні загальної середньої освіти, адже задекларована реформа передбачає покращення умов не тільки для здобувачів освіти, а й для надавачів освітніх послуг. Нівелювання пропозицій щодо змін, які потребує реформа, призводить до зниження продуктивності праці працівниками освіти та відтоку кадрів із закладів загальної середньої освіти. Подібні анкетування допомагають отримати зворотній зв'язок від педагогів, що є позитивною характеристикою демократизації суспільства.

ОСОБЛИВОСТІ ГРУП ВЗАЄМОПІДТРИМКИ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ПСИХОТРАВМІВНІ ПОДІЇ

Байдарова О.О.

*к.психол.н., доцент кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Події, які відбувалися в столиці протягом 2013-2014 рр., анексія Криму Російською Федерацією та збройна агресія підтримуваних Росією сепаратистських сил на сході України, що тривають вже понад п'ять років, - були і досі залишаються чинниками травмивного досвіду для тисяч людей в Україні. До переліку традиційних небезпек, що загрожують життю людей – індивідуальних злочинних посягань, природніх і техногенних катастроф – додалися збройний конфлікт та надзвичайні ситуації, пов'язані із воєнними діями. Медіависвітлення таких подій здатне завдати медіатравму, коли глядачі, котрі не мали безпосередньої загрози життю, отримують психічне перевантаження і виявляють симптоми, характерні для травматичних стресів: збудження, інтрузії, ізоляцію, психосоматичні і когнітивні реакції. Тож проблеми надання психосоціальної допомоги населенню як під час, так і після екстремальних ситуацій є, як ніколи раніше, актуальними. Наукове вивчення вітчизняного досвіду роботи груп, що будуються на засадах взаємної допомоги і підтримки, лише розпочинається, при цьому окремої уваги потребують питання специфіки роботи груп взаємопідтримки осіб, які пережили травмивні події.

Метою дослідження є обґрунтувати доцільність використання груп взаємопідтримки у роботі з особами, які пережили травмивні події, та розкрити особливості їх функціонування.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Травмивні події є надзвичайними не тому, що вони трапляються зрідка, а радше тому, що вони перевантажують звичні стратегії пристосування людини до життя (Дж. Герман). Звернення до інструментів роботи в умовах надзвичайних ситуацій, що належать до другого та третього рівня психосоціальних інтервенцій – підтримки громади та сім'ї, а також цільової неспеціалізованої підтримки – відповідає принципам підходу «резилієнс», що прийшов на зміну травма-орієнтованому підходу. В рамках останнього дослідники з медичної, екстремальної та кризової психології з кінця 80-х рр. ХХ ст. розвивали теорію посттравматичного розладу та поняття психічної травми (психотравми). Окрім проблем психологічного характеру, надзвичайні ситуації спричиняють або посилюють широке коло соціальних проблем. Водночас у багатьох людей спостерігається психологічна пружність (резильєнтність), тобто здатність відносно добре реагувати і діяти в складних ситуаціях. Чим раніше постраждала людина зможе відчути себе в безпеці та отримати підтримку, тим міцнішою буде її опірність травмивному впливу та зменшується вірогідність розвитку у неї посттравматичних стресових розладів. З кінця 1990-х рр. в науковому обігу з'явилося поняття «колективна травма», що є результатом культурної трансформації індивідуальних страждань (Дж. Александер), а також поняття «посттравматичне зростання» (Р.Тедескі, Л.Калхун). Це дало новий поштовх у дослідженнях з психології катастроф, вивченні постраждалих спільнот та перегляду поглядів на моделі, методи, інструменти підтримки людей, які пережили травмивні події.

Традиційна психологічна практика з орієнтацією на подолання індивідуальних проблем людини виявила свої обмеження в умовах масового запиту на психологічну допомогу, що з'явився в Україні від осіб, які пережили екстремальні події, при цьому часто

умовно, або й фактично перебували з різних боків барикад чи фронту. Для багатьох фахівців це стало не лише професійним, а й особистісним викликом, що знижував їх готовність працювати з постраждалими. У відповідь на актуальний запит почали виникати групи само-/взаємодопомоги, взаємопідтримки. Однак серед практиків – соціальних працівників, психологів – спостерігається неоднозначне ставлення до них: від уникнення такої форми роботи з людьми, які зазнали травмивного досвіду, на основі переконання, що усі вони потребують допомоги вузькоспеціалізованих фахівців (психотерапевтів, психіатрів), до безмежної віри в ефективність самокерованих груп у вирішенні будь-яких питань, що їх торкаються.

Загальна мета груп само-/взаємодопомоги – допомога кожного учасника групи самому собі, перебуваючи в колі людей з аналогічними проблемами та обставинами життя, завдяки обміну думками чи новою корисною інформацією, емоційній взаємопідтримці, формуванню й аналізу нових поведінкових навичок і вмій тощо. В основі роботи груп взаємопідтримки осіб, які пережили травмивні події, є допомога, передусім, у психологічному «опрацюванні» екстремального досвіду. Причиною, яка спонукає людей об'єднуватися у такі групи, є негативні, важкі переживання, які дестабілізують, дезорганізують людину, заважають її нормальному життю (якщо подія вже завершилась), або мінімально прийнятному рівню функціонування (навіть якщо сама екстремальна подія продовжує тривати). Для осіб, які пережили психотравмивні події, група є середовищем зцілення, відновлення, здобуття влади над життям та побудови нових зв'язків. Самостійне, без участі фахівця, створення групи само-/взаємодопомоги постраждалими є радше винятком, найчастіше вони трансформуються з груп підтримки. Крім того, вони можуть об'єднувати людей з безпосереднім досвідом участі у подіях надзвичайного характеру, їхніх близьких, а також осіб, які зазнали медіатравми. В залежності від характеру події, а також того, скільки часу минуло від неї і на якому етапі проживання травми перебувають учасники групи, її цілі можуть змінюватися. Так само змінюватимуться цілі конкретних зустрічей, однак вони завжди пов'язані із переживанням ситуації. Урахування динаміки колективної травми – короткотривалого (ургентного), довготривалого (відкладеного) та трансгенераційного інтервалів, які взаємодіють і накладаються, – також є важливим для розуміння динаміки груп.

Висновки. Якщо при створенні та веденні груп взаємопідтримки осіб, які пережили психотравмивні події, враховуються особливості їх функціонування та забезпечуються відповідні умови (безпечний простір для переживання та рефлексії), вони стають для таких людей найбільш доступним, прийнятним і ефективним способом пережити травмивні події і уникнути патологічних наслідків, запобігти розвитку розладів поведінки та психосоматичних розладів.

ВПЛИВ СТРЕСУ НА ПОЯВУ ПСИХОСОМАТИЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

Грандт В.В.

к.психол.н., доцент, кафедри психології ЗНУ

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Сучасні експериментально-психологічні, клініко-фізіологічні, біохімічні та цитологічні дослідження встановили вплив стресових ситуацій на особливості патогенезу, перебігу і терапії психосоматичних захворювань. В межах даних досліджень з'явилася велика кількість окремих напрямків вивчення психосоматичної патології, наприклад, стрес й адаптаційні реакції, стрес і стресові пошкодження, стрес-фактори і картина їх суб'єктивного

переживання і т.д.

Тому, **метою даного дослідження** є аналіз особливостей впливу стресу на появу психосоматичних захворювань .

Результати теоретичного аналізу проблеми. Стрес, за Г. Сельє, це неспецифічна відповідь організму на будь-яку пред'явлену йому вимогу. Не будь-яка вимога середовища викликає стрес, а лише та, що оцінюється як загроза, яка порушує адаптацію, контроль, перешкоджає самоактуалізації. П. Фресс пропонує називати стресом особливий вид емоціогенних ситуацій, а саме, ситуацій, що повторюється, або хронічні, в результаті дії яких можуть з'явитися порушення адаптації і як наслідок психосоматичні захворювання.

До психосоматичних захворювань відносять ті порушення здоров'я, етіопатогенез яких – істинна соматизація переживань, тобто соматизація без психологічного захисту, коли, захищаючи душевну рівновагу, порушується фізичне здоров'я. Незвичайна імпульсація, що надходить з внутрішніх органів в ЦНС, посилює ці відчуття, що в кінцевому рахунку призводить до формування патологічного стану. Таким чином, негативні емоції вісцерального походження як би підкріплюються особистісними реакціями таких хворих на той чи інший симптом або стан організму в цілому. Повторення психотравмуючих впливів астенизує нервову систему, кора стає більш чутливою до зовнішніх впливів і інтероцептивних сигналів, що може призвести до появи виражених соматичних відчуттів, які можуть бути викликані не тільки психогенним впливом як таким, а й будь-яким незначним порушенням діяльності внутрішніх органів і навіть патологічним сприйняттям їх нормальної роботи.

Для більш делального розуміння впливу психогенних факторів на появу психосоматичних захворювань більш детально розглянемо проблему стресу. Стресори класифікуються за: типом життєвих подій або за типом труднощів (фінансові, службові, міжособистісні, пов'язані зі здоров'ям, зі смертю близького і т.п.); за інтенсивністю (гострі, середні, помірні); за величиною втрат або загрози; за тривалістю (хронічні, короткострокові); за ступенем керованості подій (контрольовані, неконтрольовані); за рівнем впливу (макро- і мікростресори та ін.).

Г. Сельє виділяє три основні стадії розвитку стресу: перша стадія – аларм-стадія, або стадія тривоги; друга стадія – стадія резистентності, або опору; третя стадія – стадія виснаження.

На першій стадії відбувається мобілізація адаптаційних ресурсів організму, людина перебуває у стані напруженості і настороженості. Саме на цій стадії розвитку стресу можуть з'явитися психосоматичні прояви, починаючи з психосоматичних реакцій, закінчуючи хворобами, у випадках, коли цих ресурсів недостатньо для опанування стресової ситуації.

Якщо стресогенний фактор дуже сильний або продовжує свою дію, то настає стадія резистентності, яка характеризується практично повним зникненням ознак тривоги, рівень опірності організму значно вищий, ніж звичайно. На цій стадії здійснюється збалансоване витрачання адаптаційних ресурсів. Якщо стресогенний чинник є надзвичайно сильним або ж діє тривалий час, розвивається стадія виснаження.

На стадії виснаження енергія вичерпана, фізіологічні та психологічні захисти організму виявляються зламаними і знову з'являються ознаки тривоги. На відміну від першої стадії, коли стресовий стан організму веде до розкриття адаптаційних резервів і ресурсів, стан на третій стадії більше схоже на «заклик про допомогу» і на цій стадії може статися загострення психосоматичних проявів або саме захворювання, а також ймовірність його переходу у статус хронічного.

Окрім етапів розвитку стресу можна виділити індивідуально-психологічні особливості особистості, які впливають на стиль реагування на стресову ситуацію і як результат на появу психосоматичних захворювань. Одна й та сама людина здатна виявляти різні стани, так, психолог О. Мікшік виділив різні межі «міцності» поведінки людини у критичних ситуаціях:

- один тип особистості на соціально-психологічному рівні зберігає фізичну і психічну мобілізованість, але зраджує своїм життєвим принципам і настановам;
- інший тип «ламається» на психічному рівні (втрачає силу волі, здатність думати, приймати рішення і т. ін.);
- третій – «розпадається» вже на фізіологічному рівні (занурюється в сон від перевтоми, перестає реагувати на навколишнє середовище) і можуть з'явитися різного роду психосоматичні порушення і навіть захворювання.

Висновки. Отже, життя людини не можливе без стресу, але від того як вона на нього реагує залежатиме стан не тільки психологічного, а й фізичного здоров'я. Так, низький рівень адаптаційних резервів, вузький спектр стратегій опанування зі стресовими ситуаціями; індивідуально-психологічні особливості; негативний досвід опанування стресових ситуацій і т.д. Всі ці чинники можуть призвести до появи та розвитку психосоматичних захворювань. Вивчення даних чинників потребують подальших клініко-психологічних досліджень даної проблематики, а також представляють собою можливості для психокорекційної роботи.

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ У ВИРІШЕННІ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Коцило Д.О.

магістр кафедри психології Запорізького національного університету

Актуальність дослідження. Згідно статистичних даних РАЦСів України, за останні 5 років кількість розлучень перевищила кількість укладених шлюбів за той самий період. Це пов'язано з деградацією суспільства, втратою людством сімейних цінностей.

Відсутність гармонії в особистих стосунках, конфлікти між чоловіком і дружиною деструктивно впливають на усі сфери життя людини. Особистість більше не відчуває себе частиною сім'ї, в неї виникає почуття самотності. Відсутність позитивного прикладу подружнього життя батьків, відсутність повних сімей, де є мати і батько, які можуть передати досвід або допомогти у вирішенні конфліктів, робить сімейного медіатора майже єдиною надією на збереження інституту сім'ї.

У зв'язку з тим, що медіація розвивалася переважно за кордоном, її дослідженням займалися переважно зарубіжні вчені: Х. Бесемер, Х. Бродаль, Л. Фуллер, Р. Буш, Ф. Глазл, Х. Зер, Ч. Каррас, Ч. Ліксон, М. Райт, Т. Глейсер, Ч. Мур та інші.

Питаннями сімейних конфліктів займалися такі вчені як, В.А. Сисенко, І.С. Голода, Н.Г. Юркевича, Н.В. Гришина, А.Г. Шмельов, А.Я. Анцупов, А.І. Шипілов. З досліджень вітчизняних науковців, що стосуються медіації, можна виділити роботи М. С. Іванової, А. Литвинова, Л. Паркінсона, Н. Гордійчук.

Метою нашої роботи є дослідження процесу медіації та вдосконалення одного з її важливих етапів – етапу пошуку альтернативних рішень.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Ефективність сімейної медіації, була доведена ще наприкінці ХХ століття науковцями США, Англії та Канади. В основу технології медіації були покладені знання конфліктології та психології комунікації. Вона передбачає виконання сторонами послідовних кроків, які дозволяють перейти від протистояння до співробітництва, від образ до пошуку взаємовигідних рішень.

Розв'язання сімейних конфліктів завдяки сімейній медіації, як мирного урегулювання конфліктів за допомогою третьої нейтральної сторони, має певні переваги у порівнянні з психологічним консультуванням або судовим розглядом справи. Сімейна медіація – це достатньо простий процес, який не потребує глибоких особистісних змін її

учасників або занурення у їхню підсвідомість, що може бути характерним для психологічного консультування. Також ця процедура достатньо гнучка і може врахувати особливості учасників, їхні потреби, що може бути неможливим при судовому втручанні. До того ж, на думку О. Тищенко, формальність судової процедури також знижує результативність примирення. Саме тому сімейна медіація є так званою «швидкою допомогою» під час конфліктів.

Дослідниками детально розроблена і досліджена процедура медіації, описані її етапи, принципи, види, особистісні якості медіатора.

Так, наприклад, процедура медіації передбачає чотири етапи: початкова фаза (або відкриття), прояснення проблеми і розв'язання конфлікту, пошук альтернативних рішень та підписання договору.

Під час медіації ведучий не нав'язує свого рішення, навіть якщо воно здається йому очевидним. Подружжя повинне знайти власні рішення. Головна вимога до них – вони повинні влаштовувати обох партнерів.

Також медіатор не вирішує, яка сторона права, яка винувата. Він не досліджує поведінку сторін в минулому, а пропонує знайти прийнятне рішення, беручи до уваги інтереси сторін та їхні плани на майбутнє.

Проте під час процедури медіації також нерідкі випадки, коли сторони не погоджуються або не повністю погоджуються з рішеннями іншої сторони. В цьому разі медіатор може зробити перерву, нагадати учасникам про важливий принцип медіації, а саме, про щире бажання вирішити конфлікт, і запропонувати ще одну зустріч.

Зворотній зв'язок від українських практиків-медіаторів показує, що у більшості випадків така стратегія підвищує шанси на вирішення конфлікту, проте з усіх правил бувають виключення – «людський фактор» залишає шанси на «тупиковий варіант», коли учасники все ж таки не погоджуються з рішеннями один одного. Як результат цього – накопичення у медіатора певної кількості «незавершених медіацій», що зовсім не сприяє вирішенню конфліктів та відновленню інституту сім'ї. Таким чином, ми бачимо потребу у вдосконаленні медіаційного процесу на етапі вироблення учасниками рішень, з одного боку, та вдосконалення обмежених психологічних інструментів які використовує медіатор.

Звернення до наукових робіт російського вченого О.Г.Торсунова наштовхнула нас на думку про вдосконалення цієї прогалини у процедурі медіації. Ми пропонуємо у випадку, коли подружжя не погоджується із рішеннями один одного, звернутися до методу «прецеденту» та розглянути можливі варіанти розв'язання ситуації.

Метод «прецеденту», як правило, використовується у судовому процесі у західних країнах (зокрема, у Великобританії) та спрямований на ознайомлення з найбільш вдалим вирішенням конфлікту у схожих ситуаціях.

При цьому медіатор пропонує подружжю зробити перерву та ознайомитися із можливими варіантами, наприклад, у текстовому вигляді. Це може бути невелика брошура, яка детально описує подібні ситуації з досвіду роботи інших медіаторів, а також із досвіду великих просвітників людства. У брошурі також буде викладено найбільш позитивні та конструктивні варіанти їх вирішення. При цьому не буде порушуватися важливе правило медіації – медіатор нічого не буде радити подружжю, рішення залишиться за ними.

На думку О.Г.Торсунова, мотивація людини на вищі гуманітарні цінності через лекції, літературу, позитивний приклад та мудрість людей, в яких сформовані вищі людські якості (чесність, відповідальність, повага до людей тощо), може суттєво вплинути на життя людини та налаштувати її на більш глибоке розуміння дійсності. Тому ми вважаємо можливим використати цей спосіб через надання учасникам медіації такого позитивного прикладу. На нашу думку, у випадку «тупиковості ситуації» це розширить їхні уявлення про можливі рішення, налаштує їх на позитивний лад, надасть натхнення.

Висновки. Таким чином, ми проаналізували феномен медіації, визначили її особливості, окреслили кордони її вивченості. Спираючись на наукові роботи у цій сфері, ми описали її етапи та визначили важливість такого етапу медіації як етапу пошуку альтернативних рішень. Ми побачили, що практики у цій сфері не завжди можуть досягти стовідсоткових результатів у процесі медіації на цьому етапі. А це може негативно відбитися на житті окремих людей і інституту сім'ї в цілому. Дослідження нами цієї проблеми наштовхнуло нас на ідею можливості застосування на даному етапі медіації методу «прецеденту», що може позитивно вплинути на її результати. Проте ця ідея потребує подальшого ретельного вивчення: чи дійсно вона є ефективною на практиці.

ПРОВОКАТИВНА ТЕРАПІЯ В УСУНЕННІ ПАНІЧНИХ АТАК

Ластовляк А. В.

*Магістр психології, практикуючий психолог
Запорізького Правобережного Професіонального ліцею*

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. В даний час запит панічних атак до психологів стає все більш актуальним, так як клієнт стикається з відчуттям, якого раніше не зустрічав і не розумів. Причина ж даних відчуттів може брати початок від будь яких обставин. Наприклад, це після інсультний стан, коли людина доходить до висновку що це може відбутись знов, і починає боятися всіх можливих подразників, або ж чоловік-дружина, які зіткнулися з питаннями, побутового життя, атмосфера якого виявилось сильнішими за них, так само це трапляється на тлі постійних подразників таких як тиск з боку батьків, колег, власного начальника і загальної негативної оцінки суспільства при тих чи інших обставинах. Дані відчуття описуються такими словами «- я відчуваю страх, я не розумію звідки він виходить, не розумію, як з ним боротися, і мені від цього дуже погано». В першу чергу слід дати точне визначення панічної атаки.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Енциклопедичний словник з психології та педагогіки дає таке визначення, панічна атака – нетривалий (в межах 20 – 30 хвилин, але може бути і більше), гостро і несподівано виникаючий напад безпредметного і вкрай інтенсивного страху (точніше тривоги), не пов'язаного з ситуацією об'єктивної загрози або якимись певними обставинами.

Таким чином можна судити про інтенсивність переживань. Є безліч методик, в психологічному вченні які безумовно допомагають вирівняти і збалансувати відчуття клієнта, приводячи його до нормального життя, в якому він перебував раніше. Але при цьому є значна вірогідність рецидиву. Безумовно, робота психолога в більшій мірі має на увазі позбавлення людини від даних відчуттів, робота ж професійного психолога, буде мати на увазі закріплення стану клієнта, який досяг певних успіхів. У даній статті буде розглянута методика «провокативної терапії» в роботі з панічними атаками.

Для початку розберемося що таке провокація.

Провокація – це умисний виклик обмеженню мислення, напад в якомусь сенсі, це внесення безладу в установлений порядок діалогу між терапевтом і пацієнтом.

Таким чином подальша реакція організму буде заснована на стимуляції і мобілізації ресурсів для усунення безпосередньої провокації. Для прикладу можна взяти дитину, яка перший раз обпеклася. Першочергове реакція - це безумовно стимуляція мислення, яка фіксує думку «це не можна чіпати, це робить боляче» але якщо ж розібратися краще, то наступна думка буде виглядати наступним чином. «Це завдало мені біль, отже я розумію,

що все що схоже на дану річ також небезпечно, я повинен бути уважний що б не допустити повторного болю». Цілком зрозуміло, що мозок дитини не зможе вибудувати ланцюжок даних умовиводів. Але на рівні рефлексів і несвідомих реакцій, його тіло підключає ресурси, які стимулюють його свідомість для запобігання подібних помилок. Реакція на провокацію ззовні, опік свого роду спровокував дитини розуміння звідки йде небезпека, і що потрібно робити що б її уникнути.

Принцип провокативної терапії, має подібну логіку і Френк Фарреллі давав їй таке визначення.

- Основою методу провокативної терапії є визнання клієнта нормальною людиною, а не безвольного істотою в "клітці" власних ілюзій, страхів і комплексів.

Візьмемо попередній приклад, про який було сказано раніше, Припустимо що чоловік-жінка почав(ла) відчувати панічні атаки на тлі постійного переживання що його партнер перестав його цінувати через постійні побутові проблеми. На тлі даного переживання під безпосереднім керівництвом самого клієнта починається створюватися підґрунтя для розвитку панічних атак, які його або її супроводжують певну частку часу.

При якісній роботі психолога, причину ПА цілком можна буде визначити, але для закріплення ментального здоров'я клієнта, потрібно використовувати методи, які будуть мати довгостроковий ефект, один з яких і може бути провокативною психотерапією. Таким чином, потрібно підвести клієнта до реального усвідомлення ситуації, не приховувати від нього все те що може допомогти прийти до його усвідомлення проблеми, а навпаки, дати йому максимально все, що може допомогти в цьому, паралельно стимулюючи емоційну віддачу, виводячи клієнта на новий рівень емоційного усвідомлення. Один з плюсів даного методу, також послужить руйнування очікувань клієнта, так як в частоті випадків, клієнт шукає не рішення, а можливість виговоритися, таким чином продовжити свій спосіб життя далі. Різниця може бути тільки в тому, що він буде використовувати психолога як «жилетку що б поплакатися» або ж віддасть перевагу діяти самостійно. Провокативний аспект - може приносити користь, як мінімум з тієї причини, що велика ймовірність підключити в людині бажання «виклику», ніхто не хоче визнавати свої внутрішні нездатності до чогось, Людина може шукати виправдання, або ж геть буде відмовлятися працювати в цьому напрямку, але в обох випадках вона з мінімальною долею вірогідності визнає «не здатність» контролювати своє життя і буде виправдовувати свій стан - несправедливістю цього світу. Провокація ж, повертає його до того стану в якому він вперше обпікся, змушує його стимулювати мислення таким чином, щоб запобігти повторній появі болю.

Висновки. В даному випадку важливо враховувати стиль подачі даного методу, так як помилки будуть вкрай дорого обходитися для психолога, зберігаючи ж правильну атмосферу консультування, і використовуючи головний інструмент згідно Френку Фарреллі – гумор. Ми зможемо досягти нового рівня розуміння для клієнта, і наділити його здатністю справлятися зі своїм страхом самостійно.

КРИТИЧНИЙ ОГЛЯД КЛАСИЧНИХ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ ПІДХОДІВ

Мотуз С. С.

*студент 3 курсу, спеціальності «Психологія»
факультету соціальної педагогіки та психології
Запорізького національного університету*

Актуальність дослідження. Психотерапія стала однією з найпопулярніших тем у суспільній свідомості, однак професійне співтовариство влаштовано так, що необхідно

враховувати інтереси численних шкіл, напрямів, підходів. Всі ці «підрозділи» довгий час знаходяться в стані жорсткої та інтенсивної конкуренції. Поява кожного нового методу пов'язана з критикою в області світоглядних уявлень, але ніяк не в області ефективності пропонованого нового методу.

Мета дослідження: розкрити особливості найбільш відомих психотерапевтичних шкіл, доводячи їх схожі погляди на психічне здоров'я клієнта.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Коли мова йде про методологію теорії, то протиріччя безлічі шкіл стають наявними. Але, якщо поглянути на психотерапію з точки зору підсумкового результату для клієнта, то протиріччя виявляються вже не такими явним. Наприклад, проаналізуємо найбільш популярні школи і порівняємо критерії за якими видно ефективність терапевтичних сесій.

1. Психоаналіз. Ціллю терапії – є визначення існування несвідомих психічних процесів, мотивів людської поведінки і розвитку. Дослідження ефективності психоаналізу можливо через зіставлення результатів з цілями.

Ефективність терапії може проявлятися в усуненні симптому, внутрішній зміні як потенціалу особистісного зростання і звільнення від впливу несвідомого матеріалу, яке може бути досягнуто через його усвідомлення.

2. Гештальт-терапія. Метою гештальт-терапії є створення і зміцнення цілісного образу особистості клієнта. Ефективністю терапії можуть вважатися: усвідомлення перерваних актуальних потреб, реалізація можливостей і прагнень, відновлення процесів саморегуляції.

3. Когнітивно-поведінкова терапія. Метою КПТ є звільнення клієнта від стереотипів і упереджених уявлень, які позбавляють його свободи вибору і підштовхують діяти за шаблоном. Метод дозволяє при необхідності коректувати неусвідомлені, «автоматичні» когнітивні висновки пацієнта. Ефективністю терапії прийнято вважати придбані навички у вирішенні проблем і знаходженні виходу з проблемних ситуацій, які раніше здавалися йому непереборними, при цьому він коригує і переосмислює свої рішення.

4. Психодрама. Метою психодрами є діагностика та корекція емоційних реакцій, їх усунення, відпрацювання соціальних перцепцій і поглиблення самопізнання. Ефективністю терапії прийнято вважати досягнення катарсису, як спосіб звільнення стримуваних емоцій, інсайту, як результату розуміння клієнтом своєї проблеми і навчання, в якому досягається поліпшене розуміння себе та інших людей.

5. Екзистенційна терапія. Даний вид терапії присвячує себе осмисленню цілей, намірів людини і її загального ставлення до життя. Мета – допомогти людям в розбудові та посиленні їх здатності відповідати вимогам життя. Ефективність визначається в набутті клієнтом сенсу свого власного життя, усвідомленням особистісної свободи і відповідальності, а також відкрити свій потенціал як особистості в повноцінному спілкуванні.

Всі перераховані вище підходи мають ідентичну підсумкову мету і схожі критерії ефективності терапії, як результат взаємодії терапевта з клієнтом. Це – усвідомлення клієнтом будь-якої своєї потреби, проблеми або ситуації і, як наслідок, його зростання над цими стресогенними факторами та надбання клієнтом загартованості.

Кожен з підходів має шанс виявитися ефективним в конкретній ситуації через елемент навіювання, якому піддається клієнт. Людина неминуче потрапляє під вплив навіювання від імені терапевта, який проводить його не навмисно, а за рахунок цих умов:

- У клієнта сформована потреба в подоланні конкретного виду дискомфорту, але він не має моделі вирішення проблеми.
- Терапевт занурює клієнта в інформаційне середовище, демонструючи причинність хвилюючих його ситуацій і пояснюючи їх закономірності. Не даючи порад, а

лише навідні запитання, які по своїй цілі підштовхують до прийняття клієнтом іншої парадигми поглядів, терапевт уже побічно задовольняє первинну потребу клієнта.

- Якщо методологія терапевта не виходитиме за загальноприйняті рамки терапії, то клієнт буде прислухатися до фахівця і тим самим він задовольняє свою потребу.
- За отриманням інформації клієнт задає питання: «Як мені це зробити?» і ось тут вже починаються зовнішні відмінності, які обумовлені відмінностями в напрямі, але призводять до одного і того ж результату, адже клієнт прагне вирішити свій запит.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що всі згадані тут психотерапевтичні підходи говорять про одне й те ж. За рахунок процесу навіювання, який формується, як результат потреби людини, що прийшла на сеанс, який є неминучим у ході терапії. Автор не критикує і не знецінює значущість та вплив кожної з перерахованих психотерапевтичних парадигм. Читачеві надаються результати аналізу з точки зору доречності суперечливих настроїв в різних школах по відношенню до підсумкового психічного стану клієнта.

ПОДОЛАННЯ СТРАХІВ ШЛЯХОМ РЕФРЕЙМІНГУ ЯК БАЗА ДЛЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

Петрова Евеліна

магістр першого курсу навчання, СПП

Науковий керівник: Губа Н.О.

к.психол.н., доцент

Актуальність дослідження. Страх постає все більш актуальною проблемою людства, так як заважає людині вільно діяти, і надалі стає заперукою у саморозвитку. Саме він тримає нас у зоні комфорту і стримує наше зростання у кількох вимірах. Ми виростили в культурі порівняння, дозволу та валідизації людських унікальностей; в думці, що нам потрібно пристосування, наче це норма, яка панує на цій землі. Купаємось у цьому величезному океані людських вірувань, способів, правил, ідей та практик, а головне – скупченні нерациональних страхів. Робін Шарма каже: "Єдине місце, куди ви дістанетесь, якщо будете слідувати за натовпом, - це вихід!".

Мета. Дослідження когнітивної переоцінки показали, що реінтерпретація (рефреймінг) стимулу може змінити емоційний відгук. Нейронаука показує, що мотивація та хвилювання перебувають у тій самій частині нашого мозку, звідки генерується страх. «Що нам це дає?» - запитав би хтось. Пам'ятайте, наш мозок за раз може зосередитись лише на одній справі. Тому, ідея у тому, щоб кожного разу, коли з'являється страх, спочатку визнати його помилковим та ірраціональним.

Теоретичне дослідження. Прихильники концепції посттравматичного зростання подарували нам поширений вислів «прийняти ситуацію, яку неможливо змінити» і назвали «копінгом прийняття» (Пригожин І. Р, 1991). Сенс у тому, аби визнати, що отриманий результат не такий, до якого ми прагнули, але він є, і його неможливо змінити. Крім прийняття, дослідники виділяють ще й таку стратегію посттравматичного зростання, як позитивний рефреймінг. Це зміна поглядів на пережиту травматичну ситуацію з метою побачити її в позитивному контексті (Maddi S. R., Khoshaba D. M. , 1994). Замість того, щоб зосереджуватися на втратах і шкодувати про нездійснене, слід зосередитися на своїх досягненнях, знайти позитивні сторони події або її наслідків – тобто, уявно змінити ситуацію, просто подивившись на неї у інших обставинах\фреймах. А. Бек, відомий як фундатор когнітивної терапії, працюючи з хворими на депресію, помітив, що, коли ці люди усвідомлюють свої негативні думки і можуть трансформувати їх у позитивний контекст, – вони одужують. Отже, рефреймінг - один із тих психологічних інструментів, який дійсно дає

ефект. Це практично, просто, а з практикою та повторенням часто призводить до реальних змін у людей із різноманітними проблемами мислення. В процесі рефреймінгу індивід може переакцентувати увагу з одного елемента на інший, наприклад, з «опису проблеми» на «вирішення проблеми». Науковці цієї сфери дослідження помітили, що за допомогою цієї техніки можливе наступне: формування нових, більш адекватних способів поведінки, більшої цілісності, інтеграції особистості клієнта; формування почуття довіри до себе, своїх здібностей і можливостей; виведення на свідомий рівень істинних мотивів і цілей поведінки. Ця техніки також є доречною у питанні внутрішньоособистісних конфліктів.

Структури свідомості розуміються як психічні образи явищ реального світу, за допомогою яких людина організовує своє сприйняття (виявляє, пізнає, ідентифікує, обмірковує сприйняте явище), здійснює орієнтування в реальності (Прангішвілі, О. С., 1967). Зі структурами свідомості безпосередньо пов'язана і усвідомлена діяльність людини, її планування, тобто уявне вчинення дії, яке передує реальному здійсненню. Такий ефект досягається завдяки контакту людини зі своєю внутрішньою частиною особистості, який має бути направлений на побудову конструктивних думок.

Експериментально дане питання підтверджується дослідженням, зробленим у липні 2012 року, Ashley A. Shurick, кафедра психології Стенфордського університету. Сімдесят дев'ять чоловік (27 чоловіків; середній вік = 22,67 років, стандартне відхилення = 4,69 року) були набрані з Університету Нью-Йорка і оточуючих громад. Спочатку учасників відбирали на основі відповідей на опитувальник по герпетофобія (SNAQ; Klorman, Weerts, Hastings, Melamed & Lang, 1974) і опитувальник по арахнофобії (SPQ; Klorman et al., 1974). Оскільки їхня мета полягала в тому, щоб викликати страх у здорових учасників, ті, хто набрав більше 15 балів за обома опитувальниками, не були відібрані для дослідження. Були використані зображення змій або павуків, які іноді слабким електричним струмом на зап'ясті (павловська парадигма), в той час як отримувалися суб'єктивні звіти про страх і шкірно-гальванічну реакцію (ШГР). Після чого половина учасників була випадковим чином розподілені на тренування за когнітивною реконструкцією, спрямовану на зменшення їх емоційної реакції на шок і умовні подразники, в той час як інша половина не отримувала такої підготовки. Всі учасники повернулися через 24 години, щоб повторити сеанс. У порівнянні з контрольною групою, учасники під впливом тренування продемонстрували зниження страху і ШГР між сеансами.

Висновок. Отже, питання дослідження є унікальне тим, що формуються довготривалі патерни реакції на страх шляхом рефреймінгу. Згенеровані переоцінки є індивідуальними, тобто базуються на самооцінці емоційного досвіду і об'єктивній оцінці фізіологічного стану. Таким чином, зміна способу мислення може надати тривалий вплив на емоційні реакції, викликані об'єктом страху.

АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ «ШКІРА» В КОНТЕКСТІ ПОНЯТТЯ «ТІЛЕСНІСТЬ» З ПОЗИЦІЙ ПСИХОАНАЛІТИЧНОГО ПІДХОДУ

Савченко Н. В.,

*аспірант кафедри психології
Інституту підготовки кадрів ДСЗУ*

Найбільш вагомий внесок у розробку концепції шкіри в психоаналітичній парадигмі зроблено такими вченими, як: Дідье Анзье, Ісодор Задгер, Лое Бартемейер, Отто Феніхель, Мілтон Міллер, Макс Шур, Рікадо Бізі, П'єр Марті, Ерік Бік, Герман Масеф, Дж.Кан, Дональд Мельцер, Діанора Пайнз, Баррі Бівен, Ілані Коган та інші.

Вчені погоджуються із тим, що формування тілесності має під собою біологічну основу і виходить з переживання внутрішньоутробного досвіду, коли тіло матері служить одночасно і її власним потребам, і потребам дитини. Відтворення цього досвіду як ілюзії відіграє важливу роль у психічному розвитку немовляти. За умови «достатньо хороших» стосунків між матір'ю і немовлям, власна тілесність дитини поступово починає диференціюватися з ранньої тілесно-психічної матриці. Також формується перша репрезентація зовнішнього світу (яка спочатку є тілом матері). У цей же час в психіці дитини відбувається поступове відділення психічних явищ від явищ соматичного порядку.

Через смоктання грудей і турботу немовля набуває специфічного досвіду: воно знаходиться на руках, притиснуте до тіла (шкіри) своєї матері, чие тепло і рухи відчуває своєю шкірою. Це веде дитину до розрізнення поверхні, що містить внутрішню і зовнішню сторони, так званого «інтерфейсу», що дозволяє робити відмінності між «ззовні» і «всередині». Фрейд вказує на цей факт: немовля відчуває об'єкт, що торкається до його шкіри, і в той самий час, відчуває свою шкіру, до якої торкається об'єкт.

Можна зробити припущення, що це роздвоєння тактильних відчуттів передує рефлексивному роздвоєнню «Я», що спирається на тактильний досвід. Частини особи немовляти на стадії інтеграції «Я» переживаються як такі, що не володіють зв'язуючою їх силою, і тому повинні стримуватися разом чимось, що переживається ними пасивно, а саме – шкірою, яка функціонує якраз як кордон між «ззовні» і «усередині». Але ця внутрішня функція контейнерування частин «Я» спочатку залежить від інтроекції зовнішнього об'єкта, що переживається як здатність виконати цю функцію. Пізніше ідентифікація з цією функцією об'єкту змінюється станом відсутності інтеграції і викликає фантазію про внутрішній і зовнішній простори. Лише після цього настає стадія здійснення процесів первинного розщеплювання і ідеалізації «Я» та об'єкту, як це було описано Мелані Кляйн.

Отже, до того часу, поки функції контейнерування не інтроецьовані, не може виникнути уявлення про простір усередині «Я», тобто, це є базова умова для виникнення відчуття власної тілесності.

Ерік Бік у своїй статті «Переживання шкіри в ранніх об'єктних відносинах» писав про те, що якщо інтроекція, тобто, конструювання об'єкта у внутрішньому просторі, порушується, то за її відсутності обов'язково буде функціонувати проєктивна ідентифікація, і будуть мати місце відповідні замішання, пов'язані з ідентичністю. Тепер можна зрозуміти, що стадія первинного розщеплення та ідеалізації себе і об'єкта ґрунтується на цьому ранньому процесі контейнерування себе та об'єкта їх відповідними «шкірами». Феномен «другої шкіри», яка заміщує інтеграцію першої, проявляється у вигляді часткової або загальної «м'язової шкаралупи», або відповідної «вербальної мускулистості».

З розвитком немовляти відбувається еротизація шкіри; шкірні задоволення у формі прелюдій включені в доросле сексуальне життя людини; вони зберігають роль першого плану в жіночій гомосексуальності, а також при домінуванні мазохистських тенденцій.

Дідье Анзье у своїй концепції психічної Я-шкіри говорить про те, що шкіра немовляти також є об'єктом лібідинозного завантаження матері. Згідно з поглядами Анзье, психічні оболонки навантажені двома типами потягів: прив'язанності та самодеструкції.

На підставі аналізу наведених концепцій, можна виділити три базові психічні функції шкіри:

- шкіра як контейнер, що втримує в собі всю повноту турботи і словесної купелі первинного об'єкту, отриману через годування та догляд;
- шкіра як інтерфейс, що маскує кордон із зовнішнім і підтримує його ззовні; це бар'єр, що захищає від проникнення агресії від інших істот або предметів;
- шкіра як місце встановлення значимих стосунків і первинний засіб комунікації з іншими; до того ж вона – поверхня запису слідів, залишених цими стосунками.

Таким чином, з позицій психоаналітичного підходу, базовою умовою виникнення почуття власної тілесності у суб'єкта є здатність первинного об'єкта до контейнування хвилювань немовля; через інтроєкцію цієї здібності формується власний внутрішній простір. Дитина приймає материнські жести спочатку у вигляді збудження, потім у вигляді комунікації; дотики стають повідомленням. Саме материнська лібідиозна комунікація закладає базу майбутнього відношення суб'єкта до власної тілесності.

ЗАВДАННЯ І МОЖЛИВОСТІ СУПЕРВІЗІЇ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Спіцина Л.В.

к.психол.наук, доцент кафедри психології Запорізького національного університету

Струс Н.Ю.

аспірантка кафедри психології Запорізького національного університету

Актуальність Сучасний світ ставить нові виклики щодо якості психологічних послуг, рівня професійних компетенцій та здатності фахівців до постійного розвитку та інтеграції отриманих вмінь та навичок. Формування професійної ідентичності практикуючого психолога, його зрілої професійної позиції неможливо без досвіду рефлексії та постійного розвитку його професійних компетенцій. Системні можливості для вирішення цих завдань створюються в процесі супервізії, яка стає все більш відомою і популярною і на теренах вітчизняної психологічної практики.

Питання супервізійної теорії і практики дуже активно обговорювалися в публікаціях останніх трьох десятиліть в роботах зарубіжних дослідників: Керролл (Carroll, 1996), Пейдж і Уоскет (Page and Wosket, 1994), Браун і Борн (Brown and Bourne, 1996), Бонд і Холланд (Bond and Holland, 1998), Керролл і Холлоуей (Carroll and Holloway, 1999), Гілберт і Еванс (Gilbert and Evans), Інскіпп і Проктор (Inskipp and Proctor, 1993, 1995). Відповідний запит і обґрунтовану потребу у вивченні, розумінні і застосуванні супервізії на сьогодні ми маємо і у вітчизняній психологічній практиці. Усвідомлення можливостей і завдань супервізії, в тому числі її європейської моделі, є нагальним питанням сьогоденної науково-обґрунтованої практики.

Мета. Саме тому ми вважаємо доцільною і обґрунтованою метою нашого дослідження і даних тез ознайомлення з можливостями і завданнями європейської моделі супервізії в психологічній практиці.

Результати теоретичного аналізу проблеми. В європейській моделі супервізії існує положення про важливу роль супервізійного процесу як регулятора професійних відносин в сфері допомагаючих професій, в консультативній, психотерапевтичній, управлінській, педагогічній сферах. У своєму дослідженні ми виходимо саме з «горизонтальної», або європейської моделі розуміння супервізії, згідно якої, це форма консультування з професійних стосунків, спрямована на поліпшення якості комунікацій та співробітництва в професійній сфері, форма професійної підтримки в управлінській сфері, в бізнесі, в психологічній, соціальній та психотерапевтичній практиці.

У європейській моделі супервізії, на основі професійних стандартів ANSE, супервізор – це незалежний фахівець, запрошений в організацію. В процесі групової роботи супервізор з супервізантом (групою, організацією) створює умови для виконання таких завдань, як: покращення якості професійної діяльності, перш за все, за рахунок поліпшення міжособистісних комунікацій і взаємодії в групах; вирішення проблемних, конфліктних ситуацій в залежності від поточних потреб організації; пошуків найкращого рішення для

організації в даний момент; профілактики емоційного вигорання співробітників організації; пошук і усвідомлення ресурсів; здійснення емоційної підтримки співробітникам; розвитку професійних і соціально-психологічних компетенцій фахівців.

Європейська Асоціація Психотерапевтів (ЄАП), ґрунтуючись на Страсбурзької Декларації, вважає супервізію обов'язковим компонентом повної освіти в будь-якому психотерапевтичному напрямку. Супервізорська практика є необхідною ланкою у професійній діяльності фахівців комунікативних професій. Вона спрямована на збільшення цілеспрямованості професійних дій, підвищення кваліфікації, а також ступені задоволеності своєю працею.

Робота супервізора значною мірою гарантує клієнтам, які звертаються за допомогою до фахівця, отримання кваліфікованої допомоги. Тому супервізія необхідна, - як на етапі підготовки фахівців, так і в процесі їх професійної діяльності, незалежно від стажу, відомчої приналежності, форми власності чи специфіки організації. Вибір моделі супервізійної практики багато в чому залежить від особистих уподобань та приналежності супервізора до того чи іншого напрямку. Так, Г. Леддік і Д. Бертнер пропонують наступну потрібну класифікацію моделей супервізії в психологічній практиці: розвиваюча, інтеграційна, специфічна орієнтована. І.Д. Булюбаш підкреслює, що в клінічній супервізії мають місце наступні чотири видові концептуальні форми супервізії: психодинамічна модель, модель розвитку вмінь, модель сімейної терапії, модель розвитку.

Супервізія здійснюється в індивідуальних і групових формах, очно та заочно, інтерактивно або за допомогою технічних засобів (аудіо чи відеозапису) під керівництвом супервізора, у таких варіаціях, як: спостереження, консультація, групова робота, тематична супервізія.

Складність впровадження супервізійної практики полягає у відсутності чітких критеріїв та класичного навчання супервізорів, що дало змогу поширення різноманітних методів та підходів до реалізації ідеї професійного зростання.

Висновки. Отже, розглянуті моделі супервізії дозволили нам сформулювати основні завдання, можливості та особливості основних концептуальних форм супервізії. Наш аналіз підтвердив припущення про важливу роль супервізії як регулятора професійних відносин в сфері психологічної практики, продемонстрував можливості використання ресурсів супервізійних відносин для вирішення різних професійних завдань. Ми можемо також зробити висновок, що поява, формування та удосконалення «супервізорського середовища» - це унікальна можливість покращення якості надання професійних послуг, підвищення рівня психічного здоров'я та психосоціального благополуччя соціальних суб'єктів.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В ПОДОЛАННІ ПСИХОТРАВМУЮЧОЇ СИТУАЦІЇ, СПРИЧИНЕНОЮ ХВОРОБОЮ

Шевченко Наталія Федорівна

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності
Запорізький національний університет*

Актуальність теми обумовлюється соціальною потребою у наданні психологічної допомоги хворим, які знаходяться на тривалому лікуванні з приводу важкого хронічного, зокрема, онкологічного захворювання.

Онкологічне захворювання призводить до певних змін в її структурі та до

переструктурування соціальних та особистих стосунків. Воно є таким, що несе безпосередню загрозу життю людини, і під його впливом відбуваються певні перебудови в мотиваційній, ціннісній та емоційній сферах хворого. На перший план висувається мотив збереження життя. Серед емоційних реакцій переважають такі, як страх за свій стан, за свої рольові стосунки, тривожність на особистісному рівні (А.В. Гнездилов 1995, Н.Ф. Шевченко, 2010).

Мета публікації - презентувати досвід надання психологічної допомоги онкологічним хворим у подоланні психотравмуючої ситуації за допомогою методів роботи з зоровими образами.

Психотравмуючу ситуацію ми розуміємо, як ситуацію, при якій виникає розлад оптимального функціонування людської психіки внаслідок розбіжності між прогнозованою і реально виниклою ситуаціями в умовах дефіциту інформації, необхідної для вироблення адекватної поведінки.

Ситуація, у якій опиняється людина з моменту виявлення в неї онкопатології, поглиблюється майже на кожному етапі обстеження і лікування. Раптовість виникнення хвороби і психологічна непередготовленість до неї, необхідність виконання складних діагностичних процедур, перспектива застосування променевої та хіміотерапії, важкої операції, погана інформованість про можливість видужання від цієї хвороби викликають появу жаху, тривоги, депресії.

Психологічна допомога онкохворим була спрямована на подолання кризового стану, відновлення особистісного та соціального статусу пацієнтів з онкологічними захворюваннями. Загальновідомо, що навіть у тих випадках, коли неспроможними виявляються засоби традиційної і нетрадиційної медицини, допомога словом завдавала цілющого впливу на хворого. Підтримка надії і віри у видужання мають місце при всіх видах психотерапії.

З пацієнтами, які висловлювали згоду на роботу з уявою (чоловіків - 47, жінок - 29), ми застосовували такі методи психотерапії як робота із зоровими образами (Simonton C.& S.,1995; Х. Льюїнер, 1996).

Суть роботи з зоровими образами полягає в тому, що пацієнт у розслабленому стані, лежачи на койці або сидячи у кріслі за допомогою психолога міг викликати появу образів. Пацієнти уявляли собі бажану ціль або її результат, наприклад, як різні види лікування (оперативне, хіміотерапевтичне або променеве) підтримують їхні внутрішні сили, руйнують хворобу і те, як захисні механізми допомагають організму видужати, а також своє життя через 5 або 10 років після лікування. При цьому ті, що уявляли образ, часто могли прийти до майже реального переживання, розширеного до тримірному простору. Пацієнтів просили розповідати про зміст образів, які появлялися. Повне емпатії супроводження психолога мало особливо важливе значення у цьому діалогічному методі.

Ми рекомендували пацієнтам виконувати вправи на релаксацію і візуалізацію щоденно по 15-20 хвилин. Потім у стані м'язової релаксації хворі уявляли свою пухлину серед інших органів, і те, що відбувалося з нею, як впливали на хворобу різні види лікування, а також як захисні сили організму руйнують пухлину. Багато пацієнтів констатували, що коли їм вдавалось розслабитись, в них не тільки зникало фізичне напруження.

Вдалося помітити, що дія зорових образів була сильнішою, якщо у візуалізації були присутні картини безпосередньої взаємодії лікувальних засобів та злякисного новоутворення, коли дія цих засобів на пухлину була зрозумілою.

Дехто з хворих уявляв картину того, як діє на пухлину променева та хіміотерапія, як, наприклад, потік «енергетичних зарядів» пронизує грудну стінку і вражає пухлинні клітини на своєму шляху, інші уявляли, як гострі стріли пронизують та вражають злякисні клітини а

потім мертві клітини вимиваються з організму природнім способом. Деякі хворі уявляли злоякісну пухлину у вигляді глиби льоду, що поступово розтає а потім зникає під могутніми променями сонця.

Події в зорових образах відповідали тому, що у відбувалося у реальному житті пацієнтів, їх ставленню до того чи іншого виду лікування, певні очікування, а іноді, на жаль, навіть зневіру у майбутнє. Наприклад, промені проходять крізь грудну стінку, але не можуть знищити пухлину; хімічні препарати не здатні подолати хворобу; під час операції пухлина розпадається на дрібні шматочки, або вона така велика, що її неможливо видалити.

Робота із зоровими образами сприяла формуванню позитивних очікувань. Незавжди було помітити, як змінювався характер образів, відображений у малюнках хворих вже за 6-8 тижнів лікування у стаціонарі. Якщо на початку роботи з психологом хворі малювали, наприклад, пухлину величезних розмірів, що не давала їм дихати, або пухлина уявлялась окремо від організму у вигляді аморфної сірої або чорної плями, то через місяць роботи з зоровими образами, на післяопераційному етапі реабілітації, хворі візуалізували більш оптимістичну картину свого одужання. Порівнюючи кольори і символи, що використовувалися у перші та останні тижні, ми також могли судити про те, як розвивалось ставлення пацієнтів до хвороби, лікування і до себе.

Висновок. Підсумовуючи результати нашої роботи, ми цілком усвідомлюємо те, що психолог не може вилікувати хворого від онкологічного захворювання, але він може допомогти у доланні психотравмуючої ситуації, допомогти знову відчувати смисл життя; крім того, втішити хворого, навчити його стійко переносити страждання.

СЕКЦІЯ 6. ВІЙСЬКОВА ПСИХОЛОГІЯ

ПОРІВНЯННЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ РОЛІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ТА США

Воляннюк А. В.

*студент 6 курсу, юридичного факультету
Чорноморського Національного Університету імені Петра Могили*

Поняття військової психології як частини загальної психологічної науки досить нове та нажаль не повністю загальноприйняте, можна узагальнити та сказати, що звернення уваги на психологічний стан військовослужбовців та осіб які є потенційними військовослужбовцями бере свій початок з середини 20 століття.

Переломним моментом стала Друга Світова Війна, подія яка увійшла в історію як найбільш кровопролитна та руйнівна війна, та війна яка не тільки залишала фізичні вади та тілесні ушкодження, але і залишала на перший погляд не помітний, про те не менш важливий психологічний відбиток у людей.

Саме тоді військова психологія виникає як окрема дисципліна, зі своїм власним специфічним предметом, принципами та безпосередньо конкретним колом осіб, до роботи з якими будуть залучатися спеціалісти цієї галузі.

Перш ніж вдаватися до історичної ретроспективи треба навести коротке визначення військової психології, за яким військова психологія це прикладна галузь загальної психології, що досліджує психологічні проблеми виникаючі в процесі підготовки військовослужбовців і ведення війни яка вивчає закономірності й механізми функціонування психіки людини, зумовлені її залученням до військової діяльності.

Як вже зазначалося вище саме у середині 20 століття людство звернуло увагу на таке поняття як військова психологія, і першими були Сполучені Штати Америки, саме вони зрозуміли, що за допомогою військових психологів можна не тільки покращити психічний стан осіб які пройшли складні життєві ситуації, та психіка яких пережила великі напруження, але й навіть зменшити бойові та не бойові втрати під час безпосередньо ведення військових дій.

В той же час військова психологія почала розвиватися відразу у кількох напрямках, це зумовлено умовним поділом військової психології на такі блоки, як психологія особистості військового, психологія війни та бою та психологія військової діяльності у мирний час.

Цей поділ залишився і по наш час, безперечно в більш трансформованому та конкретизованому вигляді, з додаванням ще одного блоку, блоку психологічних міжособистісних відносин.

Якщо плавно перейти до нашої держави та до питання військової психології то можна сказати, що Україна яка у 1991 році отримала незалежність зіткнулася з такою проблемою як повна відсутність професійних військових психологів, та повна відсутність спеціальних навчальних закладів для підготовки таких кадрів.

У роки СРСР та перші роки незалежної країни, питанням військової психології у вищих військових навчальних закладах як правило займалася кафедра суспільних наук, іншими словами була наявна повна відсутність не тільки спеціальних навчальних закладів для підготовки військових психологів, але навіть спеціально створених кафедр на базі навчальних закладів.

На початку 1992 року були перші спроби реформування цієї прогалини шляхом

створення соціально-психологічної служби ЗС України, служби яка не мала аналогів у часи СРСР.

На неї були покладені управлінські функції щодо особового складу, замість колишніх органів партійно-політичної роботи, але це була абсолютно нова за змістом військова структура.

До складу соціально-психологічної служби ЗС України входили фахівці з психології, соціології, журналістики, педагогіки.

У березні 1992 року був прийнятий документ який отримав назву «Концепція Соціально-Психологічної Служби», вона була затверджена тогочасним Міністром Оборони К. П. Морозовим, для розбудови служби та допомоги у підготовці фахівців служби.

Виходячи з цієї Концепції для вирішення поставлених завдань органами військового управління було організовано навчання фахівців, які були спроможні виконувати психологічну роботу у військах на посадах військових психологів, а також створені умови для проведення науково-дослідних робіт, написання та друк публікацій і захист дисертацій. Початок підготовки фахівців-психологів був покладений у 1994 році з відкриттям 2-х місячних навчальних курсів на базі науково-дослідного і методичного центру соціально психологічної служби Збройних сил України.

Згодом на базі багатьох вищих військових навчальних закладах були відкриті спеціальні курси для підготовки військових психологів.

Саме 1991-2000 роки були найбільш плідними для військової психології в Україні, в той час закладалися основи ще нової для України окремої дисципліни військової психології.

Протягом останніх 5 років Україна взяла стратегічний курс на входження до НАТО та ЄС, та навіть закріпила це у Конституції України, разом з цим Україна намагається переходити на стандарти НАТО у всіх сферах військового життя, починаючи від матеріально-технічного забезпечення ЗС України, нових підходів у сфері навчання офіцерів у вищих навчальних закладах та закінчуючи новими поглядами на безпосередньо процес ведення бойових дій.

Для того щоб наша армія розвивалася гармонійно та всебічно нам треба багато чого запозичити і у сфері військової психології.

Дуже яскравим прикладом як і 70 років тому залишаються Сполучені Штати Америки, країна де рівень військової психології та результати її роботи є одним із найбільш дієвих.

Як вже зазначалося вище у США створена дуже глобальна та розгалужена база для підготовки спеціалістів у сфері військової психології, і дійсно кількість спеціальних установ справді вражає.

Перш за все мова йде про:

- 1) Науково-дослідницький інститут армії з поведінкових і соціальних наук;
- 2) Центр з вивчення людських ресурсів ВПС;
- 3) Дослідницька організація з людських ресурсів армії;
- 4) Центр з вивчення і розвитку особового складу ВМС;
- 5) Лабораторія біодинаміки ВМС;
- 5) Психологічна служба агентства з національної безпеки;
- 6) Армійський дослідницький інститут ім. У.Ріда

Це лише половина спеціальних установ, про те навіть цей перелік дає зрозуміти про серйозний рівень підходу до питань підготовки військових психологів.

В кожному виді збройних сил США розгорнуті психологічні служби, де зайнято біля 8000 дипломованих військових і цивільних спеціалістів (психологів і соціологів).

Під психологічною підготовкою американські психологи розуміють процес прищеплення особовому складу здатності ефективно виконувати бойові завдання в умовах

сучасної війни, витримувати будь-які фізичні та психічні навантаження.

Проведений аналіз психологічної підготовки у лавах збройних сил США та в принципі більшості інших країн НАТО дає змогу виокремити певні базисні засади, а саме розгалужена та професійна система підготовки військових юристів, наявність відповідного апарату практично у всіх структурах організаційної побудови збройних сил, наявність у розпорядженні органів управління психологічною підготовкою потужної матеріальної і фінансової бази, чітко визначені ідейно-теоретичні та методологічні основи психологічної підготовки, комплексний підхід до вирішення завдань, нерозривне поєднання навчання і виховання особового складу.

В Україні нажалі ситуація набагато гірша та кардинально інша, тієї кадрової бази яка була до 2014 року більш-менш вистачало для того щоб вирішувати ті психологічні проблеми які виникали у військовослужбовців на той час про те бойові дії на Сході країни все змінили.

На даний момент найбільшими проблеми є дефіцит підготовлених кадрів, слабка координація між структурами які здійснювали би подальшу підготовку військових психологів та дефіцит матеріального забезпечення на розвиток військових психологів ЗСУ.

Про те на даний момент можна побачити позитивну тенденцію змін цієї ситуації, так за 5 років війни було проведено багато спільних навчань з військовими психологами з США, Ізраїлю, Франції, реформування системи вузівської підготовки військових психологів, створення спеціального відділу у складі Міністерства Оборони України який маж назву «Соціально-психологічний центр Збройних сил України», який координує процес направлення спеціаліста військової психології у підрозділ де він найбільш потрібен і т.д.

Тож, якщо підбити підсумок всього вищезазначеного то можна сказати, що на даний момент в Україні є наявними проблеми у сфері військової психології, підготовці кадрів та звісно фінансування цієї сфери, але за останні роки було багато позитивних зрушень у цій сфері і це дає нам надію, що в недалекому майбутньому наша система військової психології буде не гірша ніж система військових психологів у США або інших арміях країн членів блоку НАТО.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Іщук О. В.

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Запорізького національного університету*

Ткач В. Г.

*магістр 1 року навчання спеціальності «Юридична психологія»
Запорізького національного університету*

Актуальність дослідження. Військові події, що відбувалися та продовжують відбуватися в зоні проведення антитерористичної операції на сході нашої України характеризуються підвищеною напругою та інтенсивністю психотравмувальних впливів. Зрозуміло, що в подібних умовах психіка військовослужбовців функціонує на межі допустимих навантажень в екстремальних умовах збройного протистояння. Саме тому, дослідження та впровадження в роботу психологів основних принципів першої й термінової психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій є актуальною практикоорієнтованою проблемою.

Метою дослідження є можливість розкрити сутність основних принципів психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій.

Результати дослідження. Як відомо, не всі люди отримують психологічну чи психічну травму маючи досвід психотравмувальних подій, адже кожен має свій набір так званих копінг-стратегій, що дозволяють протистояти негативному впливу та сприяють резильєнтності особистості. Але ж, як зазначають А.П. Казмірчук, Г.В. Іванцова, І.М. Льовкін та інші, аналіз середньостатистичних показників психогенних втрат серед українських військовослужбовців свідчить, що 80% мають певні психологічні проблеми, а у 30–40% випадків це можуть бути незворотні втрати, коли психологічні розлади переходять в психіатричні. При цьому, військовослужбовці фактично не здатні виконувати завдання в зоні проведення антитерористичної операції і об'єктивно становлять небезпеку для оточення.

Психологічна допомога — область практичного застосування психології, орієнтована на підвищення соціально-психологічної компетентності людей і надання психологічної допомоги як окремій людині, так і групі.

Вважаємо, аби надавати ефективну психологічну допомогу військовослужбовцям, психологи мають дотримуватися основних принципів роботи, а саме:

1. Необхідно переконатися, що не була пропущена якась прихована фізична травма чи ушкодження на етапі збору первинного анамнезу від клієнта-військовослужбовця. Даний принцип вкрай важливий, адже окремі захворювання та травми можуть спричинити емоційні та поведінкові зміни і їхня симптоматика нагадуватиме реакції на бойових стрес (травма голови, контузії, вдихання газів, гіпоглікемія, лихоманка, синдром відміни, отруєння, гіпер- і гіпотермія, зневоднення тощо).

2. Психологу слід переконати військовослужбовця, що емоційні розлади варто сприймати так само серйозно, як і фізичні травми. Як приклад можна навести метафору, яка ілюструє важливість психологічної травми. Отже, якщо військовослужбовець при падінні серйозно вивихнув щиколотку, то ніхто не очікуватиме, що він одразу встане і пробіжить. Так само й з емоційними розладами – неможна вимагати, щоб військовослужбовець негайно взяв себе в руки і продовжував нести службу. Деякі люди можуть зібратися одразу, в той час, як інші – ні. Військовослужбовець, чия емоційна стабільність була порушена, отримав таку ж реальну травму, як і той, хто вивихнув щиколотку. На жаль, багато людей вважають реальним лише те, що вони можуть бачити, наприклад, рану чи кровотечу, вони схильні вважати, що емоційні та психічні розлади – це щось вигадане, що людина з бойовим стресом насправді не є хворою чи пораненою і що вона може справитися із своїм станом, використовуючи лише силу волі.

3. Необхідно розподілити постраждалих за ступенем важкості стресових реакцій. Даний принцип свідчить про те, що не можна використовувати однакові психологічні методики та психотерапевтичні техніки з військовослужбовцями з різними запитами та проблемами.

Висновок. Отже, підсумовуючи, можемо зазначити, що національна статистика, на жаль, свідчить про високий рівень психологічної та психічної травматизації тих військових, які знаходяться в зоні бойових дій так і серед тих, хто повернувся до цивільного життя. Для підвищення рівня опору психотравмувальним подіям, а також збереження психологічного та психічного здоров'я необхідна чітка організація та здійснення психологічної допомоги на основі діючих принципів роботи психолога.

СПІЛЬНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Коваль Г.В.

аспірант кафедри психології Запорізького національного університету

Актуальність дослідження: наявна соціальна значущість волонтерства, не достатня розробленість соціально-психологічного аспекту його аналізу, пов'язана з цим соціально-психологічна проблематика у сукупності своїй обумовлюють актуальність даної розвідки.

Мета: виявити та описати соціально-психологічну специфіку суспільного волонтерського руху з надання допомоги постраждалим від воєнного конфлікту (далі СВР) в її зумовленні колективною суб'єктністю як динамічним аспектом спільності.

Оскільки волонтерська діяльність (далі ВД) з допомоги учасникам та постраждалим у воєнному конфлікті існує у формі СВР, який відповідно, є носієм колективної суб'єктності, а отже, за визначенням, й проявом окремого виду спільності, що виступає характеристикою набутого у просторі соціально-психологічної взаємодії зв'язку та специфічно об'єднує його учасників, то тим самим зв'язок (через спільність як його характеристику) виступає у якості окремого чинника. Отже – потребує перевірки припущення, що взаємопов'язаність виконує роль соціально-психологічного чинника ВД, та тим самим обумовлює специфіку колективної суб'єктності СВР.

Означене припущення для своєї перевірки потребує виокремлення низки параметрів, через які уможливлено дослідження конструкту «спільність». Зокрема, у ході аналізу ми дійшли висновку, що змінні, які релевантні до дослідження спільності волонтерів СВР (та колективної суб'єктності як її динамічного аспекту) може бути угруповано у сукупність, принаймні з трьох блоків. А саме: змінні, які характеризують волонтерство як діяльність й тим самим дозволяють реконструювати її чинники; зміні, які виступають у якості усталених, піднесених над контекстом чинників безвідносно до певної предметної специфіки й дозволяють означити даний блок як змінні ціннісного ряду узагальнення, або коротко - цінності; змінні, які розкривають уявлення про ідентифікацію як один з внутрішньо-суб'єктних процесів утворення спільності.

Таким чином, означене дозволяє сформулювати ряд емпірично навантажених припущень. Насамперед – існує специфічний зв'язок між усталеними характеристиками ВД з одного боку та спільністю як чинником з іншого. В свою чергу, існує специфічний зв'язок між цінностями як усталеними, піднесеними над контекстом чинниками та ідентифікацією як процесом встановлення тотожності та, відповідно, процесом набуття спільності як характеристики внутрішньо-групового зв'язку між волонтерами СВР. Зокрема, ми припускаємо, що стильові аспекти ідентифікації обумовлюють специфіку набутої спільності. Конкретизовано – переважання стилю «ідеалізація» є специфічною характеристикою набуття спільності між волонтерами СВР.

Методика та організація дослідження. Безпосередній збір передбачених емпіричною моделлю даних здійснено у 2018-2019 роках на основі опитування та тестування волонтерів СВР шляхом заповнення бланку індивідуального питальника волонтера. Зокрема, використано методики: «Тест смисло-життєвих орієнтацій» (СЖО) Д.Леонт'єва; «Міжособистісний індекс реактивності» (IRI) М.Девіса; «Портретний питальник цінностей» (PVQ-R) Ш. Шварца; «Модифікований питальник цінностей Р. Інґлегарта»; Тест «Хто я?» М. Куна і Т.Мак-Партленда; «Семантичний диференціал» Ч. Осгуда; «Питальник стилів ідентичності» (ISI-3) М. Берзонскі. Для математико-статистичного опису та аналізу даних було застосовано: процедури первинної описової статистики; коефіцієнт рангової кореляції Спірмена; Н-критерій Краскела-Уоллеса та F-критерій Фішера; процедури факторного аналізу. Опрацювання даних реалізованого на базі програмних алгоритмів

Microsoft Excel 2007 та SPSS-17.0. Наразі вибірку дослідження склали 262 респонденти, з них 42 чоловіки та 220 жінки-волонтери. Вік респондентів охоплює діапазон від 17-ти до 80-ти років.

Результати дослідження. Загалом отримані результати дозволяють зробити висновок про підтвердження висунутих припущень. Зокрема було встановлено наявність функціональних зв'язків як між усталеними характеристиками ВД – осмисленістю та готовністю (остання в межах проведеного дослідження розкривалась через фактори емпатії у інтерпретації М. Девіса) так й між цінностями та стилями ідентичності (за моделлю М. Берзонскі). Специфічною, на наш погляд, є наявність негативної кореляції між таким фактором емпатії як PD (особистісний дистрес) та осмисленістю ($r=-,408$ при $p=0.01$), переважною більшістю досліджених цінностей, але позитивна кореляція з дифузним стилем ідентичності ($r=,423$ при $p=0.01$), який натомість також негативно корелює з більшістю означених змінних.

Також вагомим результатом, у світлі висунутих припущень, виглядає наявність взаємозв'язків між індивідуальними цінностями та психосемантичними характеристиками образу «волонтери». Зокрема, виявлені зв'язки виявилися чутливими до факторної моделі цінностей Ш. Шварца. Так, встановлено наявність позитивної кореляції з показниками по шкалі семантичного диференціалу «оцінка», та негативних кореляцій по шкалам «сила» та «активність» з цінностями фактору «конформізм» (див. табл. 1.1.).

Таблиця 3.22.:

*Результати кореляційного аналізу за даними методики «Семантичний диференціал» ($n=262$; * - $p = 0.05$; ** - $p = 0.01$; показано значення $r \geq p$).*

Шкали	Конформізм	Традиція	Доброзич-ть	Самостійність
Оцінка	,239**	,241**	,183**	
Сила	-,123*	-,199**		,197**
Актив.	-,162**	-,239**		,137*

Відтак, цей результат засвідчує, що для волонтерів СВР, що реалізують мотиваційний потенціал фактору «конформізм» важливі для ідентифікації характеристики волонтерської спільноти зосереджено в психосемантичній шкалі «оцінка». Натомість, для волонтерів СВР, що реалізують мотиваційний потенціал фактору «відкритість змінам» важливі для ідентифікації характеристики волонтерської спільноти зосереджено в психосемантичній шкалі «сила», та меншою мірою – «активність». Окрім того, даний результат також підтверджено під час обрахунку статистичних критеріїв Н- Краскела-Уоллеса та F-Фішера. Зокрема, показано наявність впливу психосемантичних характеристик образу «волонтери» на варіативність, насамперед, змінних другого блоку моделі (цінностей).

Таким чином, підтверджено, що існує специфічний взаємозв'язок між характеристиками індивідуальних цінностей з одного боку та психосемантичними характеристиками образу волонтери (як репрезентантами важливих для ідентифікації характеристик волонтерської спільноти) з іншого. Відповідно, отримані результати хоч й не дозволяють прямо підтвердити висунуте припущення, що стильові аспекти ідентифікації здійснюють свій окремий внесок у спричинення специфіки спільноти, зокрема, що переважання стилю ідеалізація обумовлює специфіку спільноти волонтерів СВР, разом з тим показано, що окремі характеристики образу (психосемантичні характеристики) мають безпосередню дотичність до впливу на обумовлення указаної специфіки.

Висновки: таким чином, підтверджено, що спільність, як характеристика утвореного в просторі соціально-психологічної взаємодії зв'язку, виступає у якості соціально-психологічного чинника волонтерської діяльності.

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У УЧАСНИКІВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Мельниченко О.В.

магістрант 1-го року навчання, спеціальність «Психологія»

Науковий керівник: Іщук О. В.

кандидат психологічних наук, доцент

Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. Питання причин виникнення, перебігу та лікування посттравматичного стресового розладу набуло своєї актуальності у зв'язку з подіями, що відбуваються на території України в період з 2013 року по теперішній час. В наслідок військових дій на території України все більша кількість населення підпадає під дію травматичних подій наслідком яких можуть бути від психологічних реакцій та хворобливих станів до клінічно-виражених психопатологічних форм. Одним з розповсюджених проявів вказаних розладів є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

Вперше інформація про даний термін зустрічається у США у 1980 році, але лише у 1995 році посттравматичний стресовий розлад, як окрема хвороба, з'явився у переліку Міжнародної статистичної класифікації хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я.

Основною **метою** дослідження є окреслення особливостей проявів та перебігу ПТСР у військових, що приймали участь у збройних конфліктах.

Посттравматичний стресовий розлад – це неспокійна відстрочена реакція на травматичний стрес, здатна викликати психічні порушення. Для виникнення ПТСР необхідно, щоб людина випробувала дію стресора, який виходить за рамки звичайного людського досвіду і здатного викликати дистрес. Особливістю ПТСР у військових є те, що вони здебільшого є не тільки свідками стресової події, а й її безпосередніми учасниками.

Симптоматику ПТСР умовно можна поділити на основні симптоми та вторинні. До основних симптомів прийнято відносити: порушення сну; патологічні спогади (нав'язливий повернення); нездатність згадати – амнезія на деякі події (уникнення); надчутливість (підвищена пильність); зверхзбудження (неадекватна зверхмобілізація). Вторинними симптомами є: депресія, аддиктивні розлади, тривога, імпульсивна поведінка, тощо. В середньому, латентним періодом ПТСР вважається від 2 до 6 місяців після травмуючої події. Складність у виявленні та лікуванні ПТСР серед військових зумовлена наступними факторами: постійний характер несення служби; регулярність виникнення стресових подій; замкнутість та небажання звертатись з проблемою до спеціалістів; здебільшого, відсутність компетентних спеціалістів на місцях.

У мирному ж житті особи, які страждають на ПТСР зазвичай є соціально не адаптованими. Крім того, наслідками внутрішніх змін, під впливом стресу, у ветеранів можуть бути: проблеми взаєморозуміння з членами сім'ї; зведення кола спілкування до військових, а найчастіше, осіб, які також страждають на ПТСР; песимістичні настрої, з можливою схильністю до самогубства. Це обумовлено тим, що повернення до нормальних умов життя для військових є не меншим випробуванням ніж травматичні переживання. Для таких людей є характерним втрата відчуття безпеки, ризик втрати самоконтролю, проблеми зі стримуванням емоцій. У такій ситуації психічна напруга тривалий час не зникає. А тіло й психіка знаходять спосіб якогось «примирення» з цією напругою. В цьому й полягає механізм посттравматичного стресу.

Існує безліч концепцій та підходів до лікування ПТСР серед яких: методи раціональної терапії; методи психічної саморегуляції; методи когнітивної психотерапії; методи особистісно-орієнтованої терапії; методи позитивної терапії, гештальт-підходу тощо.

Висновок. У зв'язку з соціально-економічними та політичними змінами питання виявлення та лікування посттравматичного стресу у військових не втрачає своєї актуальності. На сьогоднішній день, в Україні існують проблеми з власною теоретико-методологічною та експериментальною базою, яка б вивчала ПТСР у учасників українсько-російської війни, враховуючи специфіку даних бойових дій. Крім того, слід зазначити, що й досі існує проблема малої кількості кваліфікованих спеціалістів з питань ПТСР та незначна кількість програм реабілітації військових, які безпосередньо приймали участь у бойових діях.

Перебіг ПТСР у діючих військових та ветеранів має свої особливості. Проблемою діючих військових є: постійне знаходження у стресовій ситуації та відсутність реальної «розрядки»; відсутність кваліфікованого спеціаліста, який міг би міг проводити терапію без відриву від служби; страх та небажання усвідомлювати проблему та звертатись за допомогою. У ветеранів основною залишається проблема адаптації до повсякденного життя та своєчасного звернення за допомогою до спеціалістів, що часто призводить до схильності до соціопатії, самогубств, більш серйозних психічних проблем та проявів аддиктивної поведінки. Тож, враховуючи все вище зазначене, дослідження особливостей посттравматичного стресового розладу у учасників збройних конфліктів та виявлення ефективних засобів психологічної допомоги потребує детального вивчення та подальших наукових розробок.

Наукове видання

Тези

III Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених

“ІНТЕГРАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РОЗВИТКУ”

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Матеріали зверстано з електронних носіїв, наданих авторами публікацій.

Відповідальність за зміст тез і матеріалів несуть автори публікацій.

Відповідальний за випуск: Ткалич М.Г.

Підп. до друку 01.10.2019. Папір офсетний
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 5.99.
Замовлення № 13. Наклад 100 прим.

Запорізький національний університет
69600, м. Запоріжжя, МСП-41
вул. Жуковського, 66

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2952 від 30.08.2007 р.